

3000 Leuven mail - Verschijnt 4 x per jaar - P706334

jaargang 32 - nummer 4 - december 2021

welwijs

wisselwerking
onderwijs en
welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

Colofon

Welwijs verschijnt 4 x per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Ann Boeraeve - Maria Bouverne-De Bie - Dieter Burssens - Nathalie De Bleekere - Eef Goedseels - Bie Melis - Jan Tallon - Gil Thys - Laurent Thys - Bea Vandewiele - Evi Verduyck - Liesbet Verplanken - Nicole Vettenburg

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Trolieberg, 70
3010 KESSEL-LO
E-mail: nicole.vettenburg@welwijs.be
Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen:

€ 30 voor organisaties en instellingen;
€ 25 voor particulieren;
€ 22 voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en
€ 35 voor buitenlandse abonnementen.
Bedrag over te schrijven op rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w. MAJONG, Trolieberg, 70 - 3010 Kessel-lo, met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, UGent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg,
Trolieberg 70,
3010 Kessel-Lo.

www.welwijs.be

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek uit meerdere onderzoeken, uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie KU Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende organisaties, nl. universiteiten (KU Leuven, UGent), schoolbegeleidingsdiensten, lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk te bevorderen. Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het tijdschrift WELWIJS (verschijnt 4 x per jaar)
 2. Het geven van vorming en begeleiding
 3. Het verrichten van onderzoek
- MAJONG v.z.w. Trolieberg 70 - 3010 Kessel-Lo.

PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde verschillende studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (5 euro)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingsituaties (1993), 139 p. (6 euro)

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de veranderende situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt.

WELZIJNSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (6 euro)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden.

OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (6 euro)

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs?

JUBILEUMNUMMER "15 jaar Welwijs" (2005), 152 p. (6 euro)

Naar aanleiding van 15 jaar Welwijs werd een speciaal nummer uitgegeven met een selectie van vroegere bijdragen, een index met de artikels van de afgelopen 15 jaren en een bundeling van alle verschenen cartoons van Jan De Graeve.

JUBILEUMNUMMER "25 jaar Welwijs" (2015), 156p. (8 euro)

In dit jubileumnummer worden een aantal artikels uit de vorige jaargangen opgenomen die handelen over het thema 'diversiteit'. Daarnaast biedt een index een overzicht over alle bijdragen van de voorbije 25 jaar en worden alle verschenen cartoons van Jan De Graeve - tussen 2005-2014 - gebundeld.

Het verhaal van Britt

Een jongere die op 17 jaar alleen ging wonen

Hallo, ik ben Britt. Ik ben ondertussen achttien jaar. Ik mag hopelijk snel beginnen bij de Lidl. Winkelbediende is niet mijn droomjob maar ik heb hem wel nodig aangezien ik nog geen diploma heb. Mijn hele schoolcarrière was eigenlijk niet zo goed.

Ik ben niet zoals de andere kinderen op mijn school. Ik woon niet bij mijn ouders maar woonde zo lang in een leefgroep dat ik het me niet meer exact herinner hoeveel jaar. Ik ging erheen omdat ik thuis niet kon opgroeien. Het maakte me anders dan de andere leerlingen in mijn klas.

Op school volgde ik eerst moderne wetenschappen, wat goed lukte. Maar in het derde, toen ik juist in een hele toffe klas zat, waren er problemen in de leefgroep en met mijn mama. De problemen zelf deel ik liever niet maar het had wel invloed op mijn schoolwerk. Ik kreeg een b-attest terwijl ik eigenlijk hulp nodig had. Dat maakt me boos want wat brengt het op om me te straffen voor een situatie waarvoor ikzelf niet gekozen heb? School is geen prioriteit in een leefgroep. Het is nooit mijn keuze geweest om problemen te hebben of om daar te wonen.

Toen ik in het vierde naar een technische richting ging, had ik eerst hele goede punten. Ik had in de 90 voor zowel wiskunde, als Nederlands, als godsdienst. In het vijfde zakten mijn punten een beetje maar het kon er wel mee door. Tot corona eraan kwam en het land in lockdown ging...

In quarantaine gaan in de leefgroep waar ik me niet goed voelde, zag ik echt niet zitten. Ik ben toen naar mijn toenmalige vriend en zijn familie gegaan. Maar dat was een veel te klein appartement met amper slaapplek waardoor we op de zetel moesten slapen. Ik zat er niet goed en keerde terug naar de leefgroep waar ik een hekel aan had. Erna besliste ik op mijn zeventien om alleen te gaan wonen. Die beslissing maakte ik samen met de voorziening en de jeugdrechter. Thuis wonen is nooit een optie geweest. Eerst was ik anders omdat ik in een leefgroep woonde. Nu was ik anders omdat ik op mijn zeventien al zelfstandig in een appartement ging wonen. Ik zat toen in het vijfde middelbaar en heb dit altijd open en duidelijk meegedeeld op school. Ik heb hen op de hoogte gehouden en uitgelegd waarom ik soms niet voor school kon werken. Ik heb hen toen ook gezegd dat het geen excuus is maar dat het wel de reden is waarom ik thuis soms weinig kon doen. De leerkrachten luisterden naar me en toonden begrip. Samen zochten we naar oplossingen voor de deadlines van schooltaken.

Toen kwam het zesde middelbaar eraan. Ik hoopte hier met een frisse start te kunnen beginnen. Maar alle problemen rond zelfstandig wonen hebben dit onmogelijk gemaakt. Ik had andere zorgen dan schooltaken. Deze keer werd er heel weinig tot geen begrip getoond. Voor hen was ik een gewone 17-jarige met dezelfde problemen als andere 17-jarigen. Maar ik ben nooit een gewone 17-jarige geweest. Die gaan niet standaard alleen wonen op hun zeventien en die hebben nooit in een leefgroep gezeten. Er waren momenten dat ik al alleen woonde en geen rekening kon openen bij de bank omdat ik minderjarig was. Ik kon geen abonnement bij Telenet aanvragen door mijn leeftijd. Ik bleek opeens geen inkomen van het OCMW te krijgen omdat ik nog niet meerderjarig was en ik de begeleiding van de voorziening had stopgezet...

In het vijfde middelbaar luisterden de leerkrachten naar me en zochten we samen naar een middenweg en naar nieuwe deadlines die ik wel kon halen. Dat werkte. In het zesde middelbaar speelden leerkrachten een ouderlijke rol en legden ze me dingen op. Ik moest ook een heel jaar taken maken over verder studeren en je huis inrichten terwijl ik al alleen woon en niet eens meer wil verder studeren. Ik zat in een klas met leerlingen die allemaal, voor zover ik weet, een relatief goede thuissituatie hadden. Ze kwamen thuis, studeerden tot het eten op tafel stond en gingen daarna weer verder. Ik ben blij voor hen want ik gun niemand wat ik heb meegemaakt.

Ik heb toen heel wat gesprekken proberen te voeren met leerkrachten en directie maar gaf het uiteindelijk op. Natuurlijk ben ik soms boos op de leerkrachten dat ze me zo weinig steunden en hielpen. Als de leerkrachten van het zesde middelbaar met me omgegaan waren zoals die in het vijfde, had ik mijn diploma wel gehaald. Er was ook een vervangster voor de leerlingenbegeleider die allemaal oplossingen met me uitwerkte, waar erna niemand naar luisterde. Als ik voorbij de school rij, steek ik mijn middelvinger op. Het is zo jammer dat ze niet keken naar mijn inspanning in de klas, waar ik wel altijd goed meewerkte, mijn oefeningen correct maakte en antwoordde op vragen.

Als ik een boodschap wil geven is het dat ik ondanks mijn zeventien jaar, echt wel wist wat ik nodig had en wat ik wel of niet wilde. Dat ik anders was dan de anderen. Met mij overleggen en samen naar oplossingen zoeken ging wel in het vijfde en het had me ook geholpen in zesde.

Britt DIERCKX
18 jaar

Jongeren zoals Britt vinden steun en hulp bij vzw Cachet. Dat is een netwerk voor kinderen en jongeren die in een voorziening verbleven, op jonge leeftijd alleen gingen wonen of op een andere manier in aanraking kwamen met jeugdhulp. Samen willen we een ander beeld creëren: één van optimisme, waarbij klacht kracht wordt, waarbij ervaringen niet weggestopt worden, maar gebruikt worden om andere kinderen en jongeren, de hulpverlening, de publieke opinie en het beleid te inspireren.

Project: De 'Grote Stap'

De 'Grote Stap', zo noemen we binnen Cachet de stap die jongeren zetten vanuit de jeugdhulp naar een volwassen leven, waarin ze op eigen benen (leren) staan. Dit thema werd door jongeren van in de begindagen van Cachet op tafel gelegd. Daar waar velen de dagen aftellen tot ze 18 jaar worden en de deuren van de leefgroep eindelijk achter zich dicht mogen trekken (FREEDOM!!) zijn er even zovelen die deze leeftijd met een bang hartje tegemoet kijken. Kan ik 't wel alleen? Ga ik wel genoeg geld hebben? Waar ga ik wonen? Cachet brengt jongeren VOOR en jongvolwassenen NA deze stap samen, om van mekaar te leren, te ontdekken dat anderen deze stap voor hen gezet hebben, dat ook andere jongeren met dezelfde vragen en onzekerheden zitten.

Maar Cachet schudt ook de hulpverlening wakker, en vraagt een andere begeleiding vóór, tijdens en na de Grote Stap.

Facts and figures

- Jaarlijks verblijven meer dan 18 000 kinderen en jongeren in de voorzieningen van het Agentschap Opgroeien.

- Jaarlijks gaan er zo'n 600 jongeren alleen wonen vanuit jeugdzorg.
- Jongeren gaan alleen wonen vanuit jeugdhulp als ze gemiddeld 19,5 jaar oud zijn. Het gemiddelde in België ligt tussen de 24 en 25 jaar.
- Uit een recente daklozentelling blijkt dat ongeveer 10% van de daklozen uit de jeugdhulp komen.
- Een leefloon voor een alleenstaande bedraagt in 2021 € 984,68. Wil je bijvoorbeeld verder studeren na jeugdhulp, moet je hiermee rondkomen.

De jongeren van Cachet vragen om...

- jongeren te betrekken bij hun hulpverleningstraject. Geef hen inspraak in de keuzes die gemaakt worden.
- een 'te vertrouwen volwassene', iemand die hun hele traject meeloopt, hen niet loslaat.
- fouten te mogen maken op hun weg naar volwassenheid, en het recht geholpen te worden wanneer ze op hun bek gaan.
- er alles aan te doen om jongeren, in zoveel mogelijk vrijheid en vertrouwen, vriendschappen te laten onderhouden en uitbouwen.
- een automatische toekenning van rechten, premies, toelagen en andere voordelen, niet enkel wanneer je er specifiek om vraagt.
- de OCMW-wetgeving te interpreteren in het voordeel van de jongeren die alleen gaan wonen, en hen zoveel mogelijk te ondersteunen, binnen het wettelijk kader.

Cachet vzw

www.cachetvzw.be
contact@cachetvzw.be

De (on-)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers op school

Barbara DEMEYER, Véronique VANDEZANDE en Joost BRONSELAER

Dat mantelzorgers ook een jonge leeftijd kunnen hebben, is voor Vlaanderen een relatief recent onderzocht gegeven. Ook beleidsmatig werd er, tot aan het Vlaams mantelzorgplan 2016-2020 (Vandeuren, 2017), zeer weinig aandacht besteed aan deze kinderen en jongeren. We hadden geen zicht op de omvang van deze groep en hun belangrijkste kenmerken zoals leeftijd, geslacht, gezinssituatie, schools presteren en fysieke en mentale gezondheid. Een grootschalige mixed-method studie, uitgevoerd in opdracht van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, brengt daar nu verandering in¹.

Wie is jong én zorgend?

Een representatieve steekproef van de studie Jongeren en Gezondheid (N=11.035) toonde aan dat zowat 1 op 5 jongeren in Vlaanderen tussen 11 en 18 jaar samenwoont met een persoon met een langdurige ziekte of beperking. Naast deze ruime schatting werd een striktere schatting gemaakt van het aantal jonge mantelzorgers, door te kijken naar de mate waarin de jongere thuis bijvoorbeeld huishoudelijke taken opneemt. Dan blijkt dat 1 op 20 van de Vlaamse jongeren woont bij een persoon met een langdurige ziekte of beperking en minstens vier uur wekelijks thuis helpt (Bronselae e.a., 2021).

Vaker zijn het jongeren uit een niet-tweeoudergezin en meisjes die jonge mantelzorger zijn. Ook de onderwijsvorm hangt sterk samen met jonge mantelzorger zijn. Zo volgen jonge mantelzorgers vaker onderwijs in de B-stroom en in het bso en minder vaak in de A-stroom en het aso. Ook is er zowel op individueel niveau als op schoolniveau een samenhang tussen jonge mantelzorger zijn en (subjectieve) welvaart. Jongeren die hun gezin als 'niet rijk' inschatten, zijn vaker jonge mantelzorger. Tegelijk blijkt dat in scholen met een hogere kansarmoedegraad vaker jonge mantelzorgers aanwezig zijn (Bronselae e.a., 2021).

De mentale en fysieke gezondheid van jonge mantelzorgers is globaal minder gunstig dan bij jonge niet-mantelzorgers. Jonge mantelzorgers hebben een lagere levenskwaliteit en -tevredenheid of een lagere gezondheidsbeleving maar hebben gemiddeld wel een hogere maturiteitsscore dan jonge niet-mantelzorgers. Bovendien maken jonge mantelzorgers zich vaker zorgen over de thuissituatie en ervaren ze regelmatig gezondheidsklachten, slaaptkort en zelfdodingsgedachten (Bronselae e.a., 2021).

1 op 5 jongeren in Vlaanderen tussen 11 en 18 jaar woont samen met een persoon met een langdurige ziekte of beperking

School als bron van stress én steun voor jonge mantelzorgers

Voor het kwalitatieve onderzoeksluik interviewden we 16 jonge mantelzorgers (11 meisjes en 5 jongens) aan het einde van hun middelbare schooltijd (Vandezande e.a., 2021). Naast de impact van het mantelzorgen op hun persoonlijke ontwikkeling en op hun relaties, bespraken we ook de impact op hun schoolse leven. Een meerderheid van hen zegt dat er wel een invloed is van de thuissituatie op hun schoolloopbaan of hun functioneren, al is die niet altijd even groot of bij iedereen hetzelfde. Heel wat jongeren nemen de zorgen van thuis mee naar school en ervaren moeilijkheden om zich in de les te concentreren of voelen zich vermoeid. Sommige ouders proberen de jongeren bewust te ontlasten zodat zij bijvoorbeeld huiswerk kunnen maken thuis, terwijl dit niet evident is. In sommige gevallen ervaren de jongeren een invloed op hun schoolprestaties door dit soort situaties, vaak gecombineerd met ruimere familiale problemen. Naast deze eerder negatieve ervaringen zien we bij sommige mantelzorgers ook dat de school net een welkome afleiding is van de zorgen thuis.

“Zeker de laatste paar weken als mama ziek was, echt, dan is het voor mij vrij moeilijk om te focussen. En dan al die toetsen en die taken. Dan ben ik elke keer afwezig en dan krijg ik reactie van: ‘Waar zat jij? Ge moet aanwezig zijn. Ge moet uw taken afgeven, uw punten moeten goed zijn’. Dat is dan ook wel lastig met de school erbij.” (jonge mantelzorger)

“Als ik kan studeren dan vergeet ik dat even. Dan ben ik bezig met iets anders en dan hoef ik er zo niet aan te denken.” (jonge mantelzorger)

Geen enkele geïnterviewde jongere vindt het evident om op school vrijuit te spreken over

de mantelzorgsituatie. Een aantal van hen ervaart dit als een probleem, maar soms leeft er ook weinig de behoefte om het hierover te hebben. De jonge mantelzorgers die hun zorgsituatie niet delen met de school en de reden hiervoor grotendeels bij zichzelf leggen, zeggen dat ze liever geen medelijden van anderen hebben, of dat ze liever niet opvallen. Het is een vorm van zelfbescherming. Een grote groep van jonge mantelzorgers deelt hun thuissituatie liever niet op school na negatieve reacties die ze kregen in het verleden of verwachten te krijgen.

Velen ervaren onbegrip of vooroordelen van zowel de schoolprofessionals als van hun medeleerlingen. Een aantal jonge mantelzorgers vermeldt dat ze het liever niet vertellen omdat ze bang zijn dat

Iemand bij wie men terecht kan met zijn verhaal en die een brugfunctie opneemt naar leerkrachten, is voor een aantal jonge mantelzorgers al een grote hulp

hun verhaal wordt doorverteld in de school. In sommige gevallen leidt de thuissituatie tot ernstige problemen op school, gedragsmatig of met betrekking tot de schoolresultaten. Als de jonge mantelzorger niet het vertrouwen heeft om de situatie met de school te delen, kan dit tot pijnlijke conflicten leiden. Er zijn ook jonge mantelzorgers die na een schoolverandering of naar aanleiding van

hun overgang naar een hogere graad al duidelijk hebben ervaren dat de scholen of directies een verschillende aanpak hebben. En dat is niet zonder impact. Met name een begripvolle houding en een persoonlijke band met leerkrachten en directie worden als erg positief ervaren.

Van een aantal geïnterviewde jonge mantelzorgers horen we dat zij goed ondersteund worden op hun school. Zij hebben het over een toegankelijke contactpersoon waarbij ze terecht kunnen. Dat is bijvoorbeeld een leerlingbegeleider of iemand van het CLB. Bij deze persoon kunnen ze terecht met hun verhaal en die neemt soms een brugfunctie op naar de (andere) leerkrachten. In een beperkt aantal gevallen worden ook aanpassingen op maat van de jonge mantelzorger aangeboden.

We vroegen deze jonge mantelzorgers ook welke ondersteuning ze willen krijgen op school. Ze stellen dan voor om te werken aan het tekort aan kennis en aan vooroordelen ten aanzien van jonge mantelzorgers, voornamelijk bij de leerlingen. Scholen zouden in hun lespakket meer informatie kunnen geven over bepaalde ziektebeelden of handicaps waarover vooroordelen bestaan of over verschillende thuissituaties, waaronder het leven met een persoon met een ziekte of beperking. Jongeren zouden zelf ook graag meer begrip krijgen op school. Studiebegeleiding en hulp bij het plannen van het schoolwerk worden regelmatig vernoemd. Een thema dat ook duidelijk naar voor komt, is een open houding van de school. Het is voor jonge mantelzorgers niet evident om zelf met hun verhaal naar buiten te komen. Daarom is het van belang dat de school zich

begripvol opstelt naar haar leerlingen en eventueel proactief het gesprek aangaat. Er zijn ook jonge mantelzorgers die het CLB vermelden als (potentieel) goed contactpunt om het te hebben over de thuissituatie. Ze merken hierbij wel op dat hoewel het CLB hiervoor wellicht de juiste expertise heeft, het ook een imagoprobleem heeft bij een heel aantal leerlingen.

Schoolprofessionals en jonge mantelzorgers op school: een voorzichtig aftasten

Naast jonge mantelzorgers werden ook interviews bij 16 schoolprofessionals afgenomen. Het gaat om 5 leerkrachten, 3 directieleden, 3 CLB-medewerkers (1 psycholoog en 2 maatschappelijk werkers), 4 leerlingbegeleiders en een GON-begeleider. Zij vertegenwoordigen de verschillende onderwijsvormen en ze komen uit zowel grote als kleine scholen, en uit scholen in stedelijke en plattelandsgebieden (Vandezande e.a., 2021).

Een opmerkelijke vaststelling bij de werving van schoolprofessionals voor dit onderzoek was dat een aantal onder hen zich eerst niet geplaagd voelde om mee te werken omdat ze geen weet hadden van leerlingen in hun school die zorg bieden aan een gezinslid met een langdurige ziekte of beperking. Doorheen de interviews met hen bleek duidelijk dat het begrip 'jonge mantelzorger' hen eerder onbekend is. De term als dusdanig wordt binnen hun school niet gebruikt. Wanneer we het begrip omschrijven, blijken er wel professionals die in aanraking zijn gekomen met leerlingen die mantelzorger zijn. Dit lijkt samen te hangen met de functie die de professional vervult in de school. Professionals met zorggerichte functies zoals leerlingbegeleiders of CLB-medewerkers lijken meer in aanraking te komen met jonge mantelzorgers dan leraars en directieleden. Veel professionals geven aan dat deze informatie niet makkelijk gedeeld wordt met de school door de leerlingen of door de ouders. Als dit wel gebeurt, vragen de betrokkenen vaak om er discreet mee om te gaan. Dit wijst opnieuw op een zeker taboe of angst rond het onderwerp.

“Want soms komen wij dat te laat te weten. Ook kinderen verstoppen dat dus. Die lopen daar ook niet altijd mee te koop. Dus die zijn daar verlegen over ook. Zeker als dat alcohol is. Niet allemaal hé? Er zijn er die dat direct vertellen. Maar ik denk dat sommigen dat ook niet leuk vinden en dat verstoppen.” (CLB-medewerker)

Desondanks vinden de schoolprofessionals het relevant om op de hoogte te zijn van de mantelzorgsituatie van hun leerlingen. Het zou hen toelaten bepaald gedrag beter te kaderen en er gepaster op te reageren. Een heel aantal schoolprofessionals benadrukt wel dat de regie bij de leerling en de ouder ligt. Zij moeten bepalen wat ze al dan niet delen met de school. Hierdoor hebben veel schoolprofessionals

Mantelzorgsituaties komen vaak pas aan het licht als de leerling erdoor schoolse problemen heeft

een eerder terughoudende, voorzichtige houding. Een aantal CLB-medewerkers benadrukt ook dat zij vraaggericht werken: enkel bij een vraag van de leerling of ouder gaan ze hen ondersteunen.

Hoe komen mantelzorgsituaties bij de leerlingen dan toch naar boven op school? Hier werden twee vragen opgeworpen: (1) hoeveel vertrouwen hebben jonge mantelzorgers in de school en het schoolpersoneel? en (2) hoeveel druk ervaren ze om het te vertellen? Wat betreft dit laatste, vermeldt men dat mantelzorgsituaties vaak pas aan het licht komen als de leerling in kwestie schoolse problemen heeft door de thuissituatie. Aan wie men het vertelt op school is divers en afhankelijk van de vertrouwensband die men heeft. Dat kan een leraar zijn, een leerlingbegeleider of het CLB.

Schoolbeleid gericht op mantelzorgers?

Geen van de scholen of CLB's die we bevroegen, maakt specifiek melding van jonge mantelzorgers in het geïntegreerde zorgbeleid. Wel menen ze dat er in dat zorgbeleid een aantal elementen relevant is voor jonge mantelzorgers. Het is van groot belang dat er een sfeer is van openheid en vertrouwen waardoor de jonge mantelzorger het gevoel heeft terecht te kunnen bij iemand met zijn of haar verhaal. De meeste schoolprofessionals zien het feit dat de jonge mantelzorger 'zijn verhaal kan doen' als eerste belangrijke en noodzakelijke stap om ondersteuning te kunnen bieden. Bij wie men dit precies doet, is minder van belang. Sommige scholen willen daar heel flexibel in zijn, anderen zetten meer in op leraars (eventueel klastitularissen) of leerlingbegeleiders als vertrouwenspersonen.

Als het nodig is, en als de leerling (of de ouders) akkoord gaat, worden andere actoren betrokken om de jonge mantelzorger te ondersteunen. Een aantal schoolprofessionals geeft aan dat ze jonge mantelzorgers soms proberen te overtuigen om de informatie ruimer te delen op school om zo ook meer begrip en steun te kunnen krijgen. Als de vraag van de leerling meer zorggericht is, kan het bijvoorbeeld op een zorgoverleg besproken worden. Als het eerder gaat over schoolse ondersteuning, kan men dit met bepaalde leerkrachten of op een klassenraad bespreken. Soms wordt de informatie ook op een beveiligde elektronische manier gedeeld.

Verschillende schoolprofessionals hebben elk een eigen rol t.a.v. mantelzorgers

Leerkrachten kunnen, geven de schoolprofessionals aan, een belangrijke signaal- en steunfunctie vervullen voor jonge mantelzorgers. Met hen hebben leerlingen het meest contact en zij zien vaak als eerste dat er iets aan de hand is. Hierbij is het wel van belang dat er een zekere zorgsensitieve houding is, wat soms bemoeilijkt wordt door een hoge taaklast.

"... Dus ik vind als leerkracht dat het echt zou helpen moesten

Een aantal scholen ziet het CLB als een onnodige extra stap in de hulpverlening, andere scholen waarderen net dat het buiten de schoolse context valt en het schoolse gescheiden blijft

wij dat weten en moesten wij daarin betrokken worden en dat we dan eventueel zouden kunnen helpen, want als je dat van achteren te weten komt? Dan kan je zoveel zaken plaatsen die op dat moment misschien... Je hebt op dat moment dat je een leerling sanctioneert omdat die geen taak heeft gemaakt of dat hij te laat is gekomen, had je dat kunnen plaatsen en misschien daar dan anders op reageren, had je die leerling kunnen helpen." (leerkracht)

Over de rol van de directie en de beleidsmedewerkers, zijn de bevroegde schoolprofessionals eensgezind. Zij moeten een sterk en kwaliteitsvol zorgbeleid voor de school uittekenen zowel wat betreft de visie als wat betreft de praktische organisatie ervan. Dit is belangrijk om alle neuzen in dezelfde richting te krijgen.

De leerlingbegeleiders staan centraal in het zorgbeleid van de school. Zij kunnen optreden als vertrouwenspersoon voor jonge mantelzorgers en ook de link zijn tussen de leerling, de leerkrachten, de directie en eventueel het CLB of externe partners. In die hoedanigheid kunnen begeleiders zorgen voor steun en eventueel meewerken aan een oplossing voor problemen die zich stellen voor de jonge mantelzorgers. Vanuit hun functie kunnen zij ook meer structureel zorgen voor sensibilisering rond het thema in de school.

Ook het CLB kan verschillende rollen vervullen. Zij kunnen op vraag van de leerling of de ouders voor socio-emotionele steun zorgen, of doorverwijzen naar externe hulpverlening en bemiddelen of overleggen met de school over steunmaatregelen. We zien een grote variatie in de mate waarin scholen beroep doen op het CLB en in hoe tevreden zij zijn over de samenwerking. Een aantal van hen ziet het CLB als een onnodige extra stap in de hulpverlening, die drempels opwerpt, anderen vinden het net positief dat het buiten de schoolse context valt, omdat zo het schoolse gescheiden blijft van het verhaal en de thuissituatie van de mantelzorger.

Wat zien scholen en CLB's als aanknopingspunten in het ondersteunen van jonge mantelzorgers?

Het startpunt is steeds een persoonlijk gesprek met de leerlingen, al dan niet met betrokkenheid van de ouders. Een aantal professionals geeft aan dat het zinvol kan zijn om in specifieke situaties extra personen in te schakelen met een specifieke herkomst of talenten zodat de aansluiting met de jongere of ouders gemakkelijker verloopt.

"Maar we starten eigenlijk altijd hetzelfde. Eerst een individueel gesprek en dan zien hoeveel toegang dat het kind wil geven en wat die wil en kan opnemen." (leerlingbegeleider)

Scholen en CLB's kunnen de jonge mantelzorger steunen in zijn of haar schoolse leven. Bijvoorbeeld door de schooldruk in de mate van het mogelijke te verminderen, of door in extra begeleiding,

afstandsonderwijs of flexibelere leertrajecten te voorzien. Ook kan men in het schoolreglement de nodige randvoorwaarden inschrijven. Daarnaast kan men milder omgaan met afwezigheden op school, een ‘buddy’ in de klas aanduiden, de leerling zijn situatie laten delen in de klas of, als er pestgedrag in het spel is, antipestmaatregelen nemen. Als school kan men ook inzetten op het aanleren van sociale vaardigheden, veerkracht of projecten rond anders-zijn.

Men kan de leerling ook ondersteunen op psychosociaal gebied. Dit kan gaan van het hart kunnen luchten bij een vertrouwenspersoon, over kortdurende begeleiding bij het CLB tot een doorverwijzing naar externe partners zoals psychologen of het JAC. Een brede schoolcultuur van vertrouwen en openheid is dan een noodzakelijke voorwaarde zodat de jonge mantelzorger en/of zijn ouders de thuissituatie kunnen delen. Via een beter bewustzijn van wat het betekent jonge mantelzorger te zijn, kan de school ook beter begrip en erkenning voor de situatie opbrengen. Een ander aspect is het inclusief en gedifferentieerd werken. Van scholen wordt dat nu al verwacht in het kader van het M-decreet, maar er is nog een weg te gaan. In eerste instantie wordt dit als helpend gezien voor leerlingen met een verhoogde zorgvraag, maar ook voor jonge mantelzorgers kan dit zeer ondersteunend zijn, zowel naar beeldvorming als naar schoolse begeleiding. Deze beide aspecten houden een verdere versterking van het zorgbeleid op school in.

Een laatste categorie maatregelen gaat om steun in de thuissituatie. Men kan, in samenwerking met sociale hulp- en dienstverleningsactoren, er mee voor zorgen dat sociale, psychosociale en materiële ondersteuning in de thuissituatie en in het gezin wordt versterkt als dat nodig of wenselijk is.

Welke knelpunten ervaren schoolprofessionals in het realiseren van goede zorg aan jonge mantelzorgers?

Scholen benoemen een hoge werklast en een algemeen tekort aan tijd en middelen. Hierdoor kan men beperkter aandacht besteden aan minder prioritair geachte zaken. Er is bovendien nog te weinig bewustzijn en expertise rond het thema van jonge mantelzorgers. De directies, zorgteams en CLB's kunnen hier een sensibiliserende rol spelen. In concrete cases is het delen van informatie tussen schoolprofessionals vaak moeilijk. Men wordt gevraagd om discreet te zijn, CLB-medewerkers hebben beroepsgeheim en er wordt bijvoorbeeld geen informatie doorgegeven tussen lagere en secundaire scholen.

Ook bij leerlingen en ouders kunnen verschillende mechanismen spelen waardoor men de mantelzorgsituatie niet snel zal delen. Men is bang voor onbegrip voor het anders-zijn. Verslaving aan alcohol of drugs, of psychische aandoeningen zitten in de taboesfeer. Er spelen gevoelens van loyauteit binnen het gezin, angst om externe instanties te betrekken of, in extremere gevallen, voor het uiteenvallen van het gezin.

“En tijd natuurlijk vanuit ons. We hebben zo een beetje een filter van wat is hier het ergste, waar gaan we ons het meeste mee bezig houden, waar hebben we tijd voor deze week. Ja. Tijd in de zorg is altijd een probleem denk ik...” (CLB-medewerker)

“Soms is het frustrerend als een leerling echt niet wil dat we de ouders bellen. Daar lopen we soms op vast. En als wij vinden dat het echt nodig is, dan gaan we zeker proberen om de leerling uit te leggen waarom dat het nodig is. En ook dat vertrouwen weer te winnen. Maar we merken soms ook dat de leerlingen heel bang zijn hé van de ouders. En dan doen we dat niet. Maar soms is dat moeilijk, is dat een heel moeilijke afweging.” (leerlingbegeleider)

Schoolprofessionals benoemen toegankelijkheidsproblemen bij welzijns- en gezondheidsactoren zoals wachtlijsten, de kostprijs, de beschikbaarheid en de onoverzichtelijkheid van het aanbod. Dit maakt doorverwijzen lastig. Bovendien stroomt niet alle informatie goed door tussen de betrokken partijen. Onbekendheid en beroepsgeheim spelen hierin een rol.

Vijf ankerpunten voor een sterk jong mantelzorgbeleid voor welzijn én onderwijs

Een sterk beleid voor jonge mantelzorgers heeft baat bij een grotere **zichtbaarheid** van deze groep. Alleen op basis van meer kennis en inzicht over hun aantal, kenmerken en ervaringen kan een onderbouwde en gericht beleid worden gevoerd. Zichtbaarheid creëren we door blijvend aandacht te geven, niet alleen vanuit wetenschappelijk oogpunt, maar ook en vooral door sectoren als onderwijs, welzijn en jeugd(welzijns)werk te betrekken die dagelijks contacten hebben met kinderen en jongeren. Ook is zichtbaarheid van de jonge mantelzorgers bij de brede bevolking wenselijk, onder andere via diverse online en offline mediakanalen. Een gerichte mediacampanje en een ‘Dag van de jonge mantelzorger’ zijn aan te bevelen acties.

Voor een sterk beleid voor jonge mantelzorgers is het belangrijk dat de dagelijkse omgevingen van kinderen en jongeren zoals de school en vrijetijdsorganisaties het thema van kwetsbaarheid en ziekte mee **bespreekbaar maken** en hier een actieve rol in opnemen. Onder meer zorginstellingen en ziekenhuizen, ambulante hulpverlening en thuiszorgdiensten kunnen het taboe op deze onderwerpen mee helpen doorbreken. Enerzijds door ook met de kinderen en jongeren zelf erover in gesprek te gaan. Anderzijds door de informatie en de beeldvorming naar de brede bevolking blijvend te beïnvloeden.

Jonge mantelzorgers geven aan dat ze veel kunnen hebben aan een gesprek in **vertrouwen**, op school, in het ziekenhuis, met de thuisverpleging, een buur... Daarom is het belangrijk dat (zorg-) leerkrachten, CLB-medewerkers en hulpverleners investeren in het opbouwen van een vertrouwensrelatie met

Cruciaal is dat (zorg-)leerkrachten, CLB-medewerkers en hulpverleners investeren in het opbouwen van een vertrouwensrelatie met hun jongeren

hun jongeren. Hierbij is het belangrijk de familiale context van deze jongeren niet uit het oog te verliezen en de vertrouwensrelatie uit te breiden naar het hele gezin. Want het is juist de angst voor het uiteenvallen van het gezin dat jongeren er soms van weerhoudt om open te spreken. Deze relaties opbouwen vraagt, naast de nodige tijd en (personeels-)middelen, ook meer bewustzijn, alertheid en kennis rond het thema van jonge mantelzorgers.

Zorgsituaties waarbij kinderen en jongeren rechtstreeks betrokken zijn, vragen om een nauwe **samenwerking** tussen actoren uit het domein van gezondheid en welzijn en actoren uit het onderwijsveld (scholen en CLB's). Deze samenwerking is noodzakelijk om vanuit de verschillende rollen en expertises ondersteuning aan jonge mantelzorgers en hun gezinnen te bieden. Welzijnsactoren kunnen bewustzijn en kennis inbrengen in scholen. En scholen kunnen als 'veilige plekken' fungeren waar jongeren wat op adem kunnen komen, aan hun eigen ontwikkeling kunnen werken én steun en begrip kunnen ervaren. Hiervoor is een gedeelde visie en aanpak over deze beleidsvelden heen belangrijk.

Jonge mantelzorgers kunnen worden versterkt in hun rol, net door herkenning en erkenning te bieden voor wat ze opnemen aan zorg en taken in hun gezin. Een sterk jong mantelzorgbeleid zet in op het ontwikkelen en aanbieden van methodieken die de **veerkracht** van de jonge mantelzorgers vergroten. Werken aan een positief zelfbeeld en het leren omgaan met stressvolle situaties zijn noden die extra aandacht behoeven bij jonge mantelzorgers. De veerkracht van jonge mantelzorgers wordt ook vergroot door het wegnemen van financiële en praktische zorgen, die situaties van langdurige ziekte of beperking met zich mee kunnen brengen. Bijzondere aandacht hiervoor is nodig bij gezinnen met een alleenstaande ouder. Die aandacht geldt ook voor gezinnen met een persoon met een beperking. Voor heel wat jonge mantelzorgers, en hun ouders, zou dit gemoedrust bieden.

Barbara DEMEYER, Véronique VANDEZANDE en Joost BRONSELAER

Barbara Demeyer (barbara.demeyer@vlaanderen.be)

Véronique Vandezande (veronique.vandezande@vlaanderen.be)

Joost Bronselaer (joost.bronselaer@vlaanderen.be)

Bevindingen gebruiken in een nieuw Vlaams mantelzorgplan

De resultaten uit de verschillende jonge mantelzorgstudies die in opdracht van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin recent werden uitgevoerd zijn terug te vinden via volgende link: <https://www.departementwvg.be/jonge-mantelzorgers-onderzocht>. Ze worden gebruikt in de voorbereiding van een nieuw Vlaams mantelzorgplan.

LITERATUUR

- Bronselaer, J., Pickery, J. Vandezande, V., Dierckens, M., Delaruelle, K. & Demeyer, B. (2021) *Je bent jong en ... je zorgt, Aantal, profiel, taakopname, welzijn en gezondheid van jonge mantelzorgers becijferd*, Brussel, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Dockx, J. & Denies, K. (2020) *Mantelzorgers in het Vlaams secundair onderwijs, Technische detailrapportering van onderzoek in het kader van het LiSO-project*, Leuven, KU Leuven.
- Vandezande, V., Demeyer, B., Denies, K. & Bronselaer, J. (2021) *De (on)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers, Kwantitatief en kwalitatief onderzoek bij jonge mantelzorgers, hun ouders en schoolprofessionals vanuit het LiSO-onderzoek*, Brussel, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Vandeuren, J. (2017), *Nabije zorg in een warm Vlaanderen, Vlaams Mantelzorgplan 2016-2020*, Brussel, Vlaamse Regering.

NOOT

1. De mixed-method studie over jonge mantelzorgers bestaat uit drie deelstudies. Het thema 'jonge mantelzorgers' werd ingebracht in twee bestaande survey-studies bij Vlaamse jongeren. Enerzijds werd aangesloten bij de studie Jongeren en Gezondheid (UGent), die kadert binnen de Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey, die vierjaarlijks peilt naar de gezondheid, gezondheidsgedragingen en sociale omgeving waarin jongeren opgroeien. Die resulteerde in de volgende publicatie: Bronselaer, J., Pickery, J. Vandezande, V., Dierckens, M., Delaruelle, K. & Demeyer, B. (2021) *Je bent jong en ... je zorgt, Aantal, profiel, taakopname, welzijn en gezondheid van jonge mantelzorgers becijferd*, Brussel, Departement WVG. *Je bent jong en ... je zorgt* (departementwvg.be). Anderzijds werd gefaseerd het thema van jonge mantelzorgers ingebracht in het onderzoek Loopbanen in het secundair onderwijs (LiSO), een onderzoekslijn van het Steunpunt Onderwijsonderzoek van het Departement Onderwijs en Vorming (i.s.m. KULeuven). Dit resulteerde in twee rapporten: Dockx, J. & Denies, K. (2020) *Mantelzorgers in het Vlaams secundair onderwijs, Technische detailrapportering van onderzoek in het kader van het LiSO-project*, Leuven, KULeuven. *Mantelzorgers in het Vlaams secundair onderwijs_20210622.pdf* (departementwvg.be) en Vandezande, V., Demeyer, B., Denies, K. & Bronselaer, J. (2021) *De (on)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers, Kwantitatief en kwalitatief onderzoek bij jonge mantelzorgers, hun ouders en schoolprofessionals vanuit het LiSO-onderzoek*, Brussel, Departement WVG. *De (on)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers* (departementwvg.be)

Unelma: een sociaal netwerk voor scholen

Een oefening in balanceren en bruggen bouwen tussen ouders, onderwijs en welzijn

Latifa EL MORABET en Nadja SCHILS

Unelma is een project van SAAMO Vlaams-Brabant, de nieuwe naam voor Samenlevingsopbouw Riso Vlaams-Brabant. Het project is ontstaan na gesprekken met drie basisscholen in de Leuvense deelgemeente Heverlee. De scholen signaleerden via het LOP hun nood aan een aanspreekpunt en ondersteuning, omdat ze overstelpt werden door welzijnsvragen van ouders. Twee onderwijsopbouwwerkers gaan er sinds het najaar van 2019 aan de slag met scholen, ouders en welzijnspartners om een sociaal netwerk rond de school en in de buurt uit te bouwen.

Scholen en vragen van ouders

Meer en meer scholen krijgen vragen, die niet meteen school- of onderwijsgerelateerd zijn, maar waarmee ouders toch komen aanzetten. Vragen rond wonen, persoonlijke administratie, voeding, vrijetijdsactiviteiten, werk, digitale vragen ... komen wekelijks binnen op school. Directies en leerkrachten staan op dat vlak in de frontlinie: zij vormen vaak het eerste aanspreekpunt voor gezinnen. Scholen getuigen van een grote betrokkenheid naar gezinnen in kwetsbare situaties, maar weten niet meteen het gepaste antwoord op dergelijke complexe vragen en noden. Het ontbreekt hen ook aan tijd om deze dingen er nog bij te nemen. De vraag is: hoe kunnen scholen een brug slaan naar andere organisaties? Wie detecteert de vragen van ouders, wie neemt ze op indien de school dit niet kan, en hoe gebeurt de verdere opvolging? Aan het opbouwwerk om te experimenteren hoe zo'n netwerk eruit kan zien....

De basisscholen Heilig Hart, Don Bosco Sint-Lambertus en Sint-Norbertus, signaleerden via het LOP (Lokaal Overlegplatform gelijke onderwijskansen) in Leuven de noodzaak om een partnerschap te vormen rond de noden en welzijnsvragen die op de scholen in Heverlee binnenkomen. Vragen waar zij als school niet meteen zelf of niet alléén een antwoord op kunnen bieden. Heverlee, gekend in het Leuvense als een eerder 'residentiële buurt', heeft immers verschillende 'gezichten': arm en rijk delen er dezelfde postcode en dezelfde school, maar daarom nog niet dezelfde sportclub, jeugdvereniging of vriendenkring. Vele jonge gezinnen die er zijn komen wonen, hebben geen netwerk waar ze beroep op kunnen doen. Meer en meer mensen in een kwetsbare positie komen in deze deelgemeente terecht. Sommigen blijven er wonen, voor anderen is het enkel een tussenstop in hun zoektocht naar een stabiele en veilige omgeving. De woonproblematiek in deze gemeente is groot voor deze gezinnen: ze huren een éénkamerappartement of één enkele kamer omdat ze geen woning vinden met voldoende ruimte die ook nog eens betaalbaar is. Of de huishuur is zo hoog, dat er geen ruim-

te meer is voor aankoop van voeding. Gezinnen geraken gemakkelijk in een cirkel van problemen en weten soms niet waar ze terecht kunnen. Er is ook geen inloopplek of een buurthuis in de onmiddellijke omgeving, waarnaar scholen zouden kunnen doorverwijzen. Door het relatief beperkte aanbod van welzijnsdiensten in de rand van Leuven, blijft het welzijnsveld voor ouders maar ook voor scholen te onbekend.

Verkenning van noden als vertrekpunt van het project

Vanuit Riso Vlaams-Brabant namen we als onderwijsopbouwwerkers de noodkreet van deze scholen op en startten we een proefproject. Het vertrekpunt was een bevraging zowel bij scholen als ouders. Directies en zorgcoördinatoren van de drie scholen werden bevraged. Bij een selectie van gezinnen uit twee scholen namen we in samenwerking met CAW Leuven diepte-interviews af. De resultaten van de bevraging vormden het begin van gesprekken tussen het opbouwwerk, de betrokken scholen en relevante welzijnspartners in functie van de verdere uitbouw van een netwerk in Heverlee. Ook schreven we onze bevindingen neer in een rapport, dat we meteen presenteerden aan verschillende diensten van Stad Leuven, onder meer aan de dienst Onderwijs en de Dienst Samenleving.

In diezelfde periode namen we ook deel aan een onderzoek van Hogeschool Gent, dat inzoomt op de samenwerking tussen onderwijs en welzijn. Onze ervaringen werden naast vele andere voorbeelden van scholen, brugfiguren en welzijnspartners, opgenomen in een inspiratiegids over de brug tussen onderwijs en welzijn (Mertens, e.a., 2021).

Noden van scholen

EScholen hebben in hun beleid en aanpak al heel wat aandacht om kwetsbare ouders dichterbij de school te brengen en de ontwikkelingskansen van kinderen te vergroten. Maar toch botsen ze op drempels.

- In de gesprekken met scholen kwamen drie grote noden naar voren:
1. Afwezigheid van diensten in Heverlee, waar ouders rechtstreeks terecht kunnen met hun vragen.
 2. Nood aan samenwerking met verschillende (welzijns)partners rond thema's als huisvesting, materiële en financiële hulp, opvoedingsondersteuning en toeleiding naar vrije tijd.
 3. Kennis van de sociale kaart. Er zijn heel veel sociale organisaties in het Leuvense, maar men weet niet altijd bij wie men precies met welke vraag terecht kan. Scholen hebben dus nood aan meer overzicht en een vast aanspreekpunt in welzijnsorganisaties

Noden van ouders

De interviews met ouders hakten er stevig in bij ons als opbouwwerker. Niet zelden botsen we op schrijvende verhalen en omstandigheden, maar ook op ongelooflijk veel moed om verder te kunnen en er iets van te maken.

Rond schoolse zaken gaven ouders aan:

- dat ze de school erg 'nodig' hadden door hun kleine sociale netwerk. "Als ik het niet meer weet, dan ga ik naar de directrice van de school". (Een ouder)
- dat ze nood hadden aan contactmomenten met andere ouders op school

Op andere levensdomeinen bleek:

- dat overleven bij velen van de ouders een prioriteit is, wonen en financiën zijn de grootste zorgen.
- dat vrijetijdsparticipatie een grote nood is, er is weinig verbinding met andere gezinnen, er is weinig ruimte voor vrijetijdsbesteding. *"Soms lukt een uitstapje voor de kinderen, maar in moeilijke maanden gaat dat echt niet. Dan is een bezoek aan de sociale kruidenier ons enige uitje". (Een ouder)*
Hierdoor is het ook moeilijk om een sociaal netwerk uit te bouwen.
"De school is mijn enige familie". (Een ouder)
"De grootste vervuiler op de wereld, is de armoede" (Mahatma Gandhi)

Unelma: over 'hoop' en toekomstdromen

De perspectieven van de ouders en de scholen bij elkaar leggen... er waren heel wat uitdagingen te formuleren.

We gingen aan de slag met onze bevindingen. We kozen 'Unelma' als naam voor dit project en formuleerden de doelstellingen. Unelma is Fins voor 'droom' en weerspiegelt voor ons de kracht die in de gesprekken met deze ouders naar vorkwam. **Unelma staat voor: 'dromen over een goede toekomst voor je kind', en 'kansen grijpen'.** Vooral bij ouders met een vluchtverleden staat deze gedachte erg centraal.

"Kansen grijpen voor onze kinderen. Het is mijn grootste droom en tegelijk mijn grootste angst". (Een ouder)

Unelma stelt zich tot doel om:

1. Maatschappelijk kwetsbare ouders de weg te wijzen naar informatie en organisaties met betrekking tot hun vragen rond onderwijs, het welzijnswerk en vrijetijdsparticipatie.
2. Een sociaal netwerk en een partnerschap uit te bouwen waar de betrokken scholen noden en signalen van kwetsbare gezinnen kunnen detecteren en doorverwijzen.

In eerste instantie willen we met Unelma een toegankelijke plek creëren voor ouders op school, waar ze meteen terecht kunnen met hun welzijns- en andere vragen. Ouders komen er in contact met de directie, de leerkrachten en de zorg en kunnen er tegelijkertijd toegeleid worden naar andere diensten. Zo komt er op school opnieuw ruimte vrij om met kind en ouder verder aan de slag te gaan rond ontwikkelings- en leeransen. Ook willen we samen met de scholen en andere partners zoals OCMW en CAW, een netwerk uitbouwen. We willen ervoor zorgen dat scholen op de gepaste en adequate manier kunnen doorverwijzen naar de juiste instantie. Zonder dat gezinnen van de ene naar de andere instantie worden gestuurd en zonder dat de school contact moet hebben met tien verschillende diensten vooraleer ze op de juiste plek terecht komt.

In deze fase van het project zijn we vooral 'outreaching' aanwezig in de scholen. We zorgen dat we zichtbaar aanwezig zijn en makkelijk bereikbaar voor ouders met concrete vragen. We zoeken hen ook actief op aan de klasdeur of via een telefoontje. In twee scholen zijn permanentiemomenten en ouderbabbels opgericht. Zo leggen we contact met de ouders om de toeleiding naar het welzijnswerk te bevorderen en om informele ontmoeting tussen de ouders te stimuleren. Zo vergroot ook hun eigen netwerk. Deze permanentiemomenten vinden wekelijks plaats. We hebben geëxperimenteerd met permanentiemomenten zowel 's ochtends als 's avonds. Ouders zien ons op de speelplaats en kunnen dan langskomen met hun vragen en brieven of gewoon een kopje koffie komen drinken en andere ouders ontmoeten. We bekijken dan samen naar welke instantie we moeten bellen/mailen. Het CAW en OCMW zijn hier partners in. Via vaste contactpersonen vragen we meer info over een bepaald dossier en als er nog geen dossier is, sturen we ouders door. We stellen totnogtoe vast dat ouders vooral 's ochtends langskomen aan de schoolpoort, in het permanentielokaal of op de speelplaats. Scholen zien ons bezig, leerkrachten sturen ouders door naar onze 'plek' en weten dat de vraag ter harte genomen wordt. Ook koppelen we terug naar de school indien nodig. We blijven ook stevig samenwerken met schooldirecties en zorgcoördinatoren rond vrijetijdsparticipatie, o.m. rond kunnen deelnemen aan sport, kampjes, tijdig inschrijven, de financiële middelen hiervoor voorzien, enz.

Daarnaast is ons doel ook om een goed draaiend netwerk uit te bouwen, om de kansen van deze gezinnen te vergroten. We streven ernaar dat elke partner zijn taak proactief opneemt. We werken samen met de scholen aan een beleid dat kansen schept op maat van kwetsbare gezinnen, met toegankelijke communicatie en ouderparticipatie. Daarnaast werken we samen met de CLB's bij vragen die onderwijsgerelateerd zijn, maar ook een doorverwijzing naar de hulpverlening vereisen. Het CLB kijkt vanuit zijn draaischijffunctie welke welzijnsdiensten de vraag van het gezin kan opnemen. Is er meer nodig, zoals toeleiding en begeleiding voor ouders om deze stap te zetten, dan komt Unelma terug in het vizier. Op die manier zorgen we er samen voor dat mensen met hun vragen goed terecht komen.

Verder willen we in samenwerking met partners laagdrempelige initiatieven uitwerken in Heverlee. O.a. bekijken of er een mogelijkheid is om ook ergens centraal in de buurt een soort van inlooplek te creëren waar ouders terecht kunnen met een dringende vraag, met briefwisseling die ze niet begrijpen. We zoeken uit hoe en waar ook kinderen van kwetsbare gezinnen toegeleid

kunnen worden om gebruik te kunnen maken van de openbare ruimte en het aanwezige groen, want vaak is er een gebrek aan speelruimte of/of hebben ze geen eigen tuin. Op deze plek kunnen ook kortdurende infosessies en opleidingen doorgaan in functie van dringende noden die we bij meerdere ouders vaststellen. Zo experimenteerden we al samen met Groep Intro rond een opleidingsaanbod voor ouders die hun werk verloren in coronatijd. Ook een samenwerking met de plaatselijke bib rond toeleiding naar taalstimulerende initiatieven en digitale vragen van ouders, staat momenteel in de steigers.

En toen kwam corona...

Een vijftal maanden na de opstart van onze permanentiemomenten, sloeg corona toe. Daardoor konden we veel minder investeren in informele groepsmomenten met ouders, in de opbouw van vertrouwen; in de nodige huisbezoeken, enz. In samenspraak met de scholen bleven we voor de ouders contacten organiseren aan de schoolpoort. Indien nodig konden we binnen de school als 'essentiële derde' individueel aan de slag met ouders. We hielpen mee in de zoektocht naar laptops en hielden contact via Whatsapp, hetgeen een heel toegankelijke manier bleek te zijn om ouders verder te helpen.

Door corona zagen we dat kwetsbare gezinnen nog kwetsbaarder zijn geworden. Diensten waren nog minder bereikbaar dan vóór corona. Dit was zeer moeilijk voor ouders. Sommigen verloren hun job, moesten lang wachten op een uitkering, ... Daarnaast is het duidelijk geworden dat heel wat gezinnen niet beschikken over een goede computer en/of internetverbinding. Hebben ze wel een computer en internetverbinding, dan zijn ze niet altijd digitaal vaardig genoeg om aan de slag te gaan met communicatiesystemen op school zoals Gimme of Smartschool. Om op deze knelpunten in te gaan, werd ons team versterkt door een extra medewerker 'e-inclusie' gedurende een jaar. Ouders kunnen vooral met digitale vragen bij haar terecht tijdens de permanentiemomenten of op afspraak.

Moeilijke drempels...

Ondanks de vlotte samenwerking met het OCMW en CAW, botsten we nog op drempels.

De stad Leuven heeft al heel wat geïnvesteerd in het ontwikkelen van systemen om de dienst- en hulpverlening te vergemakkelijken. Maar de afstand tot bepaalde diensten, informatieverstrekking op het juiste moment door de juiste persoon, betaalbaarheid of een combinatie van factoren maakt dat er nog drempels zijn voor deze ouders. We kaartten dit aan bij Stad Leuven. Toch merken we dat dit moeilijk blijft voor ouders en scholen. Een belangrijk aspect is de vrijetijdsparticipatie: ouders en kinderen wegwijs maken in een toegankelijk en betaalbaar aanbod van sport, hobby, vakantiecampjes en speelpleinen. Naast het feit dat deze inschrijvingssystemen heel complex zijn, moeten ouders beschikken over een geldige Uitpas (om te kunnen genieten van een kansentariaf), meteen kunnen betalen, handig zijn in onlinebankieren en dan hopen dat er nog plaats is. Het blijft een rush tegen de tijd, een gevecht met digitale drempels. We zouden vooral een traject willen afleggen waarin ouders in samenspraak met de school een zinvolle vrijetijdsactiviteit kunnen kiezen op maat van hun kind. Met dergelijke ingewikkelde

procedures dreigen kwetsbare gezinnen opnieuw de boot te missen, terwijl Stad Leuven hier een ruim aanbod voor heeft.

Iedereen digitaal ?

Naar aanleiding van de vele digitale vragen van kwetsbare ouders, ontstond het idee om een **digipunt** te starten binnen de werking van Unelma. In april 2021 startte Unelma met een extra wekelijks permanentiemoment in het deelgemeentehuis in Heverlee. Op deze locatie bevindt zich ook de bibliotheek van Heverlee waar reeds een digipunt aanwezig is. Dit was tijdens de coronacrisis jammer genoeg niet bruikbaar. Tijdens deze permanentie konden ouders gebruikmaken van het digipunt. Zowel om dingen op te zoeken, te printen of met begeleiding een antwoord te vinden op hun digitale vraag. Op deze manier willen we inzetten op het ontwikkelen van digitale vaardigheden van kwetsbare ouders alsook op het bekendmaken van Unelma en de vaste plek. In plaats van de digitale vraag op te lossen voor de ouders, zullen we in het digipunt samen met de ouder plaatsnemen achter een laptop om zo samen de juiste stappen te zetten en de ouders te leren hoe ze in de toekomst zelf deze stappen kunnen zetten. Op die manier willen we ouders ook motiveren om cursussen te volgen om hun digitale vaardigheden bij te werken. Ook na 2021 zal het digipunt verankerd blijven.

Tot slot

We merken nog elke dag dat projecten als Unelma broodnodig zijn om de brug te slaan tussen onderwijs en welzijn. Het aantal complexe vragen op school blijft toenemen. Vanuit de commissie Beter Onderwijs wordt in hun recente rapport aangegeven dat scholen moeten kunnen blijven focussen op hun kerntaak, nl. lesgeven. De slinger is zwaar doorgeslagen richting welbevinden (Gordts, 2021). Willen we dit realiseren, dan moeten we blijven inzetten op systemen, die in het hier en nu aan de slag kunnen met complexe vragen van ouders en kinderen. Zo niet gaan deze vragen verloren en blijven kinderen in de kou staan.

Om op de brug te kunnen staan wordt er van scholen verwacht om intensief samen te werken, om de vragen van ouders tot de welzijnspartner te krijgen. De school alleen kan deze brug niet slaan, hiervoor blijft een tussenpersoon nodig. Stad Leuven investeert de komende jaren in schoolondersteuners. Hierbij zal een school beroep kunnen doen op een welzijnspartner die samen met hen complexe vragen opneemt. Unelma kan hierin een inspirerend voorbeeld zijn.

Latifa EL MORABET en Nadja SCHILS

SAAMO Vlaams-Brabant
Eenmeilaan 2, 3010 Kessel-Lo
www.saamo.be/vlaams-brabant
latifa.el.morabet@saamo.be
nadja.schils@saamo.be

BRONNEN

Mertens, C., Seghers, M., De Maegd, K., Van Kerckhove, C. (2021). Kan onderwijs zonder welzijn? En vice versa? Antwerpen, Mammoet (imprint van EPO).
Gordts, P. (2021, 28 oktober). Het onderwijs moet meer focussen op zijn kerntaak: kennisoverdracht en basiscompetenties doen verwerven. Dat is de boodschap van het langverwachte rapport van de commissie Beter Onderwijs. 'De slinger is te ver doorgeslagen richting welbevinden'. De Morgen.

Signs of Safety

Samen leren in een traject richting veilig, geliefd en omringd opgroeien

Nele HAEDENS

Signs of Safety (SofS) is een benadering die helpt om op een kracht- en oplossingsgerichte manier om te gaan met situaties waarin de veiligheid van kinderen mogelijk in gevaar is. De kern is een sterke samenwerking met ouders, kinderen en hun familie, ook als de hulpverlening gedwongen is. De hulpverlener heeft vanuit een houding van respect voor het gezin oog voor signalen van veiligheid én onveiligheid. De benadering werd ontwikkeld in Australië en wordt wereldwijd binnen jeugdhulp/jeugdbescherming geïmplementeerd. Sinds 2015 wordt SofS ook geïmplementeerd binnen de diensten Ondersteuningscentra Jeugdzorg (OCJ) en Sociale diensten Jeugdrechtbank (SDJ) in Vlaanderen. De consulenten van OCJ en SDJ hebben een duidelijk doel: een veilige omgeving creëren voor kinderen en jongeren nu én op lange termijn. Samen met alle betrokkenen gaan consulenten de risicovolle situatie grondig onderzoeken. Ze brengen ouders en hulpverleners samen rondom de kinderen en helpen de families en kinderen zelf om aan het stuur te staan van hun veiligere toekomst.

In deze bijdrage wordt SofS kort toegelicht; vervolgens wordt ingegaan op het implementatieproces in Vlaanderen, waarin het leren van en met elkaar centraal staat als voorwaarde tot groei met respect voor de eigenheid en expertise van iedereen.

Missie: veilig, geliefd en omringd oproeien

In Vlaanderen startte zes jaar geleden de implementatie van SofS binnen de Ondersteuningscentra Jeugdzorg en Sociale diensten Jeugdrechtbank. Het was en is een zeer interessante en boeiende reis met hoogtes en laagtes. We hebben al veel geleerd, maar zijn nog steeds lerende!

Met het in voege treden van het decreet integrale jeugdhulp (2014) werd het jeugdhulpverleningslandschap gereorganiseerd. Bovendien kreeg het mandaat van de consulenten Ondersteuningscentra en Sociale diensten Jeugdrechtbank (OSD) een duidelijkere focus op de veiligheid van de minderjarige. De focus is niet langer de problematische opvoedingssituatie (POS) maar het maatschappelijk noodzakelijk zijn van ingrijpen in verontrustende situaties. Situaties worden als verontrustend ingeschat als ze de ontwikkelingskansen van de minderjarige bedreigen en/of de integriteit van de minderjarige of de gezinsleden aantasten. Om dit mandaat op een kracht- en oplossingsgerichte manier vorm te geven en tegelijkertijd in te kunnen zetten op samenwerking, empowerment en participatie van jongeren en hun gezin en op gedeelde verantwoordelijkheid met professionele partners in het omgaan met verontrusting, is er gekozen voor de implementatie van SofS.

Andrew Turnell¹ benoemt het traject met de kinderen, jongeren, hun ouders en hun netwerk als een lerende reis richting een gewenste toekomst. De keuze voor de implementatie van SofS was in parallel ook meteen een keuze voor een lerende reis. We willen ontwikkelen naar een jeugdbescherming waarin we vanuit ons speci-

fiek mandaat als consulent, samen met kinderen, jongeren, ouders en hun netwerk mee hoop willen creëren op een toekomst waarin kinderen en jongeren veilig, geliefd en omringd kunnen opgroeien. Nu en op lange termijn.

De doelstelling van Signs of Safety

Turnell en Edwards (1999) ontwikkelden SofS als oplossingsgerichte benadering voor het werken met gezinnen waar (het vermoeden van) kindermishandeling speelt. SofS is in de jaren '90 in Australië ontwikkeld met medewerking van ruim 150 hulpverleners uit de jeugdhulpverlening en kinderscherming. Men wilde komen tot een aanpak waarbij de jeugdhulpverleners meer vertrouwen zouden krijgen in hun eigen werkwijze, waarin zij tot een constructieve samenwerkingsrelatie met de cliënt konden komen en de veiligheid van de kinderen centraal staat.

De **doelstelling** van SofS luidt als volgt:

“We doen ons werk met een scherpe focus op de veiligheid van het kind. We hebben ons dagelijks werk, het beleid, de procedures en de organisatie zodanig opgezet dat we alles doen om het mogelijk te maken om ouders, kinderen en iedereen die van nature verbonden is met de kinderen centraal te stellen bij onderzoek en besluitvorming.

We geven ze alle gelegenheid om met hun ideeën te komen, voordat wij die van ons voorstellen of opleggen. Volledige betrokkenheid van familie en netwerk wordt altijd nagestreefd,

ongeacht of het kind permanent bij zijn biologische familie woont of daar buiten. Alles wordt gedaan om het kind in staat te stellen een leven te leiden waarbij het blijft behoren bij familie, cultuur en gemeenschap van herkomst. Met andere woorden is dit samen met de betrokkenen en niet over, van bij het begin wordt partnerschap aangegaan.”²

Veiligheid creëren vraagt om patronen van geheimhouding en schaamte te doorbreken. Hiervoor is het noodzakelijk om de onveiligheid grondig te onderzoeken en te benoemen. SofS biedt een kader van geïntegreerde principes, disciplines, hulpmiddelen en processen. Het biedt handvaten in het proces van inschatten van veiligheid om daarover met elkaar -zowel met gezinnen, ouders, hun netwerk en andere professionals- in gesprek te gaan. Ook om kinderen, jongeren en iedereen die betrokken is op deze jongeren en hun gezin -de voetbaltrainer, de leerkracht, de buurvrouw... - in hun kracht te zetten om vanuit een duidelijk toekomstperspectief samen rond de doelen te kunnen werken.

De **kernelementen** zijn:

- Een werkrelatie opbouwen

In een constructieve samenwerking tussen hulpverleners en gezinnen of hulpverleners onderling vertrekken we vanuit een open blik. We stellen zoveel mogelijk vragen zonder daarbij ons doel uit het oog te verliezen, nl. om kinderen veilig te laten opgroeien. Door uitgebreid vragen te stellen kunnen we de gezinsleden en hun netwerk tot inzichten brengen en hun aanpak bijsturen. Wie wil inzetten op de veiligheid van kinderen, moet inzetten op hun familie en netwerk en hoe zij de dagelijkse zaken anders kunnen aanpakken.

- Kritisch denken

Door kritisch te denken stellen we ons als professional in vraag en houden we er rekening mee dat we het bij het verkeerde eind kunnen hebben. Een vragende houding vanuit de hulpverlener is daarbij essentieel. Kritisch denken is ook van belang bij het beoordelen van risico's. Deze beoordeling komt tot stand door het afwegen van de gevaren en de krachten binnen een familie en dit samen met de familie en de hulpverlening.

- Werken met wat goed werkt, zoals kinderen, jongeren, hun families en praktijkwerkers aangeven

Iedereen, de maatschappij, media, wetenschap en de man in de straat hebben een idee over hoe jeugdhulpverlening en -bescherming zouden moeten werken. SofS is een praktijkgerichte benadering en gebaseerd op alles wat werkt in families. Het zijn vooral cliënten en praktijkwerkers die aangeven wat werkt.

Kracht- en oplossingsgericht onderzoek

Het hart en de ziel van de jeugdbescherming en van SofS is een risico-/veiligheidsanalyse die we samen met het gezin en het netwerk maken, zodat wij als hulpverlener, maar vooral het gezin en de mensen aan wie het kind toebehoort zich elke dag de vraag kunnen stellen: 'Is dit kind thuis veilig genoeg?'

Tijdens dit onderzoek hanteren we een kracht- en oplossingsgerichte basishouding. Oplossingsgericht wil niet zeggen dat we de problemen vergeten. De problemen en zorgen zijn de reden waarom

we als consultants bij het gezin binnenkomen. De consultant heeft niet alleen aandacht voor de problemen en risico's in een gezin, maar zoekt naar de balans tussen risico's en veiligheid in een gezin. Om zo'n gebalanceerd beeld te krijgen maakt de consultant gebruik van het perspectief van alle gezinsleden. Er wordt uitgebreid doorgevraagd op wat er aan de hand is, wat iedereen ziet of hoort als impact op de kinderen, wat reeds werkte in het verleden, wie er nog zou kunnen helpen en op welke manier. Veiligheid is meer dan alleen de afwezigheid van risico's. De consultant zoekt actief naar wat vandaag de bestaande krachten en de bestaande veiligheid zijn.

Het onderzoek is niet alleen de taak van de consultant maar gebeurt samen met de gezinnen. Kinderen, ouders, en hun netwerk beschouwen we als actieve partners. We hebben hen hierin nodig, we luisteren naar hun perspectief en geven hen de kans om hun expertise binnen te brengen. Dit wil niet zeggen dat we de kennis en expertise van betrokken professionals niet zullen hanteren. Kennis (zoals bv. over hechting, Adverse Childhood Experiences (ACES), kindermishandeling, dynamieken van geweld, typische patronen van verslaving, impact van opeenstapeling van schade/negatieve impact,...) en deskundigheid zijn nodig. Deze bieden een structuur of een kader om de kennis van het gezin en van de professional beter met elkaar te integreren vanaf het eerste gesprek. Hulpverleners nemen al te vaak de exclusieve verantwoordelijkheid op zich voor het analyseren van het probleem en voor het voorstellen van oplossingen. Ook ouders willen dat het goed gaat. We hebben een gezamenlijk doel, ook al kunnen we van mening verschillen over de zorgen. Willen we samen bewegen richting de gewenste veilige toekomst dan verbreden we de perspectieven en laten hen nadenken wie wat kan doen om voor veiligheid te zorgen.

'Leading the learning': consultants als facilitators van het leren van gezinnen en hun netwerk

Het stimuleren van een gezonde ontwikkeling en het creëren van groeimogelijkheden, zijn een opdracht en verantwoordelijkheid van de ouders, maar zijn evenzeer een maatschappelijke opdracht. Binnen onze meer aanklampende en zelfs gedwongen hulpverlening geven we de ruimte om een lerend traject aan te gaan. We gaan steeds uit van een groei mindset. Hoe penibel of uitzichtloos de situatie ook lijkt of is, we geloven dat er mogelijkheden tot veranderingen zijn en dat de mensen die vooral zelf bezitten.

SofS kan je beschouwen als een procesmodel waarbij de actiecyclus centraal staat (figuur onder). Kinderen, gezinnen en hun netwerk leren en groeien doorheen het traject dat we samen met hen bewandelen. De cirkel laat het cyclisch proces zien dat we als hulpverlener meerdere malen doorlopen met de jongere, zijn gezin en zijn netwerk.

De consultant neemt een centrale rol in als facilitator van het proces, in het leiden van het leren van gezinnen. Enerzijds zullen de zorgen en het gevaar voor de toekomst geformuleerd worden, anderzijds zal ook een duidelijk beeld worden gegeven van wat er moet veranderen. In elk traject staat de consultant samen met alle betrokkenen stil bij het te lopen proces ('plan van aanpak'), ten einde de vooropgestelde doelstellingen samen te kunnen bereiken. Kinderen staan

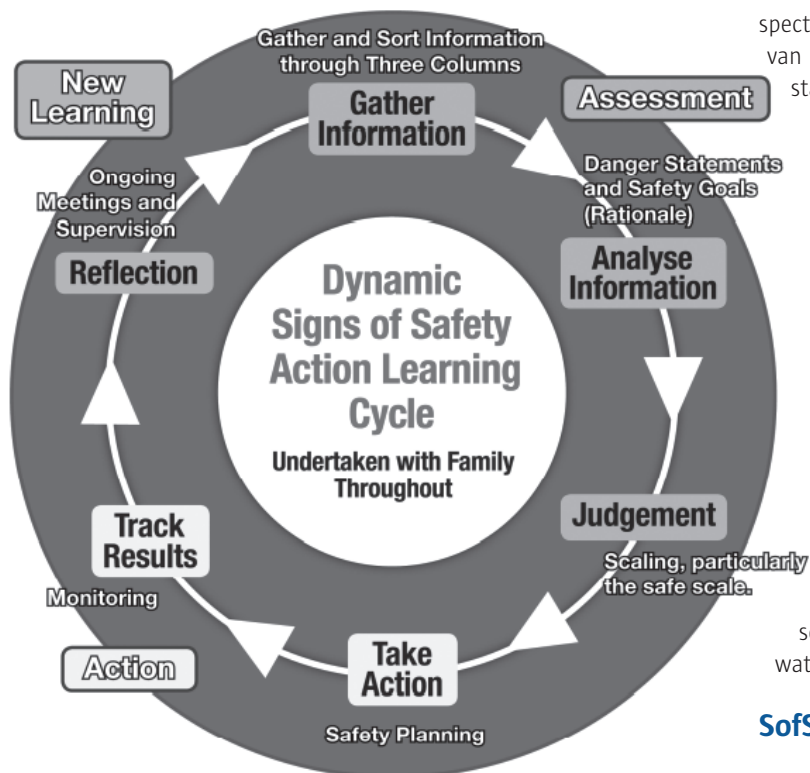

Fig. 1: The Dynamic Signs of Safety Action Learning Cycle (Turnell & Murphy, 2017)

centraal. Ze krijgen een stem in het proces en samen wordt gezocht hoe deze stem doorheen het proces kan weerklinken. Mensen uit het netwerk - dit kan zowel iemand uit de familie, vriendengroep, school of sport zijn - worden gevraagd hierin een belangrijke rol op te nemen.

Rond elk kind is er naast de ouders wel iemand die van dit kind houdt of voor hem/haar van betekenis wil zijn. Hulpverlening installeren betekent niet automatisch dat er veiligheid zal zijn. Bovendien beschouwen we onszelf slechts als passanten in het leven van kinderen en jongeren en weten hoe belangrijk netwerkfiguren en steunfiguren zijn voor kinderen en jongeren om veilig, geliefd en omringd te kunnen opgroeien. Alle veiligheid die wij vandaag voor een kind helpen creëren, zien wij als een tijdelijk en bijgevolg onvolledig iets wanneer we niet ook kunnen inzetten op de aanwezigheid van steunende, liefhebbende én blijvende volwassenen die een kind verder helpen groeien, herstellen en floreren. Vanaf de start van ons traject stellen we dan ook een sterke focus op partnerschap met dit informele netwerk. Zij kunnen verschillende rollen of engagementen opnemen in functie van het creëren van welzijn/veiligheid voor het kind. We betrachten een blijvend netwerk rondom een kind op te sporen, te activeren en waar nodig ook banden te verstevigen. Door middel van veiligheidsplanning helpen we kinderen, jongeren en hun netwerk om zelf hun verantwoordelijkheid op te nemen en ervoor te zorgen dat ze het vooropgestelde doel kunnen behalen. Het is een samen op weg gaan met als doel dat ouders en netwerk dit zelfstandig kunnen aanhouden ook wanneer de betrokken diensten wegvallen.

Tenslotte wordt er gezocht naar wat werkt en de cliënten zelf bepalen dit mee. Het bemoedigen van mensen vanuit een sterkteper-

spectief maakt dat ze kunnen aangesproken worden op het inzetten van hun kwaliteiten om hun leven te verbeteren. Door een constante nadruk op de sterke kanten neemt de motivatie van de cliënten toe en worden ze meer actor om hun eigen leven richting te geven. Veiligheid wordt binnen SofS gedefinieerd als 'strengths demonstrated as protection over time'. Daarom is het van belang dat gezinnen en hun netwerk voldoende mogelijkheden krijgen om te tonen dat afspraken en plannen effectief zullen zijn om de kinderen veilig te houden. We zorgen samen dat ze mee de verantwoordelijkheid opnemen voor de veiligheid en het welzijn thuis en binnen het netwerk, zelfs voor deze kwetsbare kinderen en jongeren binnen de jeugdbescherming. Dit willen we uitdragen ook naar partners in de jeugdhulpverlening en belangrijke actoren binnen de verschillende levensdomeinen van een kind, zoals onderwijs en vrije tijd. Ook scholen, leerkrachten en CLB's zijn belangrijke partners in het groei- en ontwikkelingsproces van kinderen. Met deze actoren wordt, indien mogelijk, van bij de start een partnerschap aangegaan en bekeken wie welke rol kan opnemen en wat deze kan betekenen voor jongeren, hun gezin en het netwerk.

Sofs, een lerende reis voor OSD in Vlaanderen

Implementeren is reflecteren³... en leren. Het is met andere woorden een dynamisch proces. We bepalen bij de start wat we willen veranderd zien (gewenste toekomst) en maken hierbij plannen en doelstellingen op, die geregeld worden geëvalueerd en indien nodig bijgesteld.

Met de omschreven doelstelling zet SofS als benadering de spotlight op die gewenste toekomst en benadrukt dat het leren daarin een belangrijke plaats inneemt. Het was en is een ware uitdaging om SofS te vertalen naar de Vlaamse context. We hebben tijd en ruimte genomen om te experimenteren, te leren en aan te passen naar de praktijk van OCJ en SDJ.

Turnell en Murphy introduceerden de actieleercyclus in de Signs of Safety-benadering in 2014 om het proces van voortdurend leren door de professionals en organisaties in de jeugdbescherming aan te moedigen. Actieleren gaat ervan uit dat de meeste kennis en vaardigheden worden opgedaan door het doen en ervaren en door het structureel met collega's reflecteren op het handelen, met name door het delen van goede praktijken met andere professionals. Deze verschillende manieren van leren zijn nodig om tot verdieping en duurzame verankering van SofS in de praktijk te komen. Om te kunnen leren is er een omgeving nodig die je hiervoor de noodzakelijke ruimte en mogelijkheden biedt.

We werken vaak in zeer precare situaties waarbij de veiligheid van kinderen niet altijd verzekerd is. Dit gaat gepaard met de nodige onzekerheid en soms angst. Beslissingen inzake deze kinderen en jongeren grijpen in op hun leven en leefomgeving en houden risico's in. Om in deze omstandigheden te durven kiezen voor de ontwikkeling richting een lerende organisatie is een bijzondere uitdaging, die we met enthousiasme én weloverwogen aangaan. We willen een cultuur installeren waarbinnen gezamenlijke reflectie, dialoog, intervisie en teamleren, vaste waarden zijn, ingeschreven in onze processen. Het leren is nooit af. Een open en transparante cultuur stimuleert een lerende attitude op individueel niveau, waarbij me-

dewerkers op zoek zijn naar een uitdaging, vragen stellen, om hulp vragen, zich afvragen hoe ze het beter kunnen doen. We zijn ons ervan bewust dat we dagelijks in risicovolle situaties werken, waarin 'fouten' maken niet gewenst is, maar inherent is aan het werken met mensen en wij als mens ons eigen instrument zijn. In een dergelijke context hebben we leiders nodig die mee achter hun medewerkers en gezinnen durven staan. Wanneer er dan toch een incident/fout gebeurt, voelt een medewerker zich ondersteund door de organisatie, worden vragen samen uitgeklaard en wordt bekeken hoe we ermee omgaan en hoe we het anders zouden kunnen doen. Reflectie op het eigen handelen staat centraal doorheen de organisatie waarbij constante groei een kans en een mogelijkheid is.

In de eerste jaren van de implementatie onderzochten we hoe SofS binnen de Vlaamse context er kon uitzien. We probeerden uit wat werkt en ontdekten wat niet werkt. Ook vandaag blijven we ons afvragen hoe voor ons 'goed werk' eruit ziet, zelfs in moeilijke omstandigheden. De nieuwe processen werden hertekend en zijn tot stand gekomen vanuit praktijkervaringen in een sterke wisselwerking met het beleid. Samen kijken naar wat werkt, wat goed gaat en welke 'best practices' we hebben, is de motor die ons helpt groeien en ontwikkelen. De focus op het kind en kinderen echt betrekken en meenemen in hun traject is meer dan hen eenmaal zien en horen tijdens het onderzoek. Kinderen een stem geven doorheen het traject betekent dat consultants creatief zijn, uitleg geven waarom we betrokken zijn, wat er zal gebeuren en hen hierin een stem geven. We investeren in een samenwerkingsrelatie met hun ouders zodat zij ons het mandaat geven om ook met hun kinderen samen te werken en omgekeerd.? Onderstaande figuur is een vertaling van de

actieleercyclus naar het kinderen meenemen als actieve partner: wat is minimaal noodzakelijk doorheen het proces, hoe kunnen ze blijvend partner zijn en hoe kunnen we betekenisvol afronden?

Tijdens de implementatie keken wij ook kritisch naar de gevolgde procedures. Welke vorm van overleg is ondersteunend in de besluitvorming, het plannings- en opvolgingstraject van cliënten? Nadenken over de focus die je wil nemen in een case of in een gesprek is cruciaal om op een goede wijze een proces met de cliënten te kunnen aangaan. Een netwerk bestaande uit collega's consultants, leden van een multidisciplinair team, een teamverantwoordelijke,... waar de consultant terecht kan voor reflectie en vragen werkt hierbij ondersteunend. Voorbereiding op contacten met cliënten is iets wat continu doorheen het hele proces centraal dient te staan. Het helpt om de focus en de regie te houden op de verontrusting en op de impact op het kind en om te komen tot een gerichtere aanpak. Daartoe hervormden we onze teamoverlegmomenten en installeerden we wat we noemen 'procesteams'. Het is een dynamisch interessant instrument, een vorm van overleg die bijdraagt tot het inhoudelijk en procesmatig opvolgen van een dossier en van bij de start een meer gedeelde verantwoordelijkheid en gedragenheid in de besluitvorming bewerkstelligt. Een frisse blik, een reflectiemoment draagt ertoe bij dat er nagedacht wordt over volgende stappen, over mogelijke vragen, over blinde vlekken en hoe je die kan aanpakken,... Het vraagt een zekere kwetsbaarheid en is tegelijk ondersteunend naar het handelen van de consultant. Het professionaliseert de consultant verder in zijn/haar handelen en is eigen aan een lerende organisatie!

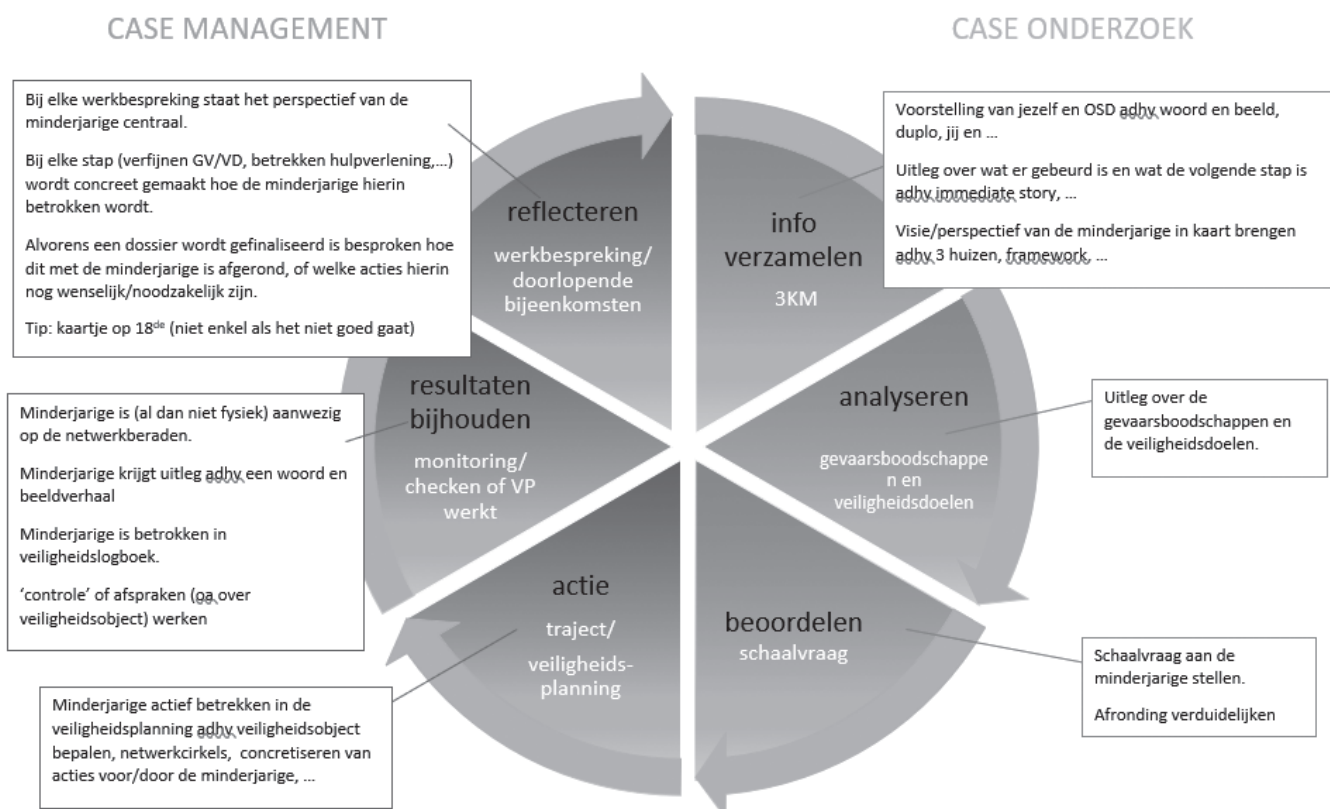

Fig. 2 Actieleercyclus voor het kind als actieve partner binnen OSD (uit Praktijkgids)

Hoop naar de toekomst toe: 'Partnerschap en samenwerking binnen jeugdbescherming'

De kracht van SofS is het betrekken van alle voor het gezin belangrijke mensen. Deze kunnen uit de familie komen, maar ook uit de buurt. Daarnaast zijn er professionals, zoals een leerkracht of een huisarts, die een rol kunnen hebben bij het installeren en herstellen van veiligheid. Ook het gedeelde engagement bij deze professionals vormt een deel van de SofS-benadering. Vanuit een heldere analyse durven we de zaken benoemen en hier open en transparant over zijn. We faciliteren een gedeelde verantwoordelijkheid om naar een nieuwe hoopvolle toekomst te kunnen bewegen waarin kinderen centraal staan en zij die hen omringen en graag zien, mee aan het roer staan.

Binnen Vlaanderen laten heel wat organisaties zich inspireren door SofS en kiezen ze ervoor om deze benaderingswijze te integreren in hun werking. Wanneer we in situaties van verontrusting en maatschappelijke noodzaak elkaar ontmoeten als professionals, verwachten we niet dat iedereen met SofS werkt, maar streven we er vooral naar dat we in verbinding met alle belangrijke betrokkenen in het leven van kinderen een proces kunnen aangaan ten voordele van het veilig, geliefd en omringd opgroeien.

Als hulpverleners zijn we allen slechts passanten in het leven van kinderen en jongeren. We zijn ons er van bewust dat er grenzen zijn aan de eigen expertise en waar nodig gaan we partnerschap aan met andere professionele actoren. We hopen binnen de samenwerking gedeelde engagementen uit te werken ten voordele van het traject dat we met gezinnen aangaan. Op deze manier willen we samen ons beste denken en kunnen inzetten om zo ouders en hun netwerk te helpen veiligheid voor hun kinderen te creëren. We zien hiertoe een nood en ruimte vanaf het moment dat cliënten binnen onze diensten aangemeld worden tot het moment dat we hen opnieuw los kunnen laten.

Nele HAEDENS

nele.haedens@opgroeien.be

BRONNEN

<https://www.jeugdhulp.be/signs-of-safety>

Boendermaker, L. *Implementeren is reflecteren. Evidence based werken en de implementatie van interventies in de jeugdzorg*. Openbare Les 18/05/2011 Hogeschool van Amsterdam.

Opgroeien, *Praktijkgids jeugdbescherming Vlaanderen: processen OCJ & SDJ Signs of Safety*, Brussel, 2019, Intern document Opgroeien

Opgroeien, *Lerende organisatie*, april 2019, Interne nota Opgroeien

Statement Purpose of Signs of safety, 4 dec 2020, Elia, Home of signs of Safety Knowledgebank

Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of Safety: A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection Casework*, New York: Norton & Company, 240p.

Turnell, A. & Murphy, T., (2017). *Signs of Safety. Comprehensive Briefing Paper* (4th edition), East Perth: Elia International.

NOTEN

1. Andrew Turnell is samen met Steve Edwards de grondlegger van Signs of Safety
2. Statement Purpose of Signs of safety, 4dec 2020, Elia, Home of signs of Safety, Knowledgebank
3. Implementeren is reflecteren. Evidence based werken en de implementatie van interventies in de jeugdzorg. Openbare Les 18/05/2011 door dr. L. Boendermaker, Lector Implementatie in de jeugdzorg aan de Hogeschool van Amsterdam

Mag er nog buiten de lijntjes gekleurd worden in ons onderwijs?

Juno TOURNE, Jochen DEVLIEGHERE, Rudi ROOSE en Lieve BRADT

Het Vlaams onderwijssysteem wordt gekenmerkt door een hoge ongelijkheid. Deze wordt onder meer toegeschreven aan het huidige onderwijsbeleid, met zijn éézijdige focus op kapitaalverwerving. Dit resulteert in onderwijs dat aanvaardbaar gedrag van jongeren inperkt en afwijkingen hierop streng aanpakt. Op deze manier worden jongeren in kwetsbare situaties — die niet kunnen of willen voldoen aan bepaalde normen — uit het onderwijs verdreven. Met het oog op een onderwijssysteem waarin sociale rechtvaardigheid en gelijkheid voorop staat, beargumenteren we dat jongeren meer ruimte voor ontsnapping, identiteit en inspraak (cfr. navigational agency) nodig hebben binnen onderwijs. Hoeveel ruimte krijgen jongeren hier vandaag de dag toe in het secundair onderwijs in Vlaanderen? Wij onderzochten dit aan de hand van de schoolreglementen in 64 secundaire scholen in Gent en Antwerpen (Tourne, Devlieghere, Roose & Bradt, 2021).

Vlaanderen koploper... op het vlak van onderwijsongelijkheid

Het onderwijssysteem in Vlaanderen wordt vaak voorgesteld als een democratisch en meritocratisch systeem, in de zin dat iedereen gelijke toegang heeft tot onderwijs en kan presteren naargelang zijn talenten en inspanningen. Onderzoek toont echter aan dat er sterke ongelijkheden ontstaan naargelang de sociale achtergrond van jongeren. Meer zelfs, Vlaanderen is de trieste Europese koploper in sociale ongelijkheid (Scheepmans & Nicaise, 2020). De impact van de sociaal-economische status van jongeren op hun onderwijsprestaties behoort tot de hoogste van alle OESO-landen. Ook zijn jongeren met een lage sociaal-economische status oververtegenwoordigd in het beroeps- en het buitengewoon onderwijs en lopen ze meer kans op zittenblijven en vroegtijdig schoolverlaten. Hoewel Vlaanderen verschillende beleidsmaatregelen heeft geïmplementeerd om onderwijsongelijkheid tegen te gaan — denk aan het GOK-decreet — slagen we er niet in om het tij te doen keren.

Jongeren als ‘kapitaal’ en leerkrachten als ‘vermogensbeheerders’

De politiek van het laatste deel van de twintigste eeuw wordt gekenmerkt door de opkomst van het neoliberalisme. Onder het neoliberalisme hebben zowel de overheid als de samenleving hun relatie met de economie als hun primaire zorg opgenomen, ten koste van alle andere aspecten van de werkelijkheid. Deze economische logica dringt ook onderwijs binnen, omdat onderwijs wordt gezien als het belangrijkste instrument om de economische groei van een

land te bewerkstelligen. Centraal hierin staat de notie van menselijk kapitaal, wat betekent investeren in de kennis en vaardigheden van mensen. Zo stelt de Vlaamse Beleidsnota Onderwijs 2019-2024: “Als we erin slagen om kinderen te laten excelleren, dan zal ons kapitaal nog exponentieel groeien” (Vlaamse Overheid, 2019, p. 7). Onderwijs wordt zodoende een belangrijke economische strategie, wat resulteert in een instrumentele benadering van onderwijs. Er wordt geïnvesteerd in jongeren — door middel van onderwijs — vanuit de verwachting dat dit zichzelf zal terugbetalen aan de hand van economische groei.

Bijgevolg wordt onderwijs outputgericht, waarbij alle input rechtstreeks moet resulteren in (meetbare) output — zoals hoge testresultaten, waardevolle diploma’s en jobs van groot economisch belang (Biesta, 2010). Dit gaat hand in hand met de groeiende meting van onderwijs, waarbij de nadruk ligt op het meten van economisch nuttige skills. Zowel op internationaal niveau — waarvan het Programme for International Student Assessment (PISA) het bekendste voorbeeld is — als op Vlaams niveau. Zo plant de nieuwe beleidsnota om tegen 2023 nationale, gestandaardiseerde testen in te voegen om na te gaan “in hoeverre scholen erin slagen om het potentieel van ons gigantische kapitaal echt volledig te verzilveren” (Vlaamse Overheid, 2019, p. 8). Deze toegenomen verantwoordingsplicht voor scholen — waarbij men bewijzen verwacht dat de huidige onderwijspraktijk jongeren wel degelijk de vaardigheden bijbrengt die ze nodig hebben om productieve leden van de samenleving te zijn — legt een enorme druk op scholen om te presteren (Biesta, 2019).

Deze evolutie houdt het risico in dat het onderwijs zich richt op

productiviteit en beheersing (Biesta, 2014). Jongeren worden immers gezien als ‘kapitaal’ en leerkrachten als ‘vermogensbeheerders’ (Vlaamse Overheid, 2019, p.7). Normafwijkend gedrag wordt geproblematiseerd, omdat dit een negatieve impact zou hebben op de leerprestaties van de volledige klas (Slee, 2013). Het gedrag dat jongeren mogen stellen op school wordt dan ook ingeperkt en afwijkingen van de norm worden beantwoord met strenge sancties en uitsluiting (Biesta, 2014). Onderzoek toont aan dat voornamelijk jongeren met een kwetsbare achtergrond de dupe zijn van dergelijke maatregelen. Onder meer doordat de school minder aangepast is aan deze jongeren, die verschillen in informele regels, taalgebruik, enzovoort (Bourdieu, 1977). Bijgevolg worden kwetsbare jongeren vaak uit het onderwijs verdreven. Rechtstreeks — door middel van uitsluiting — of onrechtstreeks — door bijvoorbeeld strenge straffen. Bezorgdheid over de sociale en economische kosten van disruptief gedrag krijgt hierbij voorrang op de noden van bepaalde leerlingen.

Een pleidooi voor ruimte in onderwijs

Terecht of niet, onderwijs wordt nog steeds gezien als de belangrijkste oplossing voor vraagstukken van sociale rechtvaardigheid (Biesta, 2019). Het recht op onderwijs, van wie niet kan of wil voldoen aan bepaalde normen, voorschriften of gedragspatronen, staat echter zwaar onder druk (Vandekinderen et al., 2017). Hierin kan een sluipende voorwaardelijkheid worden opgemerkt, waarbij ook onderwijs steeds meer een verhaal van ‘geen rechten zonder verantwoordelijkheden’ wordt. We bepleiten dan ook een andere kijk op onderwijs — één met de nadruk op sociale rechtvaardigheid en gelijkheid waarbinnen jongeren opnieuw ruimte krijgen jong te zijn. Geïnspireerd door de theorie van Claassen (2018), beargumenteren we dat het concept van ‘navigational agency’ cruciaal is met het oog op het verhogen van welzijn en het verminderen van sociale exclusie en ongelijkheden. ‘Navigational agency’ verwijst naar de ruimte die jongeren krijgen in onderwijs, meer concreet naar de mogelijkheden tot ontsnapping, ruimte voor identiteit en kansen tot inspraak. In wat volgt onderzoeken we deze ruimte aan de hand van de schoolreglementen van 64 middelbare scholen in Gent en Antwerpen. Hoewel een schoolreglement niet noodzakelijk gelijkstaat aan de implementatie hiervan in de praktijk, zijn ze het meest belangrijke en meest uitgebreide document waarmee scholen hun visie aan ouders, leerlingen en de buitenwereld communiceren. Ouders en/of (meerderjarige) leerlingen sluiten met het ondertekenen van het schoolreglement een contract af met de school, waarin hun onderlinge relatie wordt vastgelegd.

Mogelijkheden tot ontsnapping

De meeste schoolreglementen omvatten meer dan 50 bladzijden, wat zelfs oploopt tot 106 bladzijden. Alle schoolreglementen omvatten algemene richtlijnen, de meeste scholen lijsten echter ook allerhande regels op in een poging het schoolleven te beheersen. Een bloemlezing: welke ingangen men moet gebruiken, welke speelplaatsactiviteiten zijn toegestaan, wanneer men naar het toilet

moet gaan, waar men moet staan als het regent, hoe men het zitmeubilair moet gebruiken, hoe men zich moeten gedragen als het sneeuwt, enzovoort. Scholen verschillen sterk in de manier waarop ze hun regels handhaven. Sommige scholen houden hun sanctieplannen bewust open en vaag, aangezien “elk individueel probleem een op maat gesneden oplossing vereist”. Terwijl andere scholen gefaseerde sanctieplannen gebruiken, omdat deze “het opleggen van sancties vereenvoudigen, duidelijkheid scheppen voor zowel leerlingen als leerkrachten en een consistente aanpak opleveren die door iedereen als eerlijk wordt ervaren”. De feitelijke sancties die scholen nemen, zijn voor alle scholen grotendeels dezelfde. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen ordemaatregelen en disciplinaire maatregelen. Ordemaatregelen zijn de eerste stap in een sanctieplan, kunnen genomen worden bij elke overtreding van de regels en kunnen door elk lid van het schoolpersoneel worden opgelegd. Vaak gebruikte maatregelen zijn: een opmerking, schriftelijke taak, nota, strafstudie, enzovoort. Maar ook, de verplichting om van klas te veranderen, een verbod om deel te nemen aan buitenschoolse excursies en het verlies van het recht op extra begeleiding. De vol-

gende stap in de sanctieplannen zijn disciplinaire maatregelen, die een tijdelijke of definitieve uitsluiting van school inhouden en die alleen door een directeur kunnen worden opgelegd. Minder dan de helft van de scholen (=29) benoemt herstelrecht expliciet als een optie en het wordt nergens voorop geplaatst in het beleid. Daar komt bij dat veel scholen gebruikmaken van maatregelen die lijken op een nultolerantiebeleid — voornamelijk voor overtredingen van het alcohol- en drugsbeleid, geweld, vandalisme... — en stellen dat dergelijke overtredingen leiden tot onmiddellijke verwijdering van school. Dit soort gedrag wordt overigens streng gecontroleerd, waarbij 31 scholen verklaren het recht te hebben de persoonlijke kluisjes van leerlingen te doorzoeken en 32 scholen camera’s inzetten om “de veiligheid van iedereen op school te garanderen”. Sommige scholen gaan nog verder en vermelden dat zij

het recht hebben de tassen van leerlingen te controleren, een alcoholtest af te nemen en onaangekondigde fouilleringen met drugshonden en politie uit te voeren. De overgrote meerderheid van de scholen (n=52) maken melding van samenwerking met de politie met als doel “de omgeving veilig te houden en de jeugdcriminaliteit terug te dringen”.

We concluderen hieruit dat deze schoolreglementen weinig ruimte tot ontsnapping laten door buitensporige lijsten met regels — die de bewegingsruimte van de leerlingen beperken en het risico inhouden dat leerlingen voor triviale kwesties worden gestraft — en strenge sancties. Het gebruik van uitsluitingspraktijken is de algemene gang van zaken, hoewel deze ondoeltreffend zijn en de ernst van de problemen die ze moeten verminderen juist vergroten (Maag, 2012). Toch neemt het gebruik van uitsluitingspraktijken toe, mede doordat een groeiend aantal scholen gebruikmaakt van een nultolerantiebeleid. Dit soort beleid beperkt de discretie, het beoordelingsvermogen en disciplinaire opties van onderwijspersoneel, omdat het gestandaardiseerde straffen oplegt als een one-size-fits-all oplossing zonder rekening te houden met de ernst van het gedrag, verzachtende omstandigheden, of de situationele context (Ameri-

can Psychological Association, 2008). Dit gaat hand in hand met de toegenomen controle en politieaanwezigheid op school, waardoor leerlingen mogelijk rechtstreeks van het onderwijs naar justitiële jeugdinstellingen worden geleid, ook wel bekend als de ‘school-to-prison pipeline’ (Heitzeg, 2009). Hoewel nog niet in de mate van bepaalde andere landen, nemen dergelijke praktijken in Vlaanderen toe.

Schoolreglementen laten weinig ruimte tot ontsnapping door buitensporige lijsten met regels en strenge straffen

De kansen voor jongeren om tijdelijk te ontsnappen uit het onderwijs – waarbij ze tegelijk de mogelijkheid behouden om later opnieuw aan te sluiten – zijn aldus beperkt. Dit is een symptoom van een sociaal-politiek klimaat dat steeds meer angstig en beheersend wordt. Deze evolutie gaat hand in hand met een toegenomen juri-

disering van scholen (Lindgren et al. 2020). Waar men vroeger sprak over tuchtkwesties, heeft men het nu over misdaden. Kwesties die vroeger via dialoog en informele processen werden opgelost, zijn getransformeerd tot juridische kwesties, wat vragen oproept over wat dit betekent voor de opdracht en de pedagogische verantwoordelijkheid van de school.

Ruimte voor identiteit

De schoolreglementen geven inzicht in de gedragscode die scholen verwachten van hun leerlingen: inzet tijdens de les, respect, goede algemene houding, positieve taalhouding, enthousiasme, actieve deelname, belangstelling, punctualiteit, concentratie, enzovoort. Bijna alle scholen (n = 62) evalueren de attitudes van hun leerlingen op een of andere manier. Sommige scholen gebruiken afzonderlijke attitudeverslagen, omdat “attitudes niet verward mogen worden met competenties”. Toch geven de meeste van deze scholen aan dat hiermee rekening zal gehouden worden tijdens de klassenraden of specificeren ze dat studenten moeten slagen voor zowel attitude- als competentierapporten. Andere scholen integreren attitudes in de permanente evaluatie van de leerlingen, waarbij ze het ofwel aan de leraren zelf overlaten in hoeverre de permanente evaluatie van attitudes afhangt ofwel zelf een percentage vooropstellen – gaande tot 30% – dat door attitudes wordt bepaald. Het is opvallend dat dergelijke evaluatiemethoden vooral in het beroepsonderwijs worden gebruikt, aangezien het “voor deze leerlingen van groter belang is om onmiddellijk feedback te krijgen over positief of negatief gedrag”. De verwachtingen van scholen houden niet op bij het gedrag van leerlingen in de klas, maar strekken zich uit tot alle levensdomeinen. Ook qua kledij, taalgebruik, eetgewoontes, enzovoort dient ‘de leerling’ te voldoen aan regeltjes allerhande. Zo schrijven de meeste scholen (n = 57) regels over kleding voor, met als argument dat “kleding anderen kan provoceren of de aandacht kan afleiden van onderwijs”. Enkele scholen leggen een schooluniform of uniformkleuren op. Andere scholen geven een lijst van verboden kledij, meestal: slippers, joggingbroeken, strandkledij en hoofddek-sels. Maar ook: gescheurde jeans, spaghetti-bandjes, rokken boven de knie of onder de enkel, gekleurd haar, haar dat te kort of te lang is, een baard of snor, haargel, piercings, tatoeages, juwelen, nagellak, handtassen, zonnebrillen... Ook de hoofddoek wordt in 39 scho-

len uitdrukkelijk verboden, meestal met het argument dat “scholen een politiek en filosofisch neutrale plaats moeten zijn”. Alle scholen expliciteren dat Nederlands de taal is op school, waarbij leerlingen die een andere taal spreken in bepaalde scholen zelfs bestraft kunnen worden met een extra opdracht over de Nederlandse taal. Scholen zijn ook steeds meer bezig met het opvoeden van ecologisch bewuste leerlingen – door het verbieden van PMD, aluminiumfolie en individueel verpakte snacks – en gezonde leerlingen – door het verbieden van chips, calorierijke snacks, chocolade, fastfood, snoep, frisdrank en energiedrankjes. Veel scholen stellen ook eisen aan leerlingen buiten de school, omdat zij “verwachten dat hun gedrag altijd onberispelijk is”. Om dit te garanderen, verbieden sommige scholen: groepsvorming in de buurt van de school, op café gaan, shoppen, rondhangen op de lokale speelpleintjes, enzovoort. “Leerlingen zijn steeds vertegenwoordigers van de school. Het is niet toegestaan de goede naam van de school op welke manier dan ook in gevaar te brengen. Op alle handelingen die de school een slecht imago bezorgen, zal worden gereageerd.”

Hoewel identiteit een veelzijdig verschijnsel is, wordt van jongeren verwacht dat zij de overige aspecten van hun identiteit – die niet overeenkomen met de opgelegde studentenidentiteit – aan de schoolpoort laten. Deze opgelegde identiteit verwijst naar het zogenaamde ‘verborgen curriculum’ (Jackson, 1968). Dit omvat alles wat tijdens de schooltijd wordt geleerd, zoals gedragsnormen en idealen, naast het officiële curriculum. Hoewel leerkrachten dit verborgen curriculum niet expliciet onderwijzen, blijkt uit de schoolreglementen dat leerlingen desalniettemin worden beoordeeld op de geschiktheid van hun gedrag. Deze gedragsverwachtingen sluiten nauw aan bij de normen die in blanke en middenklasse kringen worden aangetroffen (Bourdieu, 1977). Individuen die niet aan deze verwachtingen voldoen, worden gestigmatiseerd binnen het onderwijs, resulterende in ‘self-fulfilling prophecies’ (Alba en Holdaway, 2013). In het zeldzame geval dat kwetsbare leerlingen hun kansen weten te overwinnen, lijkt dit alleen mogelijk als ze hun houding aanpassen om zich te assimileren aan de identiteit van de dominante groep (d.w.z.

zich gedragen zoals zij, zich kleden zoals zij, praten zoals zij,...). Dit verklaart de paradoxale situatie waarin het verbod op de hoofddoek op scholen toeneemt. Human Rights Watch (2004) stelde: “Het effect van een verbod op zichtbare religieuze symbolen, ook al is het in neutrale termen geformuleerd, zal onevenredig hard aankomen bij moslimmeisjes”. Hetzelfde geldt voor taal: ondanks een groeiend aantal empirische studies die de onderwijsvoordelen van tweetaligheid aantonen,

wordt op de meeste scholen het gebruik van de moedertaal in de schoollokalen verboden en gesanctioneerd. Hoewel onderwijs uiteraard bepaalde regels en voorschriften moet vooropstellen, staat het huidige schoolbeleid leerlingen slechts toe één vooraf bepaalde stu-

Gedragsverwachtingen in schoolreglementen sluiten nauw aan bij de normen die in blanke middenklasse kringen worden aangetroffen

dentidentiteit aan te nemen, sluit het minderheidsgroepen uit en laat het geen ruimte om over die identiteiten te debatteren of te onderhandelen.

Kansen tot inspraak

Scholen zijn verplicht leerlingen op een of andere manier inspraak te geven in hun onderwijstraject. De meeste scholen voldoen aan deze eis door een leerlingenraad te organiseren. Sommige reglementen (n = 4) vermelden alleen dat zij hiertoe verplicht zijn als 10% van de leerlingen hierom vraagt, maar de meeste (n = 49) geven aan dat zij een actieve leerlingenraad hebben. Verschillende scholen zorgen ervoor dat deze raad representatief is, met leden uit alle leerjaren en alle studierichtingen, terwijl andere scholen alleen beroep doen op diegenen die zich aanbieden. In de meeste scholen wordt hierop tot op zekere hoogte toezicht gehouden door leerkrachten, maar in een handvol scholen functioneert de raad volledig autonoom. Sommige scholen gebruiken alternatieve mechanismen om leerlingen inspraak te bieden, aangezien een leerlingenraad niet altijd het gewenste effect had. Voorbeelden hiervan zijn: een lunch met de baas (waarbij leerlingen met de directeur samenzitten), de organisatie van een leerlingenforum (waarbij leerlingen bepaalde topics bespreken en bediscussieren) en een klasuur (een uur per week in elke klas om te praten over de werking van de school).

Hoewel scholen jongeren dus wel opties bieden tot inspraak, blijft dit meestal beperkt tot de installatie van een leerlingenraad. Dit is echter slechts de eerste stap van de piramide van inspraak (Mitra, 2005), namelijk 'gehoord worden'. Samenwerken met volwassenen is de volgende stap en beschrijft gevallen waarin leerlingen samenwerken met volwassenen om veranderingen in de school door te voeren. Het laatste niveau, aan de top van de piramide, is het opbouwen van leiderschapscapaciteit. Dit omvat een focus op het in staat stellen van jongeren om te delen in het leiderschap van initiatieven. De inzet van een school voor de inspraak van leerlingen weerspiegelt haar bredere inzet voor sociale rechtvaardigheid, omdat het een effectieve manier is om structurele obstakels te helpen overwinnen (Apple & Beane, 1995). Het is hierbij ook belangrijk om een gelijke deelname aan dergelijke initiatieven te garanderen, zodat er niet één enkele leerlingstem ontstaat. De meeste scholen hebben nog heel wat groeipotentieel om de leerlingen meer autonomie te geven en voor een gelijke vertegenwoordiging te zorgen.

De inzet van een school voor de inspraak van leerlingen weerspiegelt haar bredere inzet voor sociale rechtvaardigheid

Nood aan een doordacht doch open beleid

Deze reglementen tonen aan dat de 'navigational agency' van jongeren binnen het onderwijs vrij beperkt is, voor meer kwetsbare leerlingen in het bijzonder. Meer nog, wanneer we deze reglementen verticaal bestuderen, kan worden geconcludeerd dat er weinig tot geen consistentie is binnen deze reglementen. Zo vermeldt een bepaalde school bijvoorbeeld alleen dat "te laat komen kan gebeuren", om een paar bladzijden later te vermelden dat "ongeorloofde afwezigheid automatisch zal resulteren in een nul voor gemiste toetsen". Een andere school is zeer streng ten aanzien van te laat komen en maakt hierbij gebruik van een gedetailleerd sanctieplan, terwijl ze zeer mild is ten aanzien van drugsovertredingen en alleen vermeldt dat "sancties kunnen worden opgelegd". Weer een andere school verklaart dat ze "leerlingen wil opvoeden die kritisch en mondig zijn, die in staat zijn te luisteren en uiteenlopende standpunten op te lossen", maar legt vervolgens een uniform op en verbiedt het gebruik van mobiele telefoons, politieke symbolen, enzovoort, zonder ooit de redenen voor dergelijk schijnbaar tegenstrijdige praktijken uit te leggen. Hierdoor is het de taak van leerlingen om de verwachtingen van de school en leerkrachten te decoderen en hun gedrag aan te passen aan deze wisselende eisen. Een spel dat beter past bij de blanke middenklasse (Calarco, 2014). Nog zorgwekkender is het feit dat deze interne inconsistenties benadrukken dat er uit veel schoolreglementen geen samenhangende pedagogische visie gedestilleerd kan worden, hetgeen vragen oproept over hoe doordacht deze beleidsmaatregelen werkelijk zijn. Om onderwijs rechtvaardiger te maken, is het belangrijk dat scholen een doordacht beleid voeren, vastgelegd in hun reglementen, waarin voldoende ruimte gegeven wordt aan jongeren voor ontsnapping, identiteit en inspraak. Nogal wat onderwijzers voelen zich

echter zélf steeds meer overspoeld door regels en onder druk gezet door de toegenomen verantwoordingsdruk in het onderwijs. In het eindrapport van ‘Operatie Tarra’ (Vlaamse Overheid, 2016), dat de planlast in onderwijs in kaart wilde brengen, wordt door de respondenten verwezen naar het schoolreglement dat “een zeer omvangrijk document is geworden en dat gehanteerd wordt om zich juridisch in te dekken”. Om het onderwijs rechtvaardiger te maken, is het aldus minstens even belangrijk dat scholen voldoende ruimte en ondersteuning krijgen om een dergelijk beleid te ontwikkelen en te implementeren.

Juno TOURNE, Jochen DEVLIEGHERE, Rudi ROOSE en Lieve BRADT

Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek,
Universiteit Gent, Henri Dunantlaan 2, 9000 Gent
Contactpersoon: juno.tourne@ugent.be

REFERENTIES

- Alba, R., Holdaway, J., (red.) (2013). *The Children of Immigrants at School: A Comparative Look at Integration in the United States and Western Europe*, New York, NYU Press.
- American Psychological Association. (2008). Are Zero Tolerance Policies Effective in the Schools?: An Evidentiary Review and Recommendations. *American Psychologist*, 2008, 63, 852–862.
- Apple, M. W., Beane, J. A., (red.) (1995). *Democratic Schools*, Alexandria, Association for Supervision and Curriculum Development.
- Biesta, G., (red.) (2010). *Good Education in an age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy*, London, Taylor & Francis.
- Biesta, G., (red.) (2014). *The Beautiful Risk of Education*, Boulder, Paradigm Publishers
- Biesta, G. (2019). What Kind of Society Does the School Need? Redefining the Democratic Work of Education in Impatient Times. *Studies in Philosophy and Education*, 2019, 38, 657–668.
- Bourdieu, P., (red.) (1977). *Cultural Reproduction and Social Reproduction*. In Power and Ideology in Education, edited by J. Karabel, and B. Halsey, 487–510. Oxford, Oxford University Press.
- Calarco, J. M. (2014). The Inconsistent Curriculum: Cultural Tool Kits and Student Interpretations of Ambiguous Expectations. *Social Psychology Quarterly*, 2014, 77, 185–209.
- Claassen, R., (red.) (2018). *Capabilities in a Just Society: A Theory of Navigational Agency*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Heitzeg, N. (2009). Education Or Incarceration: Zero Tolerance Policies and The School To Prison Pipeline. *Forum on Public Policy: A Journal of the Oxford Round Table*, 2009, 9(2), 1–21.
- Human Rights Watch. (2004). *France: Headscarf Ban Violates Religious Freedom* [online]. <https://www.hrw.org/news/2004/02/26/france-headscarf-ban-violates-religious-freedom>.
- Jackson, P. W., (red.) (1968). *Life in Classrooms*, Minnesota, Rinehart and Winston.
- Krashen, S. D., (red.) (1999). *Condemned Without a Trial: Bogus Arguments Against Bilingual Education*, California, Heinemann.
- Lindgren, J., Hult, A., Carlbaum, S., and Segerholm, C. (2020). To See or Not to See: Juridification and Challenges for Teachers in Enacting Policies on Degrading Treatment in Sweden. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 2020, 1-13.
- Maag, J. W. (2012). School-wide Discipline and the Intransigency of Exclusion. *Children and Youth Services Review*, 2012, 34, 2094–2100.
- Mitra, D. L. (2005). Adults Advising Youth: Leading While Getting Out of the Way. *Educational Administration Quarterly*, 2005, 41, 520–553.
- Scheepmans, S., Nicaise, I., (2020). *De Positie van Vlaanderen in de PISA-Ranglijsten van Onderwijsongelijkheid: Andere Maatstaven, Andere Waarheden?*, KU Leuven.
- Slee, R. (2013). How do we Make Inclusive Education Happen When Exclusion is a Political Predisposition? *International Journal of Inclusive Education*, 2013, 17, 895–907.
- Tourne, J., Devlieghe, J., Roose, R., & Bradt, L. (2021). No more colouring outside the lines? Exploring young people’s navigational agency in education. *International Journal of Inclusive Education*, 2021, 1–14.
- Vandekinderen, C., Roets, G., Van Keer, H., Roose, R. (2017). Tackling Social Inequality and Exclusion in Education: From Human Capital to Capabilities. *International Journal of Inclusive Education*, 2017, 22, 1–20.
- Vlaamse Overheid. (2016). *Operatie Tarra*, Brussel.
- Vlaamse Overheid. (2019). *Beleidsnota Onderwijs 2019-2024*, Brussel.

Samen of apart naar school?

De gesegregeerde school als bron van sociale ongelijkheid in het onderwijs

Emilie FRANCK en Ides NICAISE

De coronacrisis heeft de pijnpunten van het Vlaamse onderwijssysteem uitvergroot. Een van die pijnpunten is de blijvende sociale ongelijkheid. PISA-gegevens¹ tonen aan dat Vlaanderen het internationaal gezien niet goed doet inzake sociale onderwijsongelijkheid. De prestatieverschillen tussen kansarme en kansrijke leerlingen zijn namelijk enorm groot: kansarme leerlingen en leerlingen die thuis geen Nederlands spreken presteren significant slechter. De PISA-gegevens tonen aan dat de segregatie naar sociale en etnische herkomst tussen Vlaamse scholen onderling substantieel hoger is dan in vele andere landen (OECD, 2016). Dit is alarmerend omdat het niet enkel de sociale ongelijkheid in het onderwijs vergroot, maar het ook de openheid, verdraagzaamheid, inclusiviteit en gelijkheid in de maatschappij ondermijnt. De roep om een betere schoolmix te introduceren – en dus desegregatiemaatregelen te implementeren – is echter geen nieuw thema. Het bijgestuurde inschrijvingsbeleid, het M-decreet en de bredere eerste graad waren stappen in de goede richting. Jammer genoeg werden sommige van deze initiatieven ondertussen teniet gedaan. Om opnieuw het belang van een gedesegregeerde schoolcontext te onderstrepen, gaan we in wat volgt dieper in op de oorzaken en negatieve gevolgen van segregatie.

De prestatiekloof tussen kansarme en kansrijke leerlingen: drie schooljaren van verschil

Uit de studie van Franck & Nicaise (2018), die zich baseert op Vlaamse PISA-gegevens van 2015, blijkt dat de meest kansarme leerlingen gemiddeld drie schooljaren achterstand hebben ten opzichte van de meest kansrijke leerlingen. Dit substantiële verschil is niet enkel het gevolg van verschillen in het menselijk, sociaal, cultureel en economisch kapitaal tussen kansrijke en kansarme gezinnen, maar blijkt ook sterk beïnvloed te worden door de school waar leerlingen schoollopen. Sterker nog, ons onderzoek toont aan dat de school waar een leerling schoolloopt er meer toe doet dan het gezin waar hij/zij geboren wordt (Franck & Nicaise, 2021). Een kansarme leerling in een kansrijke school zal het een pak beter doen dan een kansrijke leerling in een kansarme school². Dezelfde conclusie kwam de afgelopen decennia ook naar voren in diverse internationale studies (Aikens & Barbarin, 2008; Perry & McConney, 2010). Het is met andere woorden niet louter een Vlaams fenomeen, al is de prestatiekloof tussen leerlingen in kansarme en kansrijke scholen in Vlaanderen één van de grootste van alle OESO³-landen. PISA-gegevens analyseren echter enkel de toetsresultaten van 15-jarigen. Het is daarbij belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de vastgestelde prestatiekloof tussen leerlingen in kansarme en kansrijke scholen een cumulatief effect is van allerlei segregatiemechanismen die tot op de leeftijd van 15 jaar hebben meegespeeld (denk bijvoorbeeld aan woonsegregatie, het watervalstelsel, mattheuseffecten in de financiering van scholen, etc.).

Sociale ongelijkheid en segregatie in het Vlaamse onderwijssysteem: wat verstaan we daaronder?

Alvorens verder te gaan en om mispercepties te vermijden, definiëren we kort wat we verstaan onder ‘sociale ongelijkheid’ en ‘segregatie’ in het onderwijs. Met *sociale onderwijsongelijkheid* verwijzen we naar de mate waarin onderwijsuitkomsten (zoals toetsresultaten) samenhangen met sociale determinanten (zoals het spreken van een andere thuistaal, migratieachtergrond, sociaal-economische status, etc. – zowel op individueel als op schoolniveau). Hoe sterker de toetsresultaten van leerlingen samenhangen met deze sociale determinanten, hoe groter de sociale ongelijkheid in het onderwijs. Het streven naar sociale gelijkheid in het onderwijs betekent echter niet dat er geen prestatieverschillen tussen leerlingen mogen bestaan. Integendeel, prestatieverschillen kunnen en mogen er zijn, zolang ze het gevolg zijn van verschillen in individuele determinanten zoals onder meer inspanning, motivatie of intellect.

Segregatie in het onderwijs verwijst naar het opdelen van leerlingen in verschillende klassen en/of scholen. Deze opdeling gebeurt meestal op basis van toetsresultaten (academische segregatie) zoals ook in Vlaanderen het geval is. Denk bijvoorbeeld aan het opdelen van sterkere en zwakkere leerlingen in gescheiden klassen en/of scholen via uiteenlopende studierichtingen of aan de hand van de praktijk van zittenblijven. Een tweede manier waarop segregatie kan plaatsvinden is op basis van de sociale en/of etnische achter-

grondkenmerken. Ook al wordt deze vorm van segregatie niet expliciet nagestreefd in Vlaanderen, hangt hij in feite sterk samen met de academische segregatie. Kansarme leerlingen of leerlingen met een andere thuistaal en/of herkomst komen immers vaker terecht in kansarme scholen, doen vaker hun jaar opnieuw, en komen vaker terecht in ‘minder sterke’ studierichtingen.

Segregatie in het Vlaamse onderwijs: oorzaken

Het feit dat de prestatieverschillen tussen leerlingen in kansarme en kansrijke scholen in Vlaanderen één van de grootste is van alle OESO-landen, is op z'n zachtst uitgedrukt alarmerend. Dit benadrukt wederom de sterke samenhang tussen segregatie en sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijssysteem. Maar, hoe komt het dat Vlaanderen zulk een sterk gesegregeerd schoollandschap heeft? Allerlei factoren werken segregatie in de hand. We focussen hier op de meest prominente factoren – althans voor het Vlaamse onderwijssysteem.

Woonsegregatie is ongetwijfeld een eerste belangrijke oorzaak van schoolsegregatie. Dit fenomeen verwijst naar de ongelijke verdeling van sociale en/of etnische groepen over buurten of wijken in Vlaanderen. Indien deze groepen zich concentreren in een bepaalde buurt of wijk, wordt dit vaak omschreven als een concentratiewijk. Deze concentratiewijken kunnen zowel kansarm, als kansrijk zijn, wit of gekleurd, Nederlandstalig of anderstalig zijn. In een concentratiewijk is een concentratieschool een moeilijk te vermijden gegeven. Vele ouders kiezen er immers voor hun kinderen naar een school te sturen die in de buurt gelegen is (Havermans et al., 2018).

Ten tweede, heeft veel ook te maken met de uitzonderlijke vrijheid inzake schoolkeuze die ouders in Vlaanderen krijgen. Ouders hebben in Vlaanderen het recht om een school te kiezen, maar kunnen anderzijds ook bepaalde scholen mijden. Uit onderzoek blijkt dat hoe hoger de sociaal-economische status van ouders, hoe groter de kans dat ze een ‘kansarme’ of ‘gekleurde’ school zullen mijden. Kansrijke ouders beschikken immers over meer keuzevrijheid omdat zij beter geïnformeerd zijn over de verschillen tussen scholen. Daarnaast hebben ze vaak ook meer middelen ter beschikking om hun kinderen naar verder afgelegen scholen te sturen. Scholen wedijveren op hun beurt voor de meer kansrijke leerlingen, omdat die gemiddeld beter presteren. Kansrijke scholen zullen kansrijke leerlingen aantrekken door meer comfort te bieden en sterkere onderwijsrichtingen aan te bieden (Nicaise, 2019).

Tot slot zijn er ook enkele diep ingebakken onderwijsstructuren in Vlaanderen die tot meer segregatie leiden. Meer bepaald hebben we het hier over het beruchte ‘watervalstelsel’ en de veel gehanteerde praktijk van zittenblijven. Beide praktijken zorgen ervoor dat leerlingen worden opgedeeld in diverse klassen en/of scholen op basis van hun prestaties. Problematisch hierbij is echter dat deze opdeling naast leerlingen hun schoolprestaties ook sterk bepaald worden door de sociaal-economische status en/of etnische afkomst van de ouders. Zo tonen heel wat studies aan dat kansarme leerlingen vaker terechtkomen in ‘hiërarchisch’ lagere studierichtingen en vaker een jaar opnieuw doen, in vergelijking met kansrijke leerlingen. En dit ongeacht hun schoolresultaten (Nicaise, 2019).

Segregatie in het onderwijs: gevolgen

De meest prominente oorzaken van schoolsegregatie zijn bekend. Dat brengt ons tot de volgende vraag: “Welke gevolgen heeft schoolsegregatie?” Eén van de meest nefaste gevolgen van schoolsegregatie is de versterking van de sociale ongelijkheid in het onderwijs. In Vlaanderen is deze nefaste impact één van de sterkste van alle OESO-landen. Of anders gezegd: de impact van de school waar een leerling schoolloopt, is in Vlaanderen beduidend groter dan in vele andere landen. De concentratie van kansarme (kansrijke) leerlingen zorgt meteen voor een ongelijk verloop van de eerste schooljaren. Leerlingen presteren namelijk zwakker (of sterker) omdat ze in een zwakkere (of sterkere) groep terechtkomen. Dit noemt men het zogenaamde *peer-effect*. Deze *peer-effecten* cumuleren zich doorheen de schoolloopbaan. Kansarme leerlingen zullen hierdoor nog zwakker presteren, nog vaker terechtkomen in lagere studierichtingen, en nog vaker een jaar opnieuw doen. Naast deze *peer-effecten* zijn scholen ook ongelijk in termen van menselijk, sociaal, cultureel en economisch kapitaal. Kansarme scholen hebben het bijvoorbeeld vaak moeilijker om goed gekwalificeerde leerkrachten aan te trekken of te houden, hebben een minder goede infrastructuur of kunnen minder op de hulp van ouders rekenen (Poesen-Vandeputte & Nicaise, 2015). Ook deze ongelijkheid – die wordt versterkt door schoolsegregatie – maakt dat de school waar een leerling schoolloopt zo belangrijk is in Vlaanderen.

Naast het versterken van de onderwijsongelijkheid, heeft schoolsegregatie ook een negatieve invloed op diverse non-cognitieve schooluitkomsten. Zo blijkt uit diverse studies dat het opdelen van leerlingen in gescheiden klassen en/of scholen een negatief effect heeft op de motivaties en attitudes van kansarme leerlingen. Verder leidt het tot een minder gunstig leerklimaat in kansarme scholen en hebben leerlingen het gevoel van stigmatisering (Agirdag et al., 2011; Van Houtte & Van Praag, 2014).

Maar, de nefaste impact van schoolsegregatie beperkt zich niet tot schooluitkomsten. Het beperkt ook sterk de kans bij leerlingen om informeel te leren en hun psycho-sociale competenties te ontwikkelen. Jongeren in gemengde klassen en/of scholen leren elkaar en elkanders wereld kennen, ontwikkelen sociale competenties en leren over verschillen tussen culturen. Deze dimensie is met name belangrijk omdat het leidt tot meer wederzijds respect, tolerantie en openheid binnen de samenleving (Kavadias, 2014).

Een betere sociale en/of etnische schoolmix als oplossing?

Het is belangrijk om goed na te denken over wie in welke school terecht komt. Om te voorkomen dat we afsteveneren op een samenleving waar verschillende sociale en/of etnische groepen naast elkaar leven zonder elkaar te leren kennen, moeten desegregatiemaatregelen worden genomen - beginnend bij het onderwijs. Onderwijs is een middel bij uitstek om segregatie in de gehele maatschappij tegen te gaan. Althans als ze haar best doet om die segregatie in de eerste plaats op school te vermijden! Critici geven echter maar al te graag aan dat maatregelen met het oog op een betere sociale en/of etnische schoolmix leiden tot de nivellering van schoolprestaties, voornamelijk bij kansrijke leerlingen. Dit is echter niet cor-

rect. Binnen Europa zijn er al voorbeelden genoeg. Denk maar aan de Scandinavische landen: zij worden gekenmerkt door een sterk gedesegegreerde schoolcontext en slagen erin goede prestaties te combineren met weinig sociale onderwijsongelijkheid. Belangrijk is wel de manier waarop er binnen een klas en/of school met deze 'mix' of 'heterogeniteit' wordt omgegaan. Dit moet op een correcte manier worden aangepakt om de meest optimale resultaten inzake kwaliteit en gelijkheid te garanderen voor alle leerlingen (denk bijvoorbeeld aan het aanbieden van individuele ondersteuning in de klas of bijlesklassen voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben).

Voor een breed en maatschappelijk probleem als segregatie is er echter inzet nodig van diverse actoren. Allereerst is er nood aan structureel omkaderde desegregatiemaatregelen. Het inschrijvingsdecreet, het M-decreet, en de brede eerste graad waren stappen in de goede richting. Vele van deze initiatieven worden echter door de twee laatste Vlaamse Regeringen teruggedroefd, waardoor de sociale ongelijkheid en segregatie in het onderwijs enkel aangezwengeld zullen worden. Naast structureel omkaderde maatregelen kunnen ook lokale partners een belangrijke rol spelen. Denk bijvoorbeeld aan de organisatie van brede scholen, of de zogenaamde vriendschapsscholen. De term 'brede school' verwijst naar scholen die een integrale opvoeding aanbieden aan hun leerlingen dankzij een samenwerkingsverband tussen diverse partners uit verschillende sectoren. Hiermee streven ze maximale ontwikkelingskansen na voor alle leerlingen. Met 'vriendschapsscholen' verwijzen we naar een fenomeen dat momenteel voornamelijk in Nederland bestaat, waarin verschillende scholen met een divers schoolpubliek hun leerlingen de kans geven elkaar te ontmoeten door de organisatie van gezamenlijke vakken (zoals bijvoorbeeld lichamelijke opvoeding of levensbeschouwing) of activiteiten (zoals bijvoorbeeld een museumbezoek).

Emilie FRANCK en Ides NICAISE

HIVA (KU Leuven),
Parkstraat 47 bus 5300
3000 Leuven
Emilie.franck@kuleuven.be
Ides.nicaise@kuleuven.be

REFERENTIES

- Agirdag, O., Loobuyck, P., & Van Houtte, M. (2011). Samen staan we sterk: (de) segregatie in het onderwijs. *Samenleving en Politiek*, 46-55.
- Aikens, N. L., & Barbarin, O. (2008). Socioeconomic differences in reading trajectories: The contribution of family, neighborhood, and school contexts. *Journal of Educational Psychology*, 100, 235-251.
- Franck, E., Nicaise, I. (2018a). Ongelijkheden in het Vlaamse onderwijssysteem: verbetering in zicht? Een vergelijking tussen PISA 2003 en 2015. Leuven: HIVA, Gent: SONO.
- Havermans, N., Wouters, T., & Groenez, S. (2018). Schoolse segregatie in Vlaanderen. Evolutie van 2001-2002 tot 2015-2016. Leuven: HIVA, Gent: SONO.
- Ides Nicaise (2019). Selectiemachine of sociale lift? Segregatie in het onderwijs tegegaan, in: Vlaamse Onderwijsraad (VLOR, red., 2019), *Spots op onderwijs*. Wetenschappers voor het voetlicht, Lannoo Campus
- Kavadias, D. (2014). Segregatie op school, democratie in de samenleving? In: Nicaise I., Kavadias D., Spruyt B., Van Houtte M. (red., 2014), *Het onderwijsdebat. Waarom de hervorming van het secundair broodnodig is*, Berchem: EPO, p.115-138
- OECD (2016). *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*. OECD Publishing, Paris.
- Perry, L. B., & McConney, A. (2010). Does the SES of the school matter? An examination of socioeconomic status and student achievement using PISA 2003. *Teachers College Record*, 112, 1137-1162.
- Poesen-Vandeputte, M., & Nicaise, I. (2015). Rich schools, poor schools. Hidden resource inequalities between primary schools. *Educational Research*, 57, 91-109.
- Van Houtte, M., & Van Praag, L. (2014). Hoger – lager: van verschillende waardering tot verschillende schoolculturen, in: Nicaise I., Kavadias D., Spruyt B., Van Houtte M. (red., 2014), *Het onderwijsdebat. Waarom de hervorming van het secundair broodnodig is*, Berchem: EPO, p.89-113

NOTEN

1. PISA is een internationale driejaarlijkse peiling waarin de vaardigheden van 15-jarige leerlingen inzake wiskunde, wetenschappen en leesvaardigheid worden gemeten
2. Kansrijke (kansarme) leerlingen worden in het onderzoek gedefinieerd als leerlingen met een hoge (lage) sociaal-economische status. Een kansrijke (kansarme) school is een school waar de gemiddelde sociaal-economische status van leerlingen hoog (laag) is
3. OESO = Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

Het belang van een positief schoolklimaat voor de preventie van slachtofferschap en pesten op school

Eva Van KELECOM, Emma HADERMANN en Ena COENEN

Jongeren brengen een groot deel van hun tijd door op school. Zij leren daar niet enkel over wiskunde en taal, de school is ook een plaats waar ze zich persoonlijk en sociaal ontwikkelen. Daarom is het belangrijk dat jongeren zich er veilig en thuis voelen. Een positief schoolklimaat ondersteunt deze ontwikkelingen. Naast positieve ervaringen kunnen leerlingen op school ook negatieve zaken ervaren, zoals slachtofferschap of pesten. Hieronder wordt bekeken of een positief schoolklimaat de kans op slachtofferschap in schoolcontext bij jongeren kan verminderen.¹

Slachtofferschap onder jongeren in Vlaanderen

Jongeren worden vaker slachtoffer dan oudere groepen in de bevolking (DeCamp & Zaykowski, 2015). Helaas gaat een groot deel van de aandacht uit naar jongeren als daders van criminaliteit. Slachtofferschap bij jongeren kan nochtans een grote impact hebben op het welzijn van jongeren en hun verdere ontwikkeling. Daarom is het belangrijk om ook aandacht te besteden aan jongeren als slachtoffer.

De laatste decennia zit de aandacht voor jongeren als slachtoffer dan ook in de lift. Zo bevroeg de recentste veiligheidsmonitor van de federale politie (2018) burgers vanaf 15 jaar ook over slachtofferschap. Daaruit blijkt dat jongeren tussen 15 en 24 jaar aanzienlijk meer slachtofferschap van verscheidene soorten delicten rapporteerden dan de andere groepen. Het 'Geweld, gemeten en geteld'-onderzoek bevroeg slachtofferschap op school (Van Haeken, Verdonck & Groenen, 2018). Ook in deze studie bleek een deel van de leerlingen slachtofferschap van verscheidene delicten te melden. Daarenboven rapporteerden leerlingen meer slachtofferschap in de schoolcontext dan in de vrije tijd of de thuiscontext. Tot slot vindt ook het onderzoek van het Jeugdonderzoeksplatform dat jongeren regelmatig slachtofferschap ervaren op school (De Boeck, 2019). Naast deze algemene vormen van slachtofferschap, moet er ook aandacht uitgaan naar slachtofferschap van pesten. Pesten komt vaker voor op school in vergelijking met andere contexten (Juvonen & Graham, 2013). Daarom zijn kinderen en jongeren ook vaker slachtoffer van pesten in vergelijking met andere leeftijdsgroepen. Pesten kan zich bovendien online voortzetten na de schooluren, doordat het sociaal leven zich steeds vaker (ook) online afspeelt. Op die manier komen traditioneel pesten en cyberpesten vaak samen

voor (Hadermann, 2019). Door deze overlap is het van belang om in de praktijk ook aandacht te hebben voor onlinevormen van slachtofferschap.

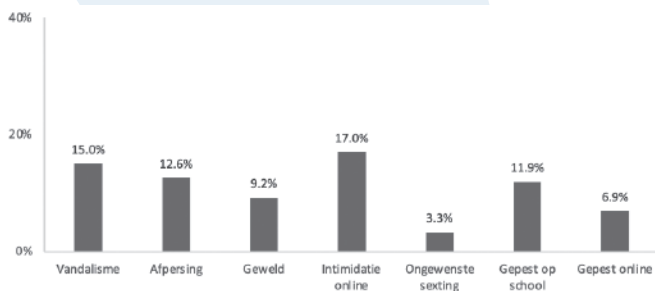
Hoe vaak worden jongeren slachtoffer op school?

De JOP-schoolmonitor 2 (2018) bevroeg jongeren uit de tweede en derde graad van het secundair onderwijs.² De vragenlijst bevat enkele vormen van slachtofferschap die op school voorkomen, zoals afpersing, vandalisme en geweld met verwondingen. Daarnaast worden ook twee vormen van online slachtofferschap opgenomen in de vragenlijst: intimidatie online en ongewenste sexting. Tot slot kijken we ook naar slachtofferschap van pesten op school en pesten online.

Definities van de vormen van slachtofferschap

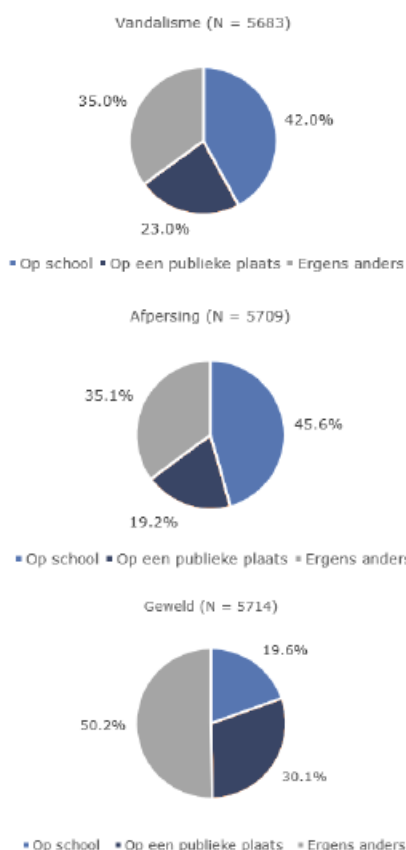
- Afpersing:** De jongere werd gedwongen om iets af te geven, bv. geld, gsm, uurwerk.
- Vandalisme:** Er werd met opzet iets van de jongere beschadigd.
- Geweld met verwondingen:** De jongere werd geslagen zodat hij of zij verwondingen had.
- Intimidatie online:** De jongere werd lastiggevallen of bedreigd via e-mail, sms of sociale media.
- Ongewenste sexting:** Er werden seksueel getinte foto's of filmpjes van de jongere online verspreid zonder zijn of haar toestemming.
- Pesten op school:** De jongere werd gepest op school.
- Pesten online:** De jongere werd gepest via e-mail, sms, of sociale media.

In figuur 1 zien we dat jongeren in het jaar voorafgaand aan de bevraging het vaakst slachtoffer werden van online intimidatie, vandalisme en afpersing. Het is opvallend dat bijna één op de tien jongeren minstens één keer het slachtoffer werd van geweld waar hij of zij verwondingen aan overhield. Wat pesten betreft, werd 11,9 procent daar slachtoffer van op school en 6,9 procent online. Tot slot werd van 3,3 procent van de jongeren minstens één keer een seksueel getinte foto of filmpje online verspreid zonder zijn of haar toestemming.

Figuur 1. Aantal slachtoffers in de afgelopen twaalf maanden.
Bron: JOP-schoolmonitor 2 (2018)

Voor vandalisme, afpersing en geweld werd specifiek bevestigd waar de jongere dit de laatste keer overkomen was. Zij konden kiezen uit 'op school', 'op een publieke plaats' en 'ergens anders'. Bij geweld met verwondingen konden zij ook 'thuis' aanduiden. Om slachtofferschap over de contexten heen te kunnen vergelijken, werd 'thuis' toegevoegd aan 'ergens anders'. In figuur 2 zien we dat zowel afpersing als vandalisme het vaakst voorkomen op school. Geweld dat leidde tot verwondingen, komt daarentegen vaker voor op een publieke plaats, of ergens anders.

Figuur 2. Plaats waar jongeren de laatste keer het slachtoffer werden van vandalisme, afpersing en geweld.
Bron: JOP-schoolmonitor 2 (2018)

Iedere school heeft een eigen schoolklimaat

Scholen kunnen worden gezien als eigen systemen met eigen kenmerken, en dus ook met een eigen schoolklimaat. Hieronder vallen alle aspecten van het leven op een school, zoals de onderwijskwaliteit, relaties tussen de verschillende mensen op school, de organisatorische kenmerken en de fysieke omgeving.

Het begrip 'schoolklimaat' wordt meestal in vier aspecten opgedeeld: (1) academische aspecten, (2) verbondenheid, (3) veiligheid en (4) institutionele omgeving (bv. Wang & Degol, 2016). Met de academische aspecten focussen we op onderdelen van het lesgeven, zoals curriculum en professionele ontwikkeling. Verbondenheid gaat over de interpersoonlijke relaties en het gevoel van samenhang. Veiligheid omvat de fysieke en emotionele veiligheid en de aanwezigheid van duidelijke en eerlijke regels. Tot slot verwijst institutionele omgeving naar de structurele en omgevingskenmerken van de school.

Schoolklimaat lijkt invloed te hebben op verschillende uitkomsten zoals onder andere welbevinden, grensoverschrijdend gedrag, maar ook slachtofferschap (Cornell, Shukla & Konold, 2015). Een combinatie van duidelijke disciplinaire regels en ondersteuning aan leerlingen zou slachtofferschap en pesten verminderen (Cornell et al., 2015). Daarnaast vormt sociale cohesie, een vorm van verbondenheid, dan weer een buffer voor minder zware vormen van geweld, zoals vechten (Zaykowski & Gunter, 2012).

Vermindert schoolklimaat de kans op slachtofferschap (op school)?

Aan de hand van de JOP-schoolmonitor 2 (2018) van het Jeugdonderzoeksplatform wordt het verband tussen het schoolklimaat en slachtofferschap in Vlaamse scholen bekeken. Om te kijken of schoolklimaat al dan niet samenhangt met de kans op slachtofferschap (op school), wordt schoolklimaat zoals bevestigd in de monitor opgedeeld in drie aspecten: (1) geborgenheid, (2) vriendschappen en (3) academische prestaties.^{3,4}

Het eerste aspect, geborgenheid, polst naar de visie van de jongere over zijn relatie met de leerkrachten en de school en hoe de jongere denkt over de regels en bestraffing op school. Hierbij werd onder andere gevraagd of leerlingen tevreden zijn met hun contacten met leerkrachten, of ze hun mening openlijk kunnen geven en of ze enkel gestraft worden als ze het écht verdienen. Dit aspect kan gelinkt worden aan de (fysieke en emotionele) veiligheid in de opdeling vermeld hierboven. Het tweede aspect, vriendschappen, kijkt naar het contact met klasgenoten en hoe de jongere zich voelt op school. Deze stellingen peilden in hoofdzaak naar de relatie van leerlingen met hun klasgenoten. Tot slot omvat het derde aspect, academische prestaties, de manier waarop de jongere zichzelf als leerling ziet. Hiervoor werden stellingen over de hoeveelheid te verwerken leerstof en de prestaties van de leerlingen voorgelegd.

Vervolgens wordt gekeken hoe de jongeren die al dan niet slachtofferschap (op school) ervaren, bovenstaande aspecten beoordeelde. Op die manier kijken we of deze drie aspecten verband houden met slachtofferschap. Voor eigendomsdelicten (vandalisme en afpersing), persoonsdelicten (geweld met verwondingen) en cyber-

delicten (intimidatie online en ongewenste sexting) komen we tot dezelfde conclusie: meer geborgenheid, betere vriendschappen en betere academische prestaties hangen samen met minder slachtofferschap van deze delictstypes in eender welke context. Vriendschappen speelt telkens de grootste rol en academische prestaties de kleinste. Wat pesten (op school en online) betreft, is enkel de dimensie vriendschappen van belang. De rol van geborgenheid en academische prestaties is verwaarloosbaar klein in de verklaring van pesten.

Voor afpersing, vandalisme en geweld werd specifiek gevraagd waar dit de laatste keer plaatsvond. Meer specifiek kijken we hier naar slachtofferschap in de schoolcontext. We gaan dieper in op de samenhang tussen schoolklimaat (geborgenheid, vriendschappen en academische prestaties) en slachtofferschap van eigendomsdelicten (afpersing en vandalisme) en persoonsdelicten (geweld) op school. Voor beide delictstypes vinden we dat betere vriendschappen samenhangen met minder slachtofferschap op school. Het is opvallend dat geborgenheid een grotere rol speelt

Jongeren melden zelden incidenten aan leerkrachten

bij slachtofferschap van eigendomsdelicten. Bij persoonsdelicten speelt vriendschappen nog steeds de grootste rol. De rol van academische prestaties is daarentegen verwaarloosbaar klein.

Tegen de verwachting in is de relatie tussen schoolklimaat en slachtofferschap in de schoolcontext zwakker. Met andere woorden speelt schoolklimaat een kleinere rol wanneer jongeren rapporteren over slachtofferschap op school, dan wanneer zij aangeven hoe vaak zij in eender welke context slachtoffer werden. Dat geldt zowel voor eigendomsdelicten als voor persoonsdelicten. Dit kan te wijten zijn aan methodologische of statistische aspecten. Ten eerste waren de steekproefgroottes van slachtofferschap binnen de schoolcontext kleiner.⁵ Ten tweede werd enkel bevestigd waar jongeren de laatste keer slachtoffer werden. Zo is het mogelijk dat jongeren slachtofferschap op school ervaren, maar dat het de laatste keer ergens anders plaatsvond. Ten derde is het ook mogelijk dat jongeren buiten de schoolmuren slachtoffer werden, maar wel met klas- of schoolgenoten als dader.

Uit het voorgaande blijkt dat jongeren niet alleen slachtoffer worden op straat of andere publieke plaatsen, maar ook op school. Daarom is het belangrijk om hier aandacht aan te besteden. Jongeren zijn namelijk minder geneigd om aangifte te doen van slachtofferschap als dat zich voordoet op school en de dader een schoolgenoot is. Jongeren melden dan ook zelden incidenten aan leerkrachten. Hier schuilt het gevaar dat slachtofferschap op school onder de radar blijft en jongeren geen hulp krijgen.

We vonden dat de drie aspecten van schoolklimaat samenhangen met slachtofferschap in het algemeen en slachtofferschap op school. Vooral vriendschappen bleek samen te hangen met slachtofferschap van eigendomsdelicten, persoonsdelicten en cyberdelicten. Hechtere relaties met klasgenoten hangt ook samen met een kleinere kans dat iemand het slachtoffer wordt van pesten. Geborgenheid en academische prestaties speelden een kleinere rol in de voorspelling van slachtofferschap. Toch is het belangrijk om in de praktijk aandacht te besteden aan alle drie de aspecten van schoolklimaat. Zo kan een positief schoolklimaat ervoor zorgen dat jongeren sneller incidenten melden aan leerkrachten of andere volwassenen op school. Leerlingen hebben meer de neiging om problemen te melden als zij het gevoel hebben dat de school democratisch is, dat regels eerlijk zijn en consistent worden toegepast. Met andere woorden vragen jongeren sneller hulp aan leerkrachten binnen scholen waar een positief klimaat heerst.

Handvaten om het schoolklimaat te verbeteren

Het schoolklimaat is kneedbaar en er kunnen stappen ondernomen worden om het te verbeteren. Zo kan er gewerkt worden rond be-

paalde aspecten die bijdragen aan een positief schoolklimaat, zoals veiligheid en geborgenheid op school (bijv. door een curriculum toe te voegen dat focust op preventie van geweld en de ontwikkeling van sociale vaardigheden), respect voor diversiteit of studentenparticipatie. Via preventie- en interventieprogramma's kan een school inzetten op sociale bindingen, wat een goed startpunt kan zijn om schoolklimaat te verbeteren en problemen op school te verminderen.

Er zijn bijvoorbeeld twee programma's die zich richten op het secundair onderwijs. Het *Friendly Schools Project*⁶ zet in de eerste plaats in op gezondheid en welzijn van jongeren. Het heeft als doel om het bewustzijn te vergroten en de persoonlijke en sociale capaciteiten van studenten uit te bouwen. Daarmee wil het pro-sociaal gedrag bevorderen en anti-sociaal gedrag in het algemeen en pestgedrag in het bijzonder ontmoedigen. Het project zet in op betrokkenheid van het gezin, een positief schoolklimaat, een duidelijk (pest)beleid en een aangename fysieke schoolomgeving. Het project wil zo een aangename, positieve en veilige schoolcultuur en -omgeving creëren, met oog voor het welzijn van studenten en personeelsleden. Daarnaast ontwikkelde de Noorse psycholoog Dan Olweus het gelijknamige *Olweus Bullying Prevention Program*. De basisprincipes zijn gebaseerd op onderzoek naar de ontwikkeling en aanpassing van probleemgedrag, in het bijzonder agressieve gedragingen (Olweus, 1994). Een school moet aan de ene kant bestaan uit warmte, positieve interesse en betrokkenheid vanwege belangrijke volwassenen. Aan de andere kant moet onaanvaardbaar gedrag duidelijk worden begrensd. Daarbij dienen sancties consequent te worden toegepast wanneer regels worden overtreden. Dit programma zet in op het informeren van leerkrachten, leerlingen en ouders over de eigenheid en oorzaken van pesten en slachtofferschap. Tevens vullen leerlingen een vragenlijst in over verschillende aspecten van pesten en slachtofferschap op school, zoals de tussenkomst van leerkrachten en leerlingen. Deze vragenlijsten vormen daarop de basis voor de specifieke uitwerking van de interventie.

Verder bestaat er een programma dat meer gericht is op het lager onderwijs, namelijk het KiVa-programma.⁷ Via dat programma worden kinderen vaardiger in het aanpakken van ruzies en conflicten en neemt het aantal pesterijen af. In het basistraject verkennen leerkrachten het programma en oefenen zij gespreksmethodieken. Ook ouders worden geïnformeerd over de KiVa-aanpak op school en over de rol die zij kunnen spelen om pestgedrag te stoppen. Terugkomdagen, interviews en lesmateriaal bieden bijkomende ondersteuning om het programma toe te passen in de praktijk. Omdat het belangrijk is om het KiVa-programma blijvend toe te passen op school, is er ook een experttraject. Dat bestaat uit een vervolgvorming voor het schoolteam. Er worden ook terugkomdagen georganiseerd waar actuele thema's, nieuwe materialen en dialoog met ouders centraal staan. Ook in dit traject bieden interviews, extra informatie en materialen bijkomende ondersteuning. Zowel het basistraject als het experttraject worden gemonitord. Op die manier wordt de effectiviteit van het programma beoordeeld. Scholen delen ook hun ervaringen met wetenschappers, waardoor KiVa continu verder wordt ontwikkeld. Zo kan het programma aansluiting vinden bij alle types van scholen, leerkrachten en leerlingen. Diverse onderzoeken tonen aan dat KiVa-scholen erin slagen om de pestcijfers te doen dalen en dat vooral in lagere scholen.

In dit artikel werd meermaals het belang van een positief schoolklimaat aangekaart. Het is voor scholen relevant om te blijven in-

vesteren in de elementen die daaraan bijdragen. Inzetten op betekenisvolle relaties binnen de schoolmuren en slachtofferschap bespreekbaar maken, zijn daarbij van belang. Door gebruik te maken van preventie- en interventieprogramma's kan toegewerkt worden naar een schoolomgeving waarbinnen slachtofferschap zo weinig mogelijk voorkomt, slachtofferschap zo min mogelijk onder de radar blijft en jongeren zo veel mogelijk de juiste hulp krijgen.

Eva Van KELECOM, Emma HADERMANN en Ena COENEN

Eva Van KELECOM (LINC KU Leuven)

Emma HADERMANN (LINC KU Leuven)

Ena COENEN (LINC KU Leuven en Onderwijskunde – Fac. Psychologische en Pedagogische wetenschappen KU Leuven)

REFERENTIES

- Cornell, D., Shukla, K., & Konold, T. (2015). Peer Victimization and Authoritative School Climate: A Multilevel Approach. *Journal of Educational Psychology, 107*(4), 1186-1201.
- De Boeck, A. (2019b). Slachtofferschap onder adolescenten: risicokenmerken, context en relatie met welbevinden. In L. Bradt, S. Pleyzier, J. Put, J. Siongers & B. Spruyt (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters 4: Bevindingen uit de JOP-monitor 4, de JOP-kindmonitor en de JOP-schoolmonitor 2*. (pp. 181-203). Leuven/Den Haag: Acco.
- DeCamp, W., & Zaykowski, H. (2015). Developmental victimology: Estimating group victimization trajectories in the age-victimization curve. *International Review of Victimology, 21*(3), 255-272.
- Federale politie, DGR-Politie Informatie en ICT (2018). *Veiligheidsmonitor 2018. Tabellenrapport. Finaal rapport. Vlaams Gewest*. Geraadpleegd via: <http://www.moniteurdeseurite.policefederale.be/veiligheidsmonitor/2018/>
- Hadermann, E. (2019). *Facts and Figures: (Cyber)pesten*. Geraadpleegd via: [https://www.jeugdonderzoeksplatform.be/files/Facts_and_figures_\(cyber\)pesten.pdf](https://www.jeugdonderzoeksplatform.be/files/Facts_and_figures_(cyber)pesten.pdf)
- Juvonen, J., & Graham, S. (2013). Bullying in Schools: The Power of Bullies and the Plight of Victims. *Annual Review of Psychology, 65*, 159-185.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry, 35*(7), 1171-1190.
- Van Haeken, S., Verdonck, E., & Groenen, A. (2018). *Geweld, gemeten en geteld scholenonderzoek 2018. Aanbevelingen in de aanpak van geweld tegen kinderen en jongeren*. Diepenbeek: UC Leuven-Limburg. Geraadpleegd via: https://www.ucll.be/sites/default/files/documents/expertisecellen/project_geweld_geteld_dep_wvg_201603_eindrapport_uc_leuven-limburg_21022019.pdf
- Wang, M.-T., & Degol, J.L. (2016). School Climate: a Review of the Construct, Measurement, and Impact on Student Outcomes. *Educational Psychology Review, 28*, 315-352.
- Zaykowski, H., & Gunter, W. (2012). Youth Victimization: School Climate or Deviant Lifestyles? *Journal of Interpersonal Violence, 27*(3), 431-452.

NOTEN

1. Deze publicatie is gebaseerd op en bevat passages uit Coenen, E., Van Kelecom, E., & Hadermann, E. (2021). Slachtofferschap op school en de invloed van schoolklimaat. In B. Spruyt, L., Bradt, E., Coenen (Eds.), *Over leven op school (87-104)*. Leuven: Acco.
2. In totaal namen 8.439 leerlingen deel aan de bevraging. Doordat niet elke leerling elke vraag beantwoordde, kunnen de totaalaantallen (N) verderop in de tekst verschillen.
3. Er werden geen stellingen opgenomen met betrekking tot het vierde aspect, de institutionele omgeving, zoals gedefinieerd door Wang & Degol (2016).
4. Voor een uitgebreider overzicht van de verschillende stellingen, raadpleeg Coenen, E., Van Kelecom, E., & Hadermann, E. (2021). Slachtofferschap op school en de invloed van schoolklimaat. In B. Spruyt, L., Bradt, E., Coenen (Eds.), *Over leven op school (87-104)*. Leuven: Acco.
5. Afpersing N = 324/5709; vandalisme N = 355/5683; geweld N = 530/5714.
6. Meer informatie over het Friendly schools project is te vinden op <https://www.telethonkids.org.au/our-research/brain-and-behaviour/development-and-education/health-promotion-and-education/friendly-schools/>
7. Meer informatie over het KiVa-programma is te vinden op www.kivaschool.be

Dank aan Lieve Goris en Jan Tallon

Jan en Lieve waren van bij de start actief betrokken bij Welwijs. Lieve las alle artikels na op taal- en tikfouten en Jan informeerde in elk nummer de lezers over interessante websites over hulpverlening aan jongeren. Zij vinden het tijd om te stoppen met deze werkzaamheden. De vzw Majong en de redactie Welwijs wil hen hier uitdrukkelijk bedanken voor de jarenlange ondersteuning die zij gaven.

Lieve Goris Zij las alle artikels van Welwijs!

Toen Welwijs opstartte in 1990, zochten wij binnen de redactie nog een vrijwilliger om de teksten na te lezen op taal- en tikfouten. Jan Tallon zou dit aan Lieve, zijn echtgenote, vragen. "Zij had feeling voor taal en een goed oog voor fouten in een tekst".

Lieve werkte op dat moment als pedagoge in het Coloma-instituut te Mechelen. Een belangrijk deel van haar werk bestond uit het testen en remediëren van leerlingen in 1B, het opvolgen van zij-instromers en het meewerken aan diverse projecten, o.a. rond pesten. Vanuit haar opleiding en werkervaring was zij nauw betrokken bij en geïnteresseerd in de thema's die in Welwijs aan bod kwamen. En zij zag het zitten om Welwijs na te lezen op taalfouten. Gedurende 32 jaar las Lieve alle teksten van Welwijs na. Concreet betekent dit 128 nummers of naar schatting zo'n 900 artikels. Zij deed dit zeer nauwgezet en werkte in twee stappen. Een eerste 'rustige' lezing, met aanduiding van de direct in het oog springende fouten en een tweede grondige lezing om de meer verdoken of complexe taalkwesties het hoofd te bieden. De zeer scherpe blik van Lieve was cruciaal om de talrijke typ-, spel- en taalfouten uit artikels te weren, zeker in vroegere tijden toen er nog geen sprake was van automatische controle op spelling en grammatica. Maar ook deze nieuwe technologieën beheersen nog niet alle nodige kennis voor een onberispelijk taalgebruik. Gewapend met een zeer grondige kennis van het 'Groene Boekje' en geflankeerd met blijvend nuttige instrumenten als het Van Dale taalhandboek en de online taaladviesdienst, haalt zij in ieder artikel de minder opvallende probleemgevallen eruit. Wanneer schrijf je woorden wél of niet aaneen? Is het 'ervan uitgaan', 'er vanuit gaan' of 'ervanuit gaan'? Kiezen we voor het verwijfswoord 'zijn' of 'haar'? En welk leesteken hoort nu echt op welke plaats? Een tekst die door de vingers van Lieve is gegaan won steevast aan kwaliteit, aan stijl en aan degelijkheid.

Voor de redactie was het al die jaren een enorme geruststelling te weten dat de laatste versie van een artikel ook nog bij Lieve passeerde. En mocht je als lezer toch nog ergens een fout hebben ontdekt, dan ging dit ongetwijfeld over een laatste wijziging die wegens tijdsdruk niet meer voor nazicht werd doorgegeven aan Lieve.

Bedankt Lieve, een waardige opvolger vinden wordt nu een hele uitdaging voor de redactie Welwijs.

Jan Tallon Een pracht van een eigenzinnige vrij-denker

Jan Tallon is vóór de tweede wereldoorlog geboren. Van jongs af aan was hij zeer betrokken op wat het onderwijs en de scholen kunnen betekenen voor de leerlingen, en dat is nooit opgehouden. Nu ook nog niet, trouwens.

Voor Jan moeten scholen niet op de eerste plaats de leerlingen volgieten met zoveel mogelijk kennis, maar hen begeleiden, hen voorbereiden op autonoom burgerschap. De belangrijkste 'eindterm' is niet dat het onderwijs leerlingen aflevert die hoog scoren op allerlei internationale vergelijkingstoetsen, maar wel mensen die zelfstandig en positief-kritisch in het leven staan en in staat zijn na te denken over hun mogelijke bijdrage tot de kwaliteit van ons samen leven. Daarvoor is kennisverstrekking nodig, natuurlijk, maar veel meer dan dat. Het onderwijs moet openstaan voor de diversiteit aan specifieke noden en de vragen van de leerlingen, en moet betrokken zijn op wat leeft in de maatschappij.

Het is deze overtuiging die Jan zijn hele loopbaan lang heeft uitgedragen, ook als dat hem in strijd bracht met de zuilen en andere structuren. Jan heeft het in zijn loopbaan als PMS-medewerker, en later als PMS-directeur, vaak aan de stok gehad met zijn collega's en met zijn overheden. Gelukkig was hij een eigenzinnige vrij-denker. Anders was een originele studax en een gedreven innoverende activist verloren gegaan.

En toen, in 1989, hebben Jan Tallon en Majong elkaar gevonden in de gemeenschappelijke bezorgdheid om de sociale en maatschappelijke noden van jongeren. Jan vond er een inspirerende basis in de theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid die de werking van Majong oriënteerde, en lanceerde zich met grote overgave in de activiteiten ervan.

De belangrijkste activiteit van de vzw Majong was en is het uitgeven van het tijdschrift Welwijs. Jan heeft daar van bij de start een belangrijke rol in gespeeld. Niet alleen stond hij mee aan de wieg van Welwijs, overheen de 32 jaargangen schreef hij 27 artikels en is hiermee de auteur met de meeste bijdragen op zijn naam! Vanuit zijn grote belezenheid en rijke PMS-/CLB-ervaringen schreef hij over zeer uiteenlopende thema's. O.a. zorgbreedte, leerlingenbegeleiding, jongerenculturen, geïntegreerde proef, juridisering in het onderwijs, schoolopbouw, pleegkind en -gezin, dyslexie, edm.

Maar bovenop deze artikels verzorgde Jan al die jaren in quasi alle nummers de rubriek Wetwijs die in 2005 veranderde in Webwijs. Wetwijs informeerde de lezers over de onderwijswetgeving. In 2005 vond Jan dat deze regelgeving voldoende toegankelijk was en stelde voor om breder te gaan. Webwijs screent websites die belangrijk zijn voor de hulpverlening aan jongeren op hun actualiteit en relevantie. Nu, anno 2021 signaleert Jan dat ook deze rubriek mag en kan stoppen, gezien de vele kanalen die online beschikbaar zijn. In dit nummer verschijnt Webwijs dan ook de laatste keer. Even een paar cijfers om de omvang van dit enorme werk te belichten: in 61 nummers presenteerde Jan de onderwijswetgeving rond bepaalde thema's; in de 68 daaropvolgende nummers screende hij de websites op relevante gegevens over hulpverlening aan jongeren.

Ook voor de Welwijsgerelateerde activiteiten, nl. de rondetafels en studiedagen, konden wij op Jan rekenen. Bij menige rondetafel hield hij de pen vast en kwam het verslag als artikel in Welwijs en op de studiedagen nam hij vaak het woord, als spreker vooraan of vanuit het publiek.

Het is tijd om wat te gaan dimmen. Voor zijn welzijn zou het niet wijs zijn dat Jan zich blijft schikken naar deadlines. Wij zijn hem zeer dankbaar voor zijn jarenlange en zeer beklievende bijdrage tot Welwijs. We denken niet dat Jan in zijn pantoffels zal blijven zitten, maar we gunnen hem meer dan van harte een periode van freewheelen. Maar kan hij dat wel?

Tot gauw, Jan, ergens, bij een of andere gelegenheid,

Nicole Vettenburg en Lode Walgrave

Namens de redactie Welwijs en de vzw Majong

Arbeid en tewerkstelling

Schoolverlatersrapport 2021

Door koppeling met gegevens van het departement onderwijs en Syntra worden alle schoolverlaters opgevolgd, dus ook degenen die zich niet bij VDAB inschrijven. Hierdoor wordt een zeer nauwkeurig totaalbeeld van de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt verkregen.

Schoolverlatersrapport | VDAB

Gelijke kansen, diversiteit en inburgering

Waarom mensen met migratieroots jaarlijks miljarden naar thuisland sturen

Ruim 5 miljard euro. Zoveel geld stuurden mensen met migratieachtergrond in 2020 vanuit België naar hun land van herkomst.

Waarom mensen met migratieroots jaarlijks miljarden naar thuisland sturen – *Achtergrond* – *Sociaal.Net*

'Dekolonisatie'

is een term die steeds vaker valt. Maar wat betekent dekolonisatie voor onze samenleving vandaag?

Dekolonisatie: 'In de geschiedenis is er geen enkele sociale vooruitgang geboekt zonder strijd'

Achtergrond – *Sociaal.Net*

Steeds meer niet-begeleide minderjarigen naar De Grubbe

In gemeenschapsinstelling De Grubbe in Everberg zijn sinds begin dit jaar al 42 niet-begeleide minderjarigen opgevangen. Een van hen is Samid. Hij vluchtte op 9-jarige leeftijd uit zijn geboorteland Marokko, op zoek naar een beter leven.

Artikel | Samid (16): "Slapen? Dat lukt me eigenlijk niet." | Jeugdhulp

Juridisch : jongerenrechten en -plichten

Inschrijvingsrecht in het onderwijs

De gezamenlijke doelstellingen van het inschrijvingsrecht, als instrument van het beleid op gelijke onderwijskansen, zijn:

- 1° het waarborgen van de vrije schoolkeuze van alle ouders en leerlingen;
- 2° het realiseren van optimale leer- en ontwikkelingskansen voor alle leerlingen
- 3° het bevorderen van sociale cohesie;
- 4° het vermijden van uitsluiting, segregatie en discriminatie.

Doelstellingen inschrijvingsrecht sterker nastreven (vlaanderen.be)

Hoe kan je als omstander helpen als je getuige bent van grensoverschrijdend gedrag?

Sensoa geeft tips met de 5A's : Anderen betrekken - Afleiding creëren – Afzonderen – Aanspreken - Aanwezig blijven.

Hoe kan je als omstander helpen als je getuige bent van grensoverschrijdend gedrag? Sensoa geeft tips met de 5A's | VRT NWS: nieuws

Omgangsrecht en recht om niet gescheiden te worden van broer en zus - Artikel 387septiesdecies BW voert het recht in van broers en zussen om niet van elkaar te worden gescheiden tenzij dit niet in het belang is van het kind of na een jeugddelict.

Omgangsrecht en recht om niet gescheiden te worden van broer en zus (jeugdrecht.be)

Jongerenwerking en Jeugdhulp

Terugbetaling psychische zorg

Vanaf september zal wie nood heeft aan psychische zorg minder moeten betalen. Daarover is een akkoord bereikt tussen het RIZIV, de FOD Volksgezondheid en de sector.

Historisch akkoord over de financiering van psychologische zorg | VVKP

Bel'j

Tussen 16 en 30 jaar? Draai als vrijwilliger mee in een toffe organisatie in de Franse of Duitstalige Gemeenschap. Maak nieuwe vrienden. Verbeter je Frans of Duits. Een deel van je logies, maaltijden en begeleiding worden door Bel'j terugbetaald.

Home (bel-j.be)

Nieuwe of vernieuwde websites en apps

EDUbox

De VRT bundelt de krachten met en voor het onderwijs. Verschillende programma's en projecten van VRT zijn gratis beschikbaar en kunnen dienen als lesmateriaal in de klas of thuis.

EDUbox | VRT NWS: nieuws

KIOSK

Op dinsdag 27 april 2021 is de nieuwe versie van het e-loket KIOSK gelanceerd.

Vernieuwde versie KIOSK vanaf 27 april 2021 | Departement Cultuur, Jeugd & Media (vlaanderen.be)

ICOBA

heeft een nieuwe website, een vernieuwd aanbod en de agressiescan kreeg een make-over.

SARC.be

de strategische adviesraad voor het Beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media heeft haar website vernieuwd.

Ketnet voor ouders

Maandelijks, speciaal voor jouw peuter of kleuter, met aangepaste programma's en leerrijke spelletjes

Onderwijs, vorming en opleiding

i-Learn

is een project dat gesteund wordt door de Vlaamse overheid en dat van start is gegaan in september 2019. Het team creëert, in nauwe samenwerking met Vlaamse scholen en leerkrachten, een online portaal waarop softwareproviders hun digitale toepassingen voor gepersonaliseerd leren beschikbaar kunnen stellen. Deze educatieve technologie stelt leerkrachten in staat om een leertraject op maat van elke leerling te creëren.

i-Learn, digitaal gepersonaliseerd leren - i-Learn Vlaanderen

NAFT:

naadloos flexibele trajecten - wordt ingezet om schooluitval en vroegtijdig schoolverlaten in het secundair onderwijs tegen te gaan en is bedoeld voor leerlingen, (klas)groepen, leerkrachten, teams en/of scholen.

NAFT: naadloos flexibel traject (vlaanderen.be)

Een nieuw onderwijsconcept: Leersteun

Een nieuw Decreet Leersteun vervangt het M-decreet voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften. Wat zal er veranderen? Een conceptnota, die op 25 juni 2021 werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering, schetst alvast de krijtlijnen.

Decreet Leersteun: dit zijn de grote lijnen - Klasse

Een nieuw onderwijsconcept: Leersteun

Met kritische bedenkingen onder de hoofding : "De ondersteuning komt terecht bij die leerlingen en hun leerkrachten en schoolteams die nood hebben aan leersteun voor de uitbreiding van zorg of een individueel aangepast curriculum."

46625 (vlaanderen.be)

Gevalideerde, gestandaardiseerde en genormeerde proeven voor het onderwijsbeleid

De haalbaarheidsstudie toont aan dat het beleidsproject zeer complex is en vele uitdagingen bevat. Er is een veelheid van keuzes die gemaakt moeten worden. Die keuzes hangen samen met het doel van de proeven en hebben telkens budgettaire implicaties en een organisatorische impact op schoolniveau. Die complexiteit staat op gespannen voet met de voortgang van het project. De Vlor pleit ervoor om een breed debat te voeren over de beleidskeuzes die de haalbaarheidsstudie aanhaalt en daarover consensus te zoeken.

Nood aan debat over gevalideerde, gestandaardiseerde en genormeerde proeven (vlaanderen.be)

Europese Unie

Een op de vier kinderen in de EU groeit op met het risico op armoede en sociale uitsluiting. Dit is onaanvaardbaar en vereist een gecoördineerde Europese aanpak

het Europees Comité van de Regio's is ingenomen met het voorstel van de Europese Commissie voor een aanbeveling van de Raad tot invoering van een Europese kindergarantie en de mededeling van de Commissie over een EU-strategie voor de rechten van het kind, die een impuls moeten geven aan de inspanningen van de lidstaten en van lokale en regionale overheden om kinderarmoede terug te dringen en de rechten van het kind te verbeteren, zodat de Unie, en ook regio's en gemeenten/steden, billijker en inclusiever te werk gaan. Het subsidiariteitsbeginsel moet daarbij in acht worden genomen.

EU-strategie voor de rechten van het kind en de Europese kindergarantie

Alternatief rapport van de NGO's

Over de naleving en de toepassing van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind in België

Untitled (kinderrechtencoalitie.be)

Webinar: EU-strategie voor de rechten van het kind

De nieuwe EU strategie voor de rechten van het kind wil de bescherming, bevordering en handhaving van kinderrechten verbeteren. Volgens het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie hebben kinderen recht op onderwijs, participatie in de maatschappij en bescherming & zorg die nodig is voor hun welzijn en welbevinden.

Wil jij graag alles weten over de EU-strategie voor de rechten van het kind en de uitvoering? Herbekijk de webinar hier! Webinar: EU-strategie voor de rechten van het kind | VLEVA

Vlaamse Overheid

Septemberverklaring 2021

We gaan voor het beste onderwijs ooit

Microsoft Word - September_V5_DEF_1.docx (vlaanderen.be)

Een nieuwe strategie voor duurzame ontwikkeling

Op 25 juni 2021 hechtte de Vlaamse Regering haar principiële goedkeuring aan de nota 'Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling' (VSDO4) [...]. Net zoals in VSDO3 blijft ze Visie 2050 omarmen als langetermijnstrategie voor Vlaanderen en voegt ze daar Vizier 2030 aan toe. De regering beschouwt Vizier 2030 als een 'opstap' naar Visie 2050.[...] De Vlor gaf in het verleden al advies over beide strategische plannen (Vizier 2030 en Visie 2050) De raad ziet zich genoodzaakt de kritische bemerkingen in die adviezen te herhalen, net omdat in beide plannen Onderwijs ondergesneeuwd is door andere beleidsdomeinen en een wel erg economische benadering van de samenleving.

Een nieuwe strategie voor duurzame ontwikkeling (vlaanderen.be)

STEM in Vlaanderen: Terugblik en ambities voor de toekomst

Sinds 2012 is het "Actieplan ter bevordering van loopbanen in wiskunde, wetenschap en technologie" (kortweg "STEM-actieplan") operationeel om op lange termijn beter te voldoen aan de behoeften van de kenniseconomie en de arbeidsmarkt. De SERV is globaal genomen van mening dat de STEM-Agenda 2030 zoals die nu voorligt niet voldragen is en verdere structurering en uitwerking nodig heeft.

STEM-Agenda 2030 mist urgentie en ambitie | SERV

Naar de kern. De leerlingen en hun leer-kracht

Minister van Onderwijs Ben Weyts heeft in 2020 een onafhankelijke commissie aangesteld (Commissie Beter Onderwijs, ook wel "Commissie Brinckman" genoemd) om een globaal advies aan te leveren over de manier waarop het Vlaamse onderwijs - dat o.a. in internationale vergelijkende studies zoals PISA, PIRSL en TIMSS al geruime tijd achteruit gaat- kan bijgestuurd worden.

Naar de kern. De leerlingen en hun leer-kracht. Rapport van de Commissie Beter Onderwijs | Vlaanderen.be

* **Publicaties van de Vlaamse overheid** <http://publicaties.vlaanderen.be>

September 2021

- Nulmeting herkomst leerkrachten in het Vlaamse onderwijs.
- Relanceplan Vlaamse Veerkracht. Monitoringsrapport - Het plan is verder onderverdeeld in 35 clusters en 180 projecten.
- Jaarverslag GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

Oktober 2021

- The European and International Policy Agendas on Children, Youth and Children's Rights. State of the art update 2021.
- Vlaamse reffectatiecommissie.
- Naar de kern. De leerlingen en hun leer-kracht. Rapport van de Commissie Beter Onderwijs;
- Je verdiende loon. Info en tips voor een goede start van je onderwijsloopbaan
- Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs.

November 2021

- Opleidingsdeelname en de opleidingsinspanningen van werkgevers in Vlaanderen. Monitoringsrapport.;
- Jaarverslag Kinderrechtencommissariaat
- De rechten van kinderen in de integrale jeugdhulp. Een brochure voor ouders en volwassenen die instaan voor de opvoeding van minderjarigen.;

* Adviezen

Adviezen van de Vlaamse Raad Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG)

<http://publicaties.vlaanderen.be>

- Conceptnota Onderwijs-Welzijn. Advies Vlaamse Raad WVG - De conceptnota schetst de contouren voor de verdere aanpak van vijf thema's op het snijvlak 'onderwijs-welzijn'.
- Voorontwerp van decreet tot wijziging van decreet van 3 mei 2019 houdende de organisatie van buitenschoolse opvang en de afstemming tussen buitenschoolse activiteiten, wat betreft de overgangsbepalingen.
- Conceptnota **decreet leersteun**.

Adviezen van de Serv <http://publicaties.vlaanderen.be>

- Wijzigingsdecreet organisatie buitenschoolse opvang en activiteiten.
- Een leven lang student. Hoe leren in het hoger onderwijs tijdens de loopbaan aantrekkelijker maken?
- STEM-agenda 2030.
- Buitenschoolse opvang en activiteiten.
- Een leven lang student. Hoe leren in het hoger onderwijs tijdens de loopbaan aantrekkelijker maken?

Adviezen van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) <http://publicaties.vlaanderen.be>

- Aandachtspunten bij de toegang tot het hoger onderwijs en het toelatingsexamen Diergeneeskunde.
- Het BVR integratie en inburgering.
- Bevoegdheid werkplekbegeleiding voor sectoren zonder sectoraal partners.
- Doelstellingen inschrijvingsrecht sterker nastreven.
- Naar een nieuw decreet leersteun.
- Uittreksel strafregister voor vrijwilligers in onderwijs.
- Nood aan debat over gevalideerde, gestandaardiseerde en genormeerde proeven. Advies naar aanleiding van de haalbaarheidsstudie 'naar de invoering van centrale toetsen in Vlaanderen'.
- Een nieuwe strategie voor duurzame ontwikkeling.
- Wijzigingsdecreet organisatie buitenschoolse opvang en activiteiten.
- Kansen voor duaal leren in het volwassenenonderwijs. Advies VLOR over het ontwerp van decreet tot regeling van bepaalde aspecten van duale opleidingen in het volwassenenonderwijs.
- Naar een nieuw STEM-beleid.
- Onderwijs, Welzijn en de rol van de (onderwijs)internaten.
- Meer vertrouwen voor pedagogische begeleidingsdiensten.
- Dringende aanpassingen financiering volwassenenonderwijs.
- Onderwijskwalificaties Moderne talen en Taal en communicatiewetenschappen.
- Bijkomende onderwijsbevoegdheid CVO voor 1 februari 2022. Advies Vlor.
- Aanvragen voor nieuwe opleidingsprofielen secundair volwassenenonderwijs - november 2021. Advies Vlor.

Regelgeving

Te raadplegen op <http://codex.vlaanderen.be>
Voor onderwijsitems op www.ond.vlaanderen/edulex/

* Vlaamse Gemeenschap: Studie- en beroepskeuze

- 19/09/2021 Koninklijk Besluit tot uitvoering van afdeling 6 - toekenning van betaald educatief verlof in het kader van de voortdurende vorming van de werknemers - van hoofdstuk IV van de herstellwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen. (B.S.28/09/2021)
- 15/10/2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de regels voor de toekenning van opleidingssteun aan maatwerkbedrijven ingevolge COVID-19. (B.S.29/10/2021)
- 15/10/2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van bijlage 1 en 2 bij het besluit van de Vlaamse Regering van 23 april 2021 tot vastlegging van de lijst van de bachelor- en masteropleidingen die per instelling worden aangeboden in het hoger onderwijs in het academiejaar 2021-2022. (B.S.16/11/2021)

* Vlaamse Gemeenschap: Onderwijs en vorming

- 17/09/2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot weigering van de erkenning van onderwijsbevoegdheid van nog niet bestaande opties in het deeltijds kunst-onderwijs voor het schooljaar 2021-2022. (B.S.09/11/2021)

Vlaamse Gemeenschap: Welzijn

- 24/09/2021 - Besluit van de Vlaamse Regering tot bepaling van de regels voor de toekenning van bijkomende steun aan jeugdorganisaties wegens de maatregelen ter bestrijding van het coronavirus. COVID-19 (B.S.06/10/2021)
- 24/09/2021 - Besluit van de Vlaamse Regering tot regeling van de bestaande subsidies buitenschoolse opvang en de bijbehorende voorwaarden gedurende een overgangperiode en tot wijziging van artikel 1, 2 en 3 van het besluit van de Vlaamse Regering van 15 juli 2016 betreffende subsidiëring van projecten vanuit het vroegere Fonds voor Collectieve Uitrustingen en Diensten en voor personeelsleden met een gewezen gescostatuu. (B.S.26/11/2021)

Welzijn en sociaal-cultureel werk

Community Health Worker

Samen stellen de ziekenfondsen een 50-tal Community Health Workers (CHW) te werk. Deze CHW hebben de taak om mensen in maatschappelijk kwetsbare situaties de nodige begeleiding te geven en de weg te wijzen naar en in de Belgische gezondheidszorg. Ze zoeken mensen op en leggen contacten om hen te informeren over gezondheid en gezondheidszorg.
Community Health Workers (chw-intermut.be)

Basisinternet voor iedereen

De voorbije maanden is hard gewerkt aan een basistoegang internet voor iedereen: voor zowel gezinnen als jongeren in kwetsbare situaties. Vanaf 6 december 2021 bestaat de extra optie 'Internet for all', waarbij internet gratis kan worden aangeboden aan maximum 20 000 jongeren en/of gezinnen die het financieel moeilijk hebben.

Initiatieven voor betaalbaar internet | Mediawijs

ICIBA-agressiescan

Met de agressiescan krijg je een helder beeld van wat jouw organisatie inzet om gewenst gedrag te stimuleren en lastig en agressief gedrag te hanteren.

agenda en documentatie

Projectsteun CERA

Ben je actief binnen een organisatie die een financiële ruggensteun kan gebruiken? Of wil je met je vereniging een project op poten zetten in jouw regio?

Cera gelooft in de kracht van samenwerking. Samen met 400.000 vennoten en honderden partnerorganisaties zetten ze de kracht van hun grote ledenaantal en engagement in om een samenleving te creëren met oog voor welvaart én welzijn, nu en later.

Op de site www.cera.coop/nl/particulieren vind je alle info en kan je kijken of je project in aanmerking komt. De aanvragen voor de volgende beslissingsronde moeten uiterlijk op **9 januari 2022** bij Cera zijn. Gemiddeld bedraagt de steun 2000 euro, met een maximum van 3000 euro.

Hersteldag rond multideskundigheid

Het Vlaams Herstelplatform, waar mensen samenkomen die geïnteresseerd zijn in het herstelthema, organiseert op **9 februari 2022** in Gent hun vijfde Hersteldag rond het thema multideskundigheid. Mensen laten meespreken, meedenken en meedoen, het zorgt allemaal voor betekenisvolle verandering. Van ervaring en kennis over professionele deskundigheid en ervaringsdeskundigheid naar multideskundigheid. Als mensen hebben we elk verschillende levenservaringen van waaruit we denken, spreken en handelen. Als we ons bewust zijn van deze meerstemmigheid, kunnen we onszelf ook meer opstellen als medebetrokkene. Alle info kan je terugvinden op www.hersteldag.be.

Studiedag 'de jeugdadvocaat en de vrijwillige jeugdhulp'

Op **10 februari 2022** organiseert het Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten in samenwerking met uitgeverij Larcier-Intersentia, een studiedag rond het thema jeugdadvocatuur en vrijwillige jeugdhulp. Steeds vaker vragen (jeugd)advocaten aan jeugdhulpverleners om het dossier in te kijken of om aanwezig te zijn bij een hulpverleningsgesprek, soms als vertrouwenspersoon. In de praktijk blijkt het een hele uitdaging voor hulpverleners en jeugdadvocaten om elkaar te vinden als complementaire partners. Meer kennis over elkaars werkveld kan hierbij helpen.

Jeugdadvocaten, de Unie van Jeugdadvocaten, het Agentschap Opgroeien/Dpt WVG en het Kenniscentrum Kinderrechten, informeren jeugdhulpverleners en jeugdadvocaten over de juridische kaders van de jeugdadvocatuur en de jeugdhulp en de werkwijze binnen de jeugdhulp. Na elke toelichting volgt een korte discussie of de mogelijkheid tot vragen. Tussendoor zorgen jongeren voor de 'praktijktoets' door ons mee te nemen in hun ervaringen met jeugdadvocaten. De studiedag gaat door in Leuven. Deelname kost 65 euro. Alle info is terug te vinden op www.intersentia.be.

Bind-Kracht basisvorming: krachtgerichte hulpverlening in dialoog

In een driedaagse vorming - op **17, 24, 31 januari 2022** - gaan trainer, ervaringsdeskundigen en cursisten samen op zoek naar de kenmerken en voorwaarden van een participatieve en krachtgerichte hulpverlening aan mensen in armoede. Eigen praktijkverhalen (knopen en vuurmomenten) worden in verbinding gebracht met het theoretisch kader van empowerment en de visie van Bind-Kracht. Deze kaders worden geconcretiseerd naar methodische handvatten en ervaringsgerichte inzichten. Sleutelbegrippen zijn visie op armoede, leefwereldperspectief, rolpatronen, bewuste basishouding, procesmatig werken, veerkracht en autonomie in verbinding.

Het is een vorming die vertrekt vanuit concrete uitdagingen, vragen, knelpunten en dilemma's waar de cursisten-hulpverleners mee vastzitten. Hierbij worden diverse werkvormen afgewisseld. De interactie tussen de trainer, de coaches (mensen met armoede-ervaring) en de cursisten is hierbij een centrale werkvorm.

Alle info is te vinden op www.kdg.be/bind-kracht-armoede.

Intervisie rond participatiekompas jeugdhulp

Het Participatiekompas jeugdhulp is het resultaat van een praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek van de UCLL, expertisecentrum Inclusive Society. Het instrument werd ontwikkeld met de steun van Opgroeien van de Vlaamse Overheid. Het is een professioneel reflectie-instrument dat richting geeft aan jeugdhulporganisaties om actief aan de slag te gaan met hun participatiebeleid. Het biedt praktische handvatten en inspirerende voorbeelden voor zowel jeugdhulpmedewerkers als hun cliënten en het houdt rekening met het kader en de cliëntsystemen waarin zij opereren. Het Participatiekompas werd ontwikkeld vanuit de praktijk, in samenspraak met verschillende actoren en partners in de jeugdhulpverlening.

In een gratis, tweedaagse intervisietraject op **17/3/22** en **19/5/22** kan je in Brussel kennismaken met dit kompas en is er ruimte voor kennisdeling over participatie in de jeugdhulp.

Alle info en inschrijvingsgegevens kan je terugvinden op de site research-expertise.ucll.be onder het topic navormingen.

Train the trainer: Indyspel

Indyspel is een methodiek om interculturele dynamieken bespreekbaar te maken in teams die met kinderen werken. Het behandelt een aantal concrete casussen en kennisvragen die gebaseerd zijn op situaties en thema's uit de praktijk van de deelnemers: opvang van baby's en peuters, opvang van schoolkinderen of basis-onderwijs. Bij elke situatieschets zijn er verschillende antwoordmogelijkheden. De deelnemer kiest een reactie die het best past bij de situatie. Er is geen juist of fout antwoord. De uitwisseling staat centraal. De gespreksleider faciliteert die uitwisseling en ondersteunt de deelnemers om samen op zoek te gaan naar een geschikte aanpak voor bestaande en nieuwe situaties.

Het spel is gebaseerd op een aantal denkkaders over interculturele dynamieken, die de gespreksleider toelicht aan de hand van de verschillende casussen.

Wil jij graag sessies met het Indyspel begeleiden voor jouw organisatie? Met deze train the trainer bouw je genoeg ervaring op om spelsessies te faciliteren. Je krijgt daarbij ook het materiaal tot je beschikking om het spel te kunnen begeleiden. Het vormingstraject loopt op **17 februari, 17 en 31 maart 2022**. Alle info kan je terugvinden op kdg.be onder het topic opleidingen.

Waarderend coachen: een introductie

Op **1 februari 2022** organiseert Thomas More een introductie in 'waarderend coachen'.

Coaching helpt je in het onderzoeken van de huidige situatie, het stellen van duidelijke doelen, het onderzoeken van nieuwe mogelijkheden en het nemen van acties om die doelen te bereiken. In deze workshop wordt de kracht van coachen duidelijk gemaakt. De GRROW-gespreksstructuur leidt in vijf overzichtelijke stappen tot een duidelijk eindresultaat. Daarnaast worden een aantal gespreksvaardigheden aangereikt (o.a. exploreren, waarderen, betrokken confronteren) die naast coaching ook in andere professionele gesprekken en in samenwerking ingezet kunnen worden.

Deze oplossingsgerichte coaching is effectief omdat je: (1) focust op concrete reële vragen uit de praktijk van alledag waardoor het resultaat direct invloed heeft op het huidige functioneren, (2) vertrekt vanuit op vooraf scherp gerichte doelen en gewenste resultaten en (3) komt tot nieuwe inzichten, ideeën en overtuigingen die aanzetten tot actie en zichtbare gedragsverandering.

Deze vorming richt zich naar psychologisch geschoolden, maatschappelijk werkers, leerkrachten, leidinggevend en HR-medewerkers.

Voor meer informatie, zie: <https://www.thomasmore.be/vormingen/waarderend-coachen-een-introductie>

Driedaagse training: Nieuwe Autoriteit

Op **21, 22 en 23 maart 2022** organiseert de Karel de Grote Hogeschool een driedaagse training rond 'Nieuwe Autoriteit'.

Steeds meer ouders, hulpverleners en leerkrachten ervaren moeilijkheden bij de aanpak van ernstig probleemgedrag bij opgroeiende kinderen. Duidelijk grenzen stellen en consequent optreden wordt moeilijk. Zorgfiguren dreigen vast te raken in verschillende vormen van escalaties. Dreigen, eisen, straffen en preken worden afgewisseld met toegeven om de lieve vrede te bewaren.

Het model Nieuwe Autoriteit, ontwikkeld door de Israëlisch psycholoog Haim Omer en verder uitgewerkt door The New Authority Center, biedt een antwoord om uit deze escalatieprocessen te stappen. De kern van deze benadering ligt in het vergroten van de volwassen aanwezigheid in het leven van het kind en de jongere in combinatie van het inzetten van een krachtig netwerk. De gedragenheid en de steun uit het netwerk zijn van essentieel belang bij de slaagkansen van deze aanpak.

In deze 3-daagse training maken deelnemers kennis met de uitgangspunten, principes en basishouding van dit model. Ook worden er verschillende technieken aangereikt om er in de dagdagelijkse praktijk mee aan de slag te gaan, bv. de drie mandjes, supportersmeeting, enz. Interactieve lezingen worden afgewisseld met oefeningen en intervisiemomenten. Doorheen heel de training is er voldoende tijd om eigen casussen in te brengen.

Deze basistraining richt zich naar professionelen in welzijn en onderwijs en gaat door in Antwerpen.

Voor meer informatie, zie: <https://www.kdg.be/practicum/basistraining-nieuwe-autoriteit>.

Coachen op weerstand

Coachen op weerstand en conflicthantering. Wat zijn de mogelijke oorzaken van die weerstand? En waar liggen de grenzen van de coach? Wanneer moet hij stoppen met proberen om er beweging in te krijgen? In deze vorming bespreken we een aantal spanningsvelden waarmee je als coach te maken krijgt en hoe je ermee kan omgaan.

Deze vorming wordt georganiseerd door de Karel de Grote Hogeschool op 22 april 2022 en richt zich naar het buitengewoon onderwijs, basisonderwijs, secundair onderwijs en het ondersteuningsnetwerk onderwijs.

Voor meer informatie, zie: <https://www.kdg.be/coachen-op-weerstand>

Netwerkactivering in welzijn en onderwijs

In de hulpverlening is het dagelijks voelbaar dat een steunend sociaal netwerk essentieel is voor een kwaliteitsvol leven. Cliënten en professionals voelen dat de woorden 'it takes a village to raise a child' niet hol zijn, maar eerder een dagelijks realiteit.

Deze eendaagse training belicht drie manieren om het netwerk rondom cliënten te activeren: Netwerktafel, Supportersmeeting, Eigen Kracht-conferentie.

De Netwerktafel is een methodiek binnen de Jeugdzorg waar kinderen, jongeren én ouders een centrale plaats krijgen om te komen tot een plan van aanpak. De Supportersmeeting is een techniek binnen het model Nieuwe Autoriteit. Deze techniek heeft als doelstelling de autoriteits-/zorgfiguur te ondersteunen om diens verantwoordelijkheden en zorg te kunnen blijven opnemen. Eigen Kracht-conferentie is een besluitvormingsmodel waarbij het netwerk in kaart wordt gebracht en wordt geactiveerd om te komen tot een actieplan volledig vanuit de cliënt. Deze drie manieren worden geduid met lezingen, filmmateriaal en oefening. De training rondt af met een intervisie met casussen vanuit de deelnemers. Zij richt zich naar professionelen binnen welzijn en onderwijs.

Voor meer informatie, zie: <https://www.kdg.be/practicum/netwerkactivering-welzijn-en-onderwijs-op-3-niveaus>

Interactie-Academie: voorjaarsaanbod

Het voorjaarsprogramma van Interactie-Academie heeft een ruim aanbod aan interessante vormingen. Een paar voorbeelden:

- Jongeren met delinquent, deviant of agressief gedrag – 20 januari 2022

Zijn deze jongeren ontspoord en komen ze terug op het rechte pad met extra zorg en pedagogische bijsturing? Of, hebben we te maken met jongeren wiens

gedrag samenhangt met ernstige defecten en psychiatrische stoornissen? Hulpverleners die met deze vragen worstelen, ervaren het dilemma tussen werken met de gezonde aspecten en steunbronnen in de omgeving van de jongere enerzijds en aandacht hebben voor beperkingen en pathologie anderzijds.

We reflecteren over de valkuilen van beide kijkwijzen en bespreken ingangen die het responsabiliseringsproces van jongeren vooruit helpen. We illustreren elke ingang met filmfragmenten en reflecteren aan de hand daarvan over verbanden, grenzen en mogelijkheden van jongeren.

Meer info op: <https://opleidingen.interactie-academie.be/cursussjabloon-met-accreditering-2/inspiratiedag-jongeren-met-delinquent-deviant-of-agressief-gedrag>

- Webinar Trenziria – 24 februari 2022

Trenziria is een gespreksmethodiek die bedoeld is om op een gestructureerde en veilige manier met groepen te reflecteren over cultuur en migratie en de effecten hiervan op identiteit en omgangsvormen tussen mensen. Met behulp van visueel materiaal kunnen deelnemers spreken over migratie-ervaringen en over verschillen en overeenkomsten hier en ginds. Trenziria leidt tot minder gepolariseerde en rijke gesprekken die het samenleven en samenwerken bevorderen.

Trenziria is in diverse contexten te gebruiken, zoals in scholen, buurtwerking, inburgeringsprogramma's, vluchtelingenopvang en asielzoekerscentra. De methodiek is ook in individuele, (pleeg)gezinsgesprekken en supervisie te gebruiken en is geschikt voor zowel kinderen en jongeren als volwassenen.

Het webinar laat je kennismaken met de visie van Trenziria en met enkele centrale oefeningen die je in individuele, gezins- en groeps gesprekken kan toepassen. Meer info op: <https://opleidingen.interactie-academie.be/cursussjabloon-met-accreditering-2/webinar-trenziria>

Verdiepende cirkeltraining Ligand

Voor wie eerder al de basisopleiding herstel reeds volgde bij Ligand, organiseert de vzw nu een verdiepende opleiding cirkelen. De opleiding richt zich tot leerkrachten, directies, leerlingbegeleiding, CLB-medewerkers, leefgroepbegeleiders, enz.

In deze module leer je meer over de verschillende soorten cirkels en vooral hoe je ze optimaal kan inzetten in het werken met kinderen, jongeren, families en teams. Heel wat 'Wat als?' vragen worden hier beantwoord. Wat als je jongere komt aandragen met stoere verhalen? Wat als ze niet willen meewerken? Wat als de kinderen cirkels beu zijn? Wat als jongeren de cirkel verstoren? Wat als kinderen zich te kwetsbaar opstellen? Wat als er iemand wegloopt? Wat als iedereen begint te wenen?

De opleiding wordt georganiseerd op **17 en 18 maart 2020** en kost 320 euro.

Voor alle details in inschrijvingsgegevens kan je terecht op www.ligand.be.

Adviezen Vlaamse Onderwijsraad

Op haar site www.vlor.be publiceerde de Vlaamse Onderwijsraad recent enkele relevante adviezen over onder meer:

- het nieuw decreet leersteun,
- de nood aan een debat over centrale toetsen in onderwijs,
- de verplichting om een uittreksel uit het strafregister te controleren voor vrijwilligers in onderwijs

De Vlor bereidt momenteel ook o.a. nog een advies voor over het nieuwe inburgeringsbeleid.

Publicatie JOP 'Over leven op school'

Het Jeugdonderzoeksplatform JOP bundelde onlangs de krachten in een nieuwe publicatie 'Over leven op school. De rol van school in het leven van jongeren'. Dit themaboek omvat zowel bijdragen van JOP-onderzoekers op basis van eigen JOP-data als bijdragen van externe onderzoekers. Zij buigen zich elk vanuit hun expertise over de belangrijke en brede rol van het onderwijs en de school in het leven van jongeren. Het boek gaat niet over onderwijs op zich of over de schoolse prestaties van jongeren, maar wel over andere zaken die deel uitmaken van de 'staat van de jeugd', zoals vriendschap, verbondenheid, conflicten, druk van vrienden, polarisatie, slachtofferschap, meervoudige identiteit en inclusie. Je kan het boek online raadplegen op de site www.jeugdonderzoeksplatform.be, waar je ook de nodige info vindt als je het boek op papier wil aankopen.

BOEKEN

Twaalf principes voor het opvoeden van een kind met ADHD

BARKLEY, R.A.

Berchem, Epo, 2021, 256 p., 24,95 euro.

Hoe herken je de talenten en vaardigheden van je kind? Hoe kun je dat talent verder ontwikkelen? Hoe kun je een vangnet en steunpilaar voor je kind zijn? Russell Barkley - een internationale autoriteit op het gebied van ADHD bij kinderen en jongeren - heeft op basis van onderzoek en behandelingen twaalf principes ontwikkeld waarmee ouders en begeleiders minder problemen zullen ondervinden bij de opvoeding, meer vertrouwen in zichzelf krijgen, aanzienlijk aangepaster gedrag bij het kind of de tiener met ADHD zullen zien, en meer rust in het gezin ervaren.

Een gids voor iedereen die extra steun zoekt bij de opvoeding van kinderen met ADHD.

Over bruggen en grenzen. Hoe omgaan met diversiteit en islam op het werk en op school, in de zorg en hulpverlening, in het jeugdwerk en de vrije tijd

BENHADDOU, K. en LE ROI, E.

Gent, Borgerhoff & Lamberigts, 2021, 240 p., 22,99 euro

Er zijn omstandigheden en situaties in onze samenleving waarin de wensen van mensen uit andere culturen lijken te botsen met wat we gewoon zijn. Zo nemen moslims vanuit hun religie voorschriften en voorkeuren mee die vragen kunnen oproepen bij scholen, bedrijven, ziekenhuizen, jeugdbewegingen, ordehandhavers, openbare besturen, zorgverstrekkers, enz.

Dit roept soms netelige kwesties op. Wat is het wettelijk kader om deze verzoeken te beoordelen? Vanuit welke religieuze of culturele achtergrond worden deze verzoeken gedaan? En vooral: is het beter om hierop in te gaan (bruggen slaan) of is het beter om dat juist niet te doen (grenzen trekken)? De auteurs bieden antwoorden op de vragen die hieromtrent rijzen vanuit alle geledingen van onze maatschappij.

Aanpakkaarten voor kinderen met aandachts- en werkhoudingsproblemen

BOSCH-STIJNS, W.

Antwerpen, Garant, 2021, 288 p., 41,90 euro.

Kinderen geven geregeld blijk van problemen in het aanbrengen van structuur in hun dagelijks leven. Dat kan uiterlijk zichtbaar zijn door frustraties, chaos, onzekerheid, paniek of weigeren om een taak uit te voeren, maar kan zich ook afspelen op denkniveau (werkhoudingsproblemen). Dit bemoeilijkt het functioneren van begaafde kinderen enorm. Zij kunnen goed leren, maar ontwikkelen daarvoor niet altijd de juiste leer- en werkstrategieën.

Deze aanpakkaarten zijn een hulpmiddel voor het aanbrengen van structuur, gericht op diverse deelgebieden en onafhankelijk van een methode. De leerkracht, maar ook een begeleider of behandelaar, kan hieruit een voor elk kind afzonderlijk helder stappenplan afleiden en opstellen.

Ze kunnen worden gebruikt bij begaafde kinderen, kinderen met leerproblemen en/of leerstoornissen zoals ASS, AD(H)D, gedragsproblemen, informatieverwerkingsproblemen, beelddenkers en kinderen met dyslexie.

Bijna alles wat je moet weten over psychologie van kinderen en jongeren

DE BRUYCKERE, P., HULSHOF, C. en MISSINNE, L.

Leuven, Lannoo-campus, 2021, 344p., 27,99 euro.

Klopt het cliché van de lastige puber? Op welke manier vergroten we weerbaarheid bij jongeren? Welke invloed heeft de naaste omgeving op een kind? Het bestuderen van de psychologie van kinderen en jongeren kent een relatief korte, maar boeiende geschiedenis. Verschillende denkers en stromingen hebben dit vakgebied in een richting gestuurd die ook opvoeding en onder-

wijs grondig heeft beïnvloed. Alleen zijn veel van die ideeën intussen weerlegd. Hoe weet je dan wat wel effectief bewezen is en werkt?

'Bijna alles wat je moet weten over psychologie' kijkt naar het reilen en zeilen van kinderen en jongeren in de dagelijkse praktijk. En vooral, het laat zien hoe ouders, leraren en opvoeders met die inzichten aan de slag kunnen. Behalve uit de psychologie, bevat het boek inzichten uit de pedagogiek, sociologie en andere gedragswetenschappen om zo tot een bruikbaar overzicht te komen. Hoe leren kinderen en jongeren? Hoe motiveer je hen en hoe kun je hun gedrag individueel en in een groep positief beïnvloeden? Dit actuele basisboek leert het je allemaal.

Ik zie je! Verbindend opvoeden in 10 stappen.

LICHTER, U.

Antwerpen, Garant, 2021, 192 p., 28,90 euro.

Opvoeden. Wat een beladen term! Je hoort, leest en leert erover. En al doende ontdek je de valkuilen. Daar navigeer je in het beste geval handig rond. Maar af en toe tuimel je er ook in. Is dat erg? Wat kindercoach Uschi Lichter betreft niet. In 'Ik zie je!' geeft ze een pleidooi voor verbindend opvoeden. Met oog voor de signalen die een kind je geeft. Vanuit je buikgevoel, de nodige zelfreflectie én mildheid voor jezelf. Want als volwassenen zijn we in onze opvoedingsstijl sterk beïnvloed door onze eigen ervaringen en persoonlijkheid.

'Ik zie je! Verbindend opvoeden in 10 stappen' is een boek voor elke opvoeder - van ouder tot leerkracht en sportcoach - die verder wil kijken dan het gedrag van een kind. Die elk kind het gevoel wil geven dat het gezien wordt.

De kracht, niet de klacht. Visies op jeugd, jeugdbeleid en jeugdwerk

REDIG, G.

Antwerpen, Garant, 2021, 520 p., 50 euro.

Dat een gelukkige jeugd stevige fundamenten legt voor een dito toekomst lijkt algemeen aanvaard, ook al kan het leven desondanks keihard toeslaan. De vaststelling dat steeds meer jonge mensen opgroeien in precare omstandigheden legt een zware claim op een voorspoedige samenleving. Zaniken over jonge mensen en de manier waarop overheden en media ermee omgaan, sluipert te gemakkelijk binnen. De werkelijkheid blijkt veel positiever. Generaties jonge mensen lukken er steeds opnieuw in om de boel draaiend te houden. Niets beter dan het Vlaamse jeugdwerk om dit optimisme grondig te illustreren. Als een van de meest hoopvolle fenomenen in onze Vlaamse samenleving, speelt het een hoofdrol in deze publicatie. Het jeugdwerk overleeft voorlopig con brio vele (acute) bedreigingen en tart met nutteloze speelsheid en speelse nuttigheid (cfr. D. Wildemeersch) de soms beknepen ernst van grote mensen.

De lezer mag zich verwachten aan een breed perspectief, een ruim referentiekader met aandacht voor tal van dimensies en kenmerken van jonge mensen en hun omgevingen. Daarbij krijgen de verhouding tussen overheden en jeugd en vooral het jeugdwerk prioritaire aandacht.

Caleidoscopia. Spelen met diversiteit - Set (boek+spel)

TJOA, T., PEREIRA, E., KESSLER, M. e.a.
Antwerpen, Garant, 2021, 42,50 euro.

'Caleidoscopia, Spelen met diversiteit: Theorie, Praktijk en Ervaring' richt zich op professionals die in hun werk aandacht hebben voor diversiteit en inclusie en de invloed daarvan op hun eigen positie en op die van de mensen met wie ze werken en samenwerken. Zij kunnen het boek gebruiken als een hulpmiddel bij de Caleidoscopiakaarten, het diversiteitsspel dat het Netwerk Caleidoscopia ontwikkeld heeft (www.caleidoscopia.nl).

Het diversiteitsspel bestaat uit acht setjes van negen gekleurde kaarten, waarop acht dimensies van diversiteit plus een blanco kaart in negen talen benoemd zijn: Nederlands, Arabisch, Chinees, Duits, Engels, Frans, Hongaars, Spaans en Turks. Doel van dit spel is om de invloed van diversiteit zichtbaar en bespreekbaar te maken en spelenderwijs te leren omgaan met verschillen en overeenkomsten tussen mensen: in levensfase, genderidentiteit, etniciteit, levensvisie, socialisatie, talent en beperking, sociale klasse, opleiding en beroep, die samen de acht dimensies van diversiteit op de Caleidoscopiakaarten uitdrukken.

Deze tweede druk is door het Netwerk geschreven en geactualiseerd op grond van bijna twintig jaar ervaring met het diversiteitsspel Caleidoscopia. Het legt een verbinding tussen diversiteitstheorieën, het analysemodel 'intersectioneel denken' en ervaringen in het omgaan met diversiteit en inclusie. Inspiratiebronnen, methodische uitgangspunten en diversiteitskwaliteiten worden beschreven. Ook zijn vijftig werkvormen met de diversiteitskaarten opgenomen.

Waarom een psychose niet zo gek is. Het verhaal achter hoop en herstel

VANHEULE, S.
Leuven, Lannoo-campus, 2021, 200 p., 25,99 euro.

Zijn we allemaal een beetje gek? Wat is een psychose nu echt? Zit je hoofd dan vol met onzin? En hoe praten we met iemand die de werkelijkheid radicaal anders beleeft?

Contacten tussen mensen bouwen voort op de verhalen die ze elkaar vertellen. Verhalen over vroeger, en over wie ze zijn of wat ze willen. Bij een psychose verliezen we de grip op die verhalen, en op hoe we ermee onze weg kunnen zoeken. Ook wanneer we praten over psychose is het soms moeilijk een heldere taal te vinden. Toch ervaart 15 procent van de bevolking ooit psychotische ervaringen. Een beter begrip van wat er gebeurt tijdens een psychose kan onze kijk op geestelijke gezondheid radicaal veranderen. 'Waarom een psychose niet zo gek' is gaat op zoek naar begrip, hoop en herstel. Het biedt een nieuw perspectief op wat het betekent een psychose door te maken, en hoe we een taal kunnen vinden om met psychische problemen om te gaan. Bovenal is het een blik op hoe beter spreken en luisteren waanzin een menselijk gezicht kunnen geven.

Interculturele samenwerking in organisaties. Professioneel omgaan met verschillen

BLOM, H.
Bussum, Coutinho/ Berchem, EPO, 2021 (derde druk), 320p., 32,95 euro.

Onze multiculturele samenleving wordt steeds diverser en de verscheidenheid aan afkomsten is groter dan ooit tevoren. De politiek, publieke organisaties en het bedrijfsleven doen hun best om een 'goede samenleving' voor iedereen te creëren. Helaas staan vooroordelen, misverstanden en angst voor het onbekende nog vaak een goede samenwerking in de weg. De omgang met verschillen is voor alle groepen – op straat of in een organisatie – een uitdaging. De hernieuwde uitgave van 'Interculturele samenwerking in organisaties' draait om de vraag hoe we willen samenleven en samenwerken.

In deze derde druk zijn actuele discussies en inzichten opgenomen met betrekking tot diversiteit en inclusiviteit. Denk aan de opkomst van de Black Lives Matter-beweging, de invloed van groepslidmaatschap op de positie van mensen in het maatschappelijk debat en pogingen om de inclusiviteit binnen organisaties te vergroten. De auteur besteedt uitgebreid aandacht aan discriminatie en racisme op de arbeidsmarkt en de werkplek en wat er tegen te doen is. Het boek behandelt thema's als 'wij-zij', processen van identiteitsvorming tussen culturen en strategieën die migranten hanteren om zich in te voegen in de samenleving. Ook komt het samenwerken met verschillende culturen op de werkvloer aan bod en wordt besproken hoe om te gaan met culturele dilemma's.

Communicatietoolkit. In gesprek met jongeren over hun (mentale) gezondheid

VAN DEN HUL, E. EN GOLDSTEEN, L.
Assen, Koninklijke Van Gorcum, 2021, 176p., 30 euro.

Een goede gezondheid is niet voor elke jongere vanzelfsprekend. Er zijn veel jongeren die klachten ervaren waarvoor niet altijd een medische oorzaak gevonden wordt. Deze klachten kunnen jongeren belemmeren in de dagelijkse dingen die zij graag doen; dit is niet altijd voor iedereen zichtbaar. Voor zowel de professionals in het onderwijs als de zorgprofessionals is het belangrijk oog te hebben voor deze jongeren. Jongeren tussen de 10 en 21 jaar vinden het soms lastig om taal te vinden voor hun lichamelijke en/of mentale klachten. Vanuit onderzoek is gebleken dat goede communicatie essentieel is voor een goede begeleiding of behandeling.

'Communicatietoolkit' helpt (aankomende) professionals met jongeren in gesprek te gaan over hun (mentale) gezondheid. Niet alleen volgens een theoretisch kader, maar vooral met een aantal praktische tools die jongeren prikkelen en activeren om zelf aan de slag te gaan.

Emotionele intelligentie voor jongeren

KEERSMAEKERS, E.
Leuven, Lannoo, 2021, 175p., 21,99 euro.

Er is meer nodig in het leven dan wat we op school leren. Helaas vernauwen we intelligentie te vaak tot het puur cognitieve: goed kunnen onthouden, verbanden kunnen leggen, een scherp wiskundig inzicht. Allemaal belangrijke vaardigheden, maar als je gelukkig én succesvol in het leven wilt staan, heb je meer nodig dan dat. Denk aan goed kunnen omgaan met je emoties, empathisch communiceren of optimistisch en hoopvol ingesteld zijn.

Als je emotioneel intelligent bent, beschik je over heel wat life skills die je helpen om vlot de vele uitdagingen te trotseren die het leven onvermijdelijk met zich meebrengt. In dit boek zet de auteur de verschillende bouwstenen van emotionele intelligentie op een rij en koppelt deze aan concrete tips en oefeningen. Zo kun je samen met je tiener aan de slag om zijn of haar veerkracht te versterken.

Teamzorg is zelfzorg. Werken in een gezonde schoolcultuur

DE RUYTER, G. en MARTIN, A.
Brussel, Politeia, 2020, 216p., 35 euro.

Stressklachten, burn-out en andere psychosociale klachten van leraren en schoolleiders, ze zijn een realiteit. Zeker in volle Corona-pandemie. De bezorgdheid leeft niet alleen bij wie er zelf mee te maken krijgt, maar ook beleidsmakers en andere actoren in en rond onderwijs zetten dit thema op de agenda. Zowel op de schoolvloer als aan beleidstafels klinkt geregeld dat leraren en vooral schoolleiders meer aan zelfzorg moeten doen en dat ze daarvoor beter toegerust moeten zijn.

Dit themanummer verbreedt de aandacht voor zelfzorg en richt de blik ook op teamzorg. Zelfzorg blijft uiteraard voor elk teamlid een individuele uitdaging, maar teamzorg, gekaderd in een structureel schoolbeleid, is een verantwoordelijkheid van iedereen. Het behoort zelfs tot de kern van kwaliteitsverbetering in onderwijs. In die zin hebben schoolleiders een verantwoordelijke rol in de uitbouw van een gezonde schoolcultuur.

Van waar komen de stressklachten? Deze publicatie beantwoordt die vraag. Maar we reiken vanuit een stevige onderbouwing ook concrete instrumenten aan om beleid te voeren rond team- en zelfzorg.

Dit boek maakt deel uit van de reeks 'Beleid voeren in het onderwijs' (Politeia).

SPECIALE THEMA-NUMMERS TE KOOP

WELWIJS brengt ieder jaar in september een speciaal thema-nummer uit. Wie de laatste themanummers heeft gemist, krijgt nog een kans om deze waardevolle nummers alsnog aan te schaffen.

Daarvoor betaal je slechts 5 euro per nummer. Er worden geen verzendingskosten aangerekend.

Bestellen kan door te mailen naar nicole.vettenburg@welwijs.be.

Volgende themanummers zijn nog ter beschikking:

THEMANUMMER 2008: PREVENTIE IN HET ONDERWIJS

- Klaar voor een klaar preventiebegrrip? *(P. Goris)*
- Mission Accomplished. Resultaat boeken met preventie *(D. Burssens)*
- Preventie is kiezen. Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie *(N. Vettenburg)*
- Projectmatig werken: een stappenplan voor preventie *(B. Melis)*
- Het project 3-klap als algemeen wenselijk preventieproject *(L. Maesmans)*
- “Leren thuis leren”, een proeftuin die werkt aan preventie in kwadraat *(R. Hermans, A. Dumoulin, R. Rector, K. Cohen, A. Loyens)*
- De rol van de huisarts bij spijbelpreventie: visie van een arts. De Brugse poort. *(T. Dusauchoit)*
- De preventieve reflex, hoe doe je dat? *(L. Hendrickx)*
- Drugpreventie: een drugbeleid op school *(I. Bernaert)*
- Samenwerkingsprotocollen tussen scholen, politie en parket. Gescreend vanuit preventieoogpunt *(G. Thys)*

THEMANUMMER 2009: MAATSCHAPPELIJKE KWETSBAARHEID OP SCHOOL

- Maatschappelijke kwetsbaarheid op school *(N. Vettenburg & L. Walgrave)*
- Empowerment en maatschappelijke kwetsbaarheid *(T. Van Regenmortel)*
- Geweld en maatschappelijke kwetsbaarheid *(N. Vettenburg)*
- Brede school = het versmallen van maatschappelijke kwetsbaarheid *(M.-A. De Meijer & K. Lecoutere)*
- Motiveren tot studie-ijver en tot een succesvolle studiekeuze bij maatschappelijk kwetsbare leerlingen *(M. Luykx & A. Biliris)*
- 65 Nationaliteiten uitdagen om te leren! *(R. Du Jardin)*
- Buitengewoon bijzonder *(D. Moulart & K. Delmeire)*
- Het straathoekwerk vertelt: de relatie als koevoet *(C. Dewaele)*
- Onderwijs en jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren *(M. Vercoutere & R. Crivit)*
- De maatschappelijk kwetsbare leerling als ultieme toetssteen van een pedagogisch optimisme *(D. Bicker)*

Inhoud - Welwijs, 2021, jaargang 32, nr. 4

- p.
- 3 Het verhaal van Britt. Een jongere die op 17 jaar alleen ging wonen
Britt Dierckx
- 5 De (on-)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers op school
Barbara Demeyer, Véronique Vandezande en Joost Bronselaer
- 10 Unelma: een sociaal netwerk voor scholen. Een oefening in balanceren en bruggen bouwen tussen ouders, onderwijs en welzijn
Latifa El Morabet en Nadja Schils
- 13 Signs of Safety. Samen leren in een traject richting veilig, geliefd en omringd opgroeien
Nele Haedens
- 18 Mag er nog buiten de lijntjes gekleurd worden in ons onderwijs?
Juno Tourne, Jochen Devlieghere, Rudi Roose en Lieve Bradt
- 23 Samen of apart naar school? De gesegregeerde school als bron van sociale ongelijkheid in het onderwijs
Emilie Franck en Ides Nicaise
- 26 Het belang van een positief schoolklimaat voor de preventie van slachtofferschap en pesten op school
Eva Van Kelecom, Emma Hadermann en Ena Coenen
- 30 Dank aan Lieve Goris en Jan Tallon
Nicole Vettenburg en Lode Walgrave
- 32 **Webwijs**
Thema's
Jan Tallon
- 35 **Agenda en documentatie**
Evi Verduyckt